حکومەتی هەرێمی کوردستان - عێراق
وەزارەتی پەروەردە
بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پرۆگرام و چاپەمەنییەکان

پەروەردەی ئیسلامی و ئاییناسی

قۆناغی ئامادەیی
پۆلی یازدەیەم

١١

حکومەتی هەرێمی کوردستان ـ عێراق

وەزارەتی پەروەردە

بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پرۆگرام و چاپەمەنییەکان

پەروەردەی ئیسلامی و ئاییناسی

قۆناغی ئامادەیی

پۆلی یازدەیەم

ئامادەکردن و پێداچوونەوەی زانستی

لێژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە

پێدا چوونەوەی زمانەوانی

بێستون حمه جزا قاضي

چاپی حەوتەم ١٤٤٣کۆچی ٢٠٢٢ زایینی ٢٧٢٢ کوردی

سەرپەرشتیی زانستی: عبداللە عبدالرحمن عبداللە

سەرپەرشتیی هونەری: ئاری محسن احمد

نەخشەسازی بەرگ : ئاری محسن احمد

نەخشەسازی ناوەڕۆك : ڕێڤین راغب حسین

جێبەجێکردنی بژاری هونەری: ڕێڤین راغب حسین

پێشەکی

مامۆستایان و قوتابییانی خۆشەویست، ئەمەی لەبەر دەستاندایە بابەتی (پەروەدەی ئیسلامی و ئایینناسی)یە بۆ پۆلی یازدەیەمی ئامادەیی و قۆناغی دووەمی خوێندنی پیشەیی و پەیمانگاکان، کە لەلایەن وەزارەتی پەروەردەی حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە. بڕیاری لەسەر دراوە، ئەم بەرنامەیە بە هەنگاوێکی گەورە لە بواری گوتنەوەی ئەم بابەتە دەژمێررێت، چونکە چەندین ساڵە ئەم بابەتە لەژێر باری بەرنامەیەکی کلاسیکیی کۆندا دەناڵێنێت، کە نەیتوانیوە ئامانجی ئەم بابەتە گرنگە بپێکێت، بۆیە لە پاش ئەنجامدانی چەندین لێکۆڵینەوەی مەیدانی لەلایەن پسپۆڕانی ئەم بوارەوە، وەزارەتی پەروەردەی حکومەتی هەرێمی کوردستان بە پێویستی زانی بەرنامەیەکی نوێ بۆ ئەم بابەتە دابڕێژێت، کە بگونجێت لەگەڵ پێشکەوتنە کۆمەڵایەتییەکان،و ڕێنیشاندەر بێت بۆ خوێندکارە خۆشەویستەکانمان لە ناسینەوەی ڕاستیی ئاینە پیرۆزەکەیان،و هەروەها زانیارییان لە سەر ئاینەکانی دیکەش هەبێت، بۆ دەوڵەمەندکردنی باری ڕۆشنبیرییان، چونکە زۆربەی ئەم ئاینانە لە کوردستان و عێراق شوێنکەوتوویان هەیە.

بە خوێندن و خوێندنەوەی بابەتەکان ئەوەتان بۆ ڕوون دەبێتەوە کە بابەتەکان بە شێوازێکی هاوچەرخانە ئامادەکراون و دەخوازن دیدێکی کراوە و ڕۆشن و بێ گرێوگۆڵ بۆ خوێندکاران دروست بکەن و بیانپارێزن لە تێگەیشتنی ناڕاست و کەموکورت دەربارەی ئاینی ئیسلام وەك ئاینی زۆرینەی هەرە زۆری کۆمەڵگاکەمان.

هەروەها تازەگەری لە چۆنییەتی خستنەڕووی بابەتەکانیش کراوە، لە کۆتایی بابەتەکاندا کۆمەڵێك پێشنیاز و گفتوگۆ و پرس وروژێنراوە بۆ ئەوەی خوێندکارانیش بەشداری لە دەوڵەمەندکردنی وانەکەدا بکەن و تەنها وەك ئەرکێکی قوتابخانەیی نەچنە پۆلەکانەوە بەڵکو مەبەستیان سوودوەرگرتن و پەروەردەبوون و بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاریی خۆیان بێت، ئێمە دڵنیاین ئەم بەرنامەیە دەبێت بە یەکێك لە بەرنامە پێشکەوتووەکان، نەك تەنها لە عێراق بەڵکو لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستیش و ڕۆڵی زۆری دەبێت لە بەرزکردنەوەی ناو و ناوبانگی هەرێم و بەرەوپێشبردنی ڕەوتی بیری چاکسازیی لە بواری بیری ئیسلامی و بەرنامەی ئاین لە ناوەندەکانی خوێندندا، هیوادارین مامۆستایانیش وا تەماشای ئەم بابەتە بکەن کە ڕۆڵێکی گەورە دەگێڕێت لە پەروەردەکردن و پاراستنی شوناسی نەوەی نوێ و کردنەوەی ئاسۆی نوێ بەڕوویاندا، هەر لەو

سۆنگەیەشەوە بە بایەخەوە بابەتەکان بە خوێندکاران بڵێنەوە و ئەرکی سەرشانیان لەم ڕووەوە جێبەجێ بکەن، و ئەم چەند خاڵەش وەك ڕێنوێنی و ئاسانکاری دەخەینە بەر دیدی مامۆستایانی بەڕێز:

١ – دابەشکردنی بابەتەکان بۆ چەند وانەیەك، تەنها بۆ کارئاسانیی مامۆستایانە، ئەگەر گوتنەوە و تەواوکردنی بابەتەکە بخوازێت ئەم دابەشکردنە گۆڕاکاری تێدا بکرێت ئاساییە.

٢ – مامۆستایان بۆ هەر وانەیەکی نوێ پێشتر داوا لە قوتابییان بکەن وەك ئەرك خۆیانی بۆ ئامادە بکەن و سەرەتا لە پۆلدا لە ڕێی هەندێك پرسەوە بەشداریی گوتنەوەی وانەکە بکەن و دواتر مامۆستا وانەکە شی بکاتەوە.

٣ – مەبەست لە نەهێشتنی لەبەرکردن، دوورخستنەوەی قوتابییە لە (تەڵقین)و بێزاری، بۆیە نابێت لە تاقیکردنەوەکانیش پرسیاری قورس بهێنرێتەوە و قوتابی پێ بترسێنرێت، چونکە مەبەست لەم وانەیە پەروەردەکردنی قوتابییە نەك تۆراندن و ترساندنی.

٤ – سروشتی بابەتەکان وا دەخوازن مامۆستایانی بابەت بەباشی خۆیان ئامادە بکەن، کە گومانمان لەوەدا نییە کە ئەوانیش هەست بەم مەسەلەیە دەکەن.

٥ – داواکارین لە بەڕێوەبەرانی قوتابخانەکان بایەخ بدەن بەم بابەتە بە دەستنیشانکردنی مامۆستای پسپۆڕ و لێهاتوو بۆ گوتنەوەی بابەتەکە، چونکە سیاسەتی نوێی پەروەردەیی حکومەتی هەرێم بایەخدانە بە پەروەردەکردنی ڕۆڵەکانی ئەم هەرێمە.

٦ – پێویستە مامۆستایان بایەخ بدەن بە ئەو پرس گفتوگۆیانەی کە لە کۆتایی هەر وانەیەکدا دانراون لە کتێبەکەدا، بە مەبەستی جوڵاندنەوەی مێشکی قوتابییان و ڕاهێنانیان لە سەر بیرکردنەوەو گفتوگۆ و شیکردنەوە، کە بێگومان بەم کارە لە بابەتەکانی دیکەی خوێندنیش سوودمەند دەبن.

خودای گەورە پشت و پەنای هەمووان بێت.

سەرپەرشتیی زانستی

وەرزی یەکەم

بەشی یەکەم

باوەڕ (ئیمان)

وانەی یەکەم

بـــاوەڕناســی

باوەڕ (ئیمان):

بـاوەڕ یـاخود (ئیمـان) هەسـتێکە لـە دڵـدا چەسـپیوە و شـوێنەوارەکەی لـە گوفتـار و ڕەفتـاری مرۆڤـی بـاوەڕداردا دەردەکـەوێت. مـەرجی وەرگرتنـی کـردەوەی چـاك و کلیلـی کردنـەوەی دەرگـای بەهەشـتیش بریتییە لە باوەڕ. وشـەی (ئیمـان) لـە زمـانی عەرەبیدا لـە ڕیشـەی (أمن) ەوە هـاتووە کـە ئاماژەیـە بـە ئـەو ئارامی و ئاسایشە دەروونییەی مرۆڤ کە لە سایەی باوەڕدا هەستی پێدەکات، و ئاسایشـی دەروونـی بـۆ مـرۆڤ دابین دەکـات، و تـرس و نائـارامی و دوودڵـی و دڵـەڕاوکێی لـێ دوور دەخاتـەوە، و بـەرەو کەناری ئارامی و خۆشبەختی ڕێنـوێنی دەکات. وشـەی (مؤمن) یش لـە بەشێك لـە ماناکەیدا ئاماژەیـە بـۆ ئەوەی کە باوەڕدار دوای ئەوەی کە خۆی دەگـات بـە ئاسـودەیی و ئاسایشـی دەروونـی، ئـەویش لـە ڕێگـای خۆیەوە هەوڵدەدات خەڵکانی تریش لەم نیعمەتە بەهرەمەند بن. هەروەها لە ژیانـدا کەسێکە ئاسـودەیی و خێر و خۆشی بۆ کەسانی دیکە و کۆمەڵ دەوێت.

لە ڕووانگەی ئیسلامیشەوە (ئیمان) هەڵقووڵاوی بڕیاری ئازادیی مرۆڤەکانە و بەزۆر ناسەپێنرێت هەروەك خودای گەورە دەفەرموویت:((لَآ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ...))(البقرة٢٥٦).

واتە: (زۆرکردن لە ئایندا نییە. هەموو کەس دەبێت بە ویستی خۆی ڕێگای باوەڕ و خواناسی و باوەڕداری هەڵبژێرێت.).

چونکە ئەگەر زانست و زانیاری بە تەنها ناسینی شتەکان بێت. ئەوا باوەڕ جگە لە ناسین(معرفة) (کە دیارە زۆر گرنگە چونکە قووڵترین باوەڕ لە ناسینێکی قووڵەوە سەر هەڵدەدات.) پێویستی بە خۆشەویستیی ئەو کەسەیە بۆ ئەو شتەی کە باوەڕی پێیەتی، بۆیە دەبێت جگە لە (ناسین) دوو بنەمای دیکەش لە پەیوەندیی بە باوەڕبوونیان هەبێت، کە ئەوانیش بریتین لە:

أ – خۆشویستن.

ب – پشتبەستن و اعتماد لەسەرکردن.

بەم شێوەیە باوەڕداری ڕاستەقینە تەنها باوەڕێکی وشکی عەقڵی بە خودا نییە، بەڵکو خودای گەورە لە ڕووانگەی ناو و سیفەتەکانی و بەو جۆرەی کە خۆیی پێناساندووین دەناسێت و هەست بە گەورەیی و نیعمەت و میهرەبانی و بەخششەکانی ئەو دەکات و پەیی پێدەبات و دەیشیکات بە شوێنی ڕاز و نیازی. هەروەها خودای گەورە دەفەرموویت:((إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ، الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ، أُوْلَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَّهُمْ دَرَجَاتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ،)) (الانفال ٢-٤).

واتە: (باوەڕدارانی ڕاستەقینە ئەو کەسانەن کە کاتێك یادی خودا دەکرێت و ناوی ئەو دەبرێت دڵیان دادەخورپێت و ناسك دەبێت و کاتێك بەڵگە و ئایەتەکانی خودایان بەسەردا دەخوێنرێتەوە، باوەڕیان

بەهێزتر دەبێت و پشت بە خودای خۆیان دەبەستن. ئەوانەی نوێژ دەکەن و لەو ماڵە دەبەخشن کە هەیانە. بەڕاستی ئەوانە باوەڕداری ڕاستەقینەن.لای پەروەردگاریان پلە و پایەیەکی بەرز و لێخۆشبوون و ڕۆزییەکی زۆری بێ منەتیان هەیە.

بۆ ئەوەی مرۆڤیش بگاتە ئەو ئاستە لە چێژ و سوودوەرگرتن لە باوەڕ و بەرهەمە شیرینەکانی، دەبێت باوەڕەکەیان بەرەنجامی خواناسین بێت و لە دەرگای خۆشەویستییەوە بچێتە ناو باغی باوەڕ و تێگەیشتنێکی ڕاست و دروستی هەبێت دەربارەی ئاینی خودای گەورە و ڕێگاکانی گەیشتن بە خودا و بەدەستهێنانی لێخۆشبوون و یارمەتیدانی ئەو.

لە ئایەتەکەوە ڕوون دەبێتەوە کە باوەڕی ڕاستەقینە جۆش و خرۆشێکی زۆر لە دڵ و دەروونی خاوەنەکەیدا پەیدا دەکات.

هەروەها ڕوونی دەکاتەوە کە یەکێك لە بەرهەمەکانی باوەڕ و نیشانەیەك لەسەر قووڵی و ناوەرۆکدارییی ئەو، ئەنجامدانی نوێژەکانە بە گەرموگوڕی.چونکە ئایەتەکە باس لە نوێژکردن دەکات کە مانای شۆڕشێکی ڕۆحی لێ دەخوێنرێتەوە. هەروەها وا لە مرۆڤ دەکات فێری بەخشین ببێت و هاوسۆزی دەرببڕێت لەگەڵ مرۆڤەکانی دیکەدا و تەنها بۆ خۆی نەژیێت.

لە قورئاندا کە باسی (باوەڕ) دەکرێت لە زۆربەی هەرە زۆری کاتەکاندا باسی کردەوەی چاکیشی بەدوادا دێت.

واتە قورئان بە گشتی باسی باوەڕداری چاکەکار دەکات، ئەمەش پەیوەندیی توندوتۆڵی نێوان باوەڕ و کار و ڕەفتاری چاکی مرۆڤ دەردەخات، و دەیسەلمێنێت کە باوەڕداری و چاکەخوازی و ڕەوشتبەرزی بەقووڵی بەناویەکدا چوون و بە ئاسانی لە یەکتر جیاناکرێنەوە، چونکە باوەڕدار باوەڕی بە ژیان و جیهانێکی دیکە هەیە کە تێیدا زیندوو دەبێتەوە و لەوێدا لەسەر ژیانی ئەم جیهانە لێی دەپرسرێتەوە، تاقیکردنەوەشی لەسەر ئەنجامدان کاری باش و چاکەخوازبوونە، هەروەها (باوەڕ) سەرچاوەی چەندین هەست و سۆزی پاکە و ئەم هەستانەش مرۆڤ لەسەر چاکەخوازی هاندەدەن و چاکەکردن دەکەن بە بەشێکی جیانەکراوە لە کەسێتیی باوەڕدار.

پرس :

١ – باوەڕ (ئیمان) چییە ؟

٢ – باوەڕداری ڕاستەقینە کێیە ؟

٣ – باوەڕ چ پەیوەندییەکی بە ئاسایشی دەروونییەوە هەیە؟

گفتوگۆ :

پەیوەندی باوەڕ و کردەوەی چاك چییە؟

وانەی دووەم

باوەڕ و بەختەوەری ...

ڕۆڵی باوەڕ لە بەختەوەرکردنی مرۆڤدا

بەختەوەری بە ئەو حاڵەتە دەگوترێت کە تیایدا مرۆڤ هەست بەخۆشی و ڕەزامەندیی دەروونی بکات و خەفەت بۆ ڕابردوو وە ترس لە داهاتوو ژیانی لێ ناخۆش و تاڵ نەکردبێت.

دیارە بەختەوەری ئەو ئامانجەیە کە هەموو مرۆڤێك هەوڵی بۆ دەدات و دەیەوێت لە ژیانیدا پێی بگات و خۆش بژییێت. مرۆڤ بە سروشتی خوداکردی خۆی لە ئازار و ناڕەحەتی و بەدبەختیدایە. ئیسلامیش هاتووە هەوڵی بەختەوەرکردنی مرۆڤ بدات لە هەردوو دونیادا.

بەڵام مرۆڤەکان لە دیاریکردنی هۆکار و سەرچاوەکانی بەختەوەریدا لەگەڵ یەکتردا یەکسان نین و وەك یەك بیرناکەنەوە، هەندێك پێیانوایە بەختەوەری لە دەوڵەمەندی و ماڵ و ساماندایە، هەندێکی دیکەش لە پلەوپایە و ناو و ناوبانگدا دەیبیننەوە ... هتد.

بەڵام ئایا ئەم بیرکردنەوانە ڕاستن؟ ئایا هەموو دەوڵەمەندەکانی دونیا یاخود کاربەدەست و ئەستێرە و کەسە بەناوبانگەکان لە ژیانیاندا بەختەوەرن؟ ڕاستی(واقیع) پێمان دەڵێت نەخێر، مەسەلەی بەختەوەری بەو جۆرە نییە، چونکە چەندین دەوڵەمەند و ئەستێرەی سینەمایی و هونەری و کاربەدەست و کەسی بەناوبانگ لەسەر زمانی خۆیان و لە یاداشت و وەسیەتنامەکانیاندا ئەوەیان خستووەتەڕوو کە لە ژیانیاندا بەدبەخت و ناشاد بوون .

هەندێك لەوانەش لەبەر ئازاری دەروونیی زۆر و نائومێدی و وەڕزبوونیان لە ژیان پەنایان بردووەتە بەر خۆکوشتن ، نهێنیی ئەم حاڵەتەش لەوەدایە کە بەختەوەری و هەستکردن بە ڕەزامەندیی دەروونی پێش هەر شتێك پەیوەندیی بە ناوەوەی مرۆڤ و ناخ و دڵ و دەروونییەوە هەیە .

شوێنی ڕاستەقینەی بەختەوەری بریتییە لە دڵ و دەروونی، هەر بۆیە مرۆڤ دەشێت بێ ئەوەی خاوەنی سەروەت و سامان و پلە و پایەیەکی زۆر و بڵند بێت، لە ژیاندا بەختەوەر بێت، نموونەی کەسێك کە لەگەڵ ئەوەی هەموو پێداویستییە ماددییەکانی ژیانێکی خۆشی پێدراوە، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا هەست بە بەدبەختی و ناخۆشی دەکات وەك ئەوە وایە کەسێك زۆر تینوو بێت، بەڵام لە بری ئەوەی ئاو بخوات هەوڵ بدات بە ئاوکردن بەسەر خۆیدا تینوێتییەکەی بشکێنێت ، کە ڕوونە بەم کارە ئەگەر بۆ ماوەیەکی کاتیش تینوویتییەکەی کەم ببێتەوە، دادی نادات و دەبێت بۆ تینوێتی شکاندنەکەی ئاو بخواتەوە، مرۆڤیش هەست بە بەختەوەریکردن لە ناخیدایە و شتە ڕواڵەتی و ماددییەکان دەکرێت کە یارمەتیدەر بن، بەڵام بە تەنها ناتوانن بەختەوەری بکەن، بە واتایەکی تر لە ڕووانگەی ئیسلامیشەوە هەندێك مەسەلەی ماددی ڕۆڵیان لە بەختەوەرکردنی مرۆڤدا هەیە و نکوڵی لەمە ناکرێت هەروەك پێغەمبەر (د.خ)دەفەرموویێت:((من سعادة إبن آدم: المرأة الصالحة، والمسكن الصالح، والمركب الصالح)) پێشەوا أحمد ریوایەتی کردووە. واتە: (لە بەختەوەری مرۆڤ چەند شتێکە: هاوسەری باش، خانو و ماڵی باش، هۆکارێکی باش گواستنەوەی.)

بەڵام پێش هەموو ئەم شتانە دەبێت مرۆڤەکە خۆی خاوەن دڵ و دەروونێکی باش بێت و لە دڵەوە هەست بە خۆشی بکات، بۆ ئەوەی بتوانێت بە شێوەیەکی باشتریش سوود لە هەموو ناز و نیعمەتە ماددییەکان وەربگرێت وچێژێکی زۆرتریان لێ وەربگرێت، لە نامەی یەکێکدا کە پێش خۆکوشتنی نوسیبووی، هاتووە:((من گەنجێکم لەشساغ ء هاوسەرێکی بە دڵی خۆمم هەیە و پارەیەکی زۆریشم هەیە هەرچی دڵم بیخوازێت لەبەر دەستمدایە جا کە وایە ئیتر بۆچی بژیم)).لەم ڕووەشەوە ئاماژە بە چەندین خاڵ بکەین لەوانەش:

١– ئێمە بەهۆی باوەڕەوە پەیوەست دەبین بە خودای پەروەردگارەوە کە سەرچاوەی ئەم بوونەیە و بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەوی و خۆیشمانە، مرۆڤێکیش باوەڕی بە خودای گەورە هەبێت و لە ڕووانگەی ناوە پیرۆزەکانییەوە بیناسێت هەست بە تەنهایی و لاوازی و بێ کەسی و بێ پشتوپەنایی لا دەڕەوێتەوە و لە کاتی خۆشی و ناخۆشی و تەنگانەدا دەتوانێت پشت بە خودای میهرەبان ببەستێت و دڵی خۆیی بۆ بکاتەوە و داوای کۆمەکی و یارمەتی لێبکات. ئەمەش توانای ڕووبەڕووبوونەوەی کێشەکانی ژیانی پێ دەبەخشێت و ناهێڵێت هاوسەنگیی دەروونی تێکبچێت .

٢– مرۆڤ بەهۆی باوەڕەوە بەرچاوڕوون دەبێت و وەڵامی پرسە گرنگەکانی ژیانی دەست دەکەوێت لە وێنەی: لەکوێوە هاتووم؟ بۆچی هاتووم و ئامانج لەم ژیانەدا چییە؟ بۆ کوێ دەگەڕێمەوە و چارەنووسی دوای مردنم چییە؟ مرۆڤ بە هۆی باوەڕەوە لە ڕێگای قورئانەوە وەڵامی هەموو ئەم پرسانەی دەست دەکەوێت، ئەمەش ئارامیی پێ دەبەخشێت و هەستکردن بە بەدبەختی لا کەم دەکاتەوە.

٣– باوەڕ فێری چاکەکاریمان دەکات و چاکەکارانیش لە سۆز و بەزەیی خوداوە نزیکن:((... إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ))(الاعراف ٥٦). واتە: بە ڕاستی بەزەیی خودا لە چاکەکارانەوە نزیکە، مرۆڤێکیش لە ژیانیدا هەست بە سۆز و بەزەیی خودای گەورە بکات زۆرتر هەست بە خۆشیی ژیان و بەختەوەری دەکات .

٤– باوەڕ وامان لێدەکات خەفەت بۆ ڕابردوو نەخۆین و لە ئایندەش نەترسین، چونکە بۆ ئەوەی هەست بە بەختەوەری بکەین دەبێت لەو دوو هەستە ڕزگارمان ببێت، لوتکەی بەختەوەریش لە بەهەشتدایە چونکە مرۆڤ نەخەفەت بۆ ڕابردووی دەخوات و نە لە داهاتوویشی دەترسێت، ئەوەی پێی دەدرێت بۆ هەتا هەتاییە و نەمرە و هەرچیش دڵی بیخوازێت دەستی دەکەوێت.

٥ – ئێمە بەهۆی باوەڕەوە شوێن ڕێنوێنییەکانی پەروەردگار دەکەوین، ئەویش بەڵێنی داوە هەرکەسێک بەو جۆرەبێت لە بەدبەختی و چارەڕەشی بەدوور دەبێت:((فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ١٢٣ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ١٢٤)) (طه ١٢٣–١٢٤). واتە:

هەرکەسێك شوێن ڕێنوێنی من بکەوێت نە گومڕا دەبێت و نە بەدبەخت، وە هەر کەسێکیش لە یاد و ڕێبازی من هەڵبکات ژیانێکی پڕ ئازار و ناڕەحەتی دەبێت. چونکە باوەڕێکی ڕاستەقینە مرۆڤ لە نەخۆشییە دەروونییەکان دەپارێزێت و لە ژیانیشدا یارمەتیی دەدات بۆ ئەوەی بە جۆرێك بژێیت کە مافی ڕۆح و جەستە و عەقڵی بدات و لە ژیاندا ئەرێنی و گەشبین بێت.

٦ – باوەڕ هانمان دەدات بۆ چاکەکردن و یارمەتیدانی کەسانی دیکە پێغەمبەر(د .خ) لە فەرموودەیەکدا دەفەرمووێت:((لە دوای باوەڕ بە خودا هیچ شتێك بە ئەندازەی خۆشی خستنە دڵی موسوڵمانێکەوە لای خودا بەنرخ نییە)) زانستی دەروونناسی و پەرەپێدانی مرۆیش جەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە کە یەکێك لە ڕێگاکانی دەستکەوتنی بەختەوەری بریتییە لە هەوڵدانی مرۆڤ بۆ بەختەوەرکردنی کەسانی دیکە.

(د.یوری ریوریکوف) لە کتێبی (خۆشەویستی و وزەی دەروونی)دا دەڵێت:((ئەو یارمەتییەی مرۆڤ پێشکەشی کەسانی دیکەی دەکات تەزوو و لێشاوی هەستی باش و هەڵچوونی پۆزەتیڤانەی پێدەبەخشن کە دەروون و ڕۆحی بێگەرد دەکەن و خاوێنی دەکەنەوە و برینەکەی ساڕێژ دەکەن و هەستە تایبەتییەکانی بەرامبەر بە خۆی ساڕێژ دەکەن و هەستە تایبەتییەکانی بەرامبەر بە خۆی باشتر دەکەن و هەستکردن بە کەموکوڕی و لەدەستدان لە دەروونیدا لاواز دەکەن)).

پرس:

١ – بەختەوەری چییە و چۆن هەستی پێ دەکرێت ؟

٢ – بۆچی مرۆڤی باوەڕدار و تێگەیشتوو لە ژیان لە کەسانی دیکە بەختەوەر ترە ؟

٣ – ئایە بەختەوەری تەنها بە ماڵ و سامان و ناوبانگ و پلە و پایە بە دەستدێت ؟ بۆچی؟

گفتو گۆ:

باوەڕ چ کاریگەرییەکی لە بەختەوەرکردنی لاوان و کەمکردنەوەی کێشە دەروونییەکانیان هەیە ؟

وانەی سێیەم

گەردوون و ژیان و مرۆڤ لە دیدی ئیسلامەوە

گەردوون لە دیدی ئیسلامەوە:

یەکەم –

ئیسلام خاوەنی تێڕوانینی تایبەت بە خۆیەتی بۆ بوونەوەر و ژیان و مرۆڤ کە لە هەندێك ڕووەوە لە ئاین و بیروباوەڕەکانی دیکە جودای دەکاتەوە، هەرکەسێك قورئان بخوێنێتەوە هەست دەکات خودای گەورە بوونەوەری کردووە بە کتێبێکی کراوە، مرۆڤ دەتوانێت لەڕێی بیرکردنەوە لە دیمەن و بەڵگە و نیشانەکانی پەی ببات بە مەزنی و تەواویی خودای گەورە ، یاسا و ڕاستییەکانی ئەم بوونەوەرە بەڵگەن لەسەر وردەکاری و پتەوی و بەیەکەوەگونجانی بەش و پارچەکانی، قورئان سروشت و پێکهاتە و هەندێك لە تایبەتمەندییەکانی گەردوونی باسکردووە، هەروەك هەندێك لە یاساکانی و ئامانج لە بەدیهێنانی و بنەڕەتی بەدیهێنانی ڕوونکردووەتەوە:((إِنَّ رَبَّكُمُ اللهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلاَ لَهُ الْخَلْقُ وَالأَمْرُ تَبَارَكَ اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ)) (الاعراف٥٤) واتە: (بەڕاستی پەروەردگارتان کە ئاسمانەکان و زەوی لە شەش ڕۆژدا بەدیهێناوە و دواتر لە سەر تەخت (عەرش) دانیشت، شەو دەهێنێت بەسەر ڕۆژدا و هەریەکەیان دەڵێی پێشبڕکێ دەکات لەگەڵ ئەوی دیکەیاندا، هەروەها خۆر و مانگ و ئەستێرەکان سەرجەم ملکەچی فەرمانی ئەون، ئایا سەرچاوەی بەدیهێنان و فەرمانڕەوایی ئەم گەردوونە هەر ئەو نییە؟، پاکی بۆ ئەو خودایەی کە پەروەردگاری جیهانیانە.).

دووەم –

کەواتە مەبەست لە بەدیهێنانی بوونەوەر بەم جۆرەی ئێستا خزمەتکردنی مرۆڤ و دابینکردنی پێداویستییەکانی ژیانییەتی:((... أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ...))(لقمان٢٠).

لە ڕووانگەی بیروباوەڕی ئیسلامییەوە، لەدوای خودای گەورە مرۆڤ سەرداری ئەم بوونەوەرەیە، هەموو بەدیهێنراوەکانی دیکە تیایدا لە خزمەتی ئەودان. بۆ ئەوەی لە ڕوویەکەوە بتوانێت ئەرکی بەندایەتی بۆ خودا بەجێ بهێنێت، لە ڕوویەکی دیکەشەوە سوود لە خێروبێرەکانی وەربگرێت بۆ ئەوەی ژیانێکی خۆشگوزەرانی لەسەر بباتە سەر.

لە ڕووانگەی ئەم بۆچوونەشەوە بۆ بوونەوەر و پێگەی مرۆڤ لە ناویدا ،مرۆڤ ملکەچی هیچ شتێك نابێت لە سروشتدا و لە دیاردە سروشتییەکان ناترسێت و لێکدانەوەی نازانستییان بۆ ناکات.

سێیەم –

ئیسلام بۆچوونێکی ڕاست و دروستمان پێ دەبەخشێت دەربارەی بوونەوەر ، ئەویش ئەوەیە کە ئەم بوونەوەرە خودایەکی هەیە و بەدیی هێناوە و بە گوێرەی کۆمەڵێك ڕێسا و یاسا ڕێکخراوە و کار دەکات. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە بوونەوەر، بابەت و شوێنی بیرکردنەوە و تێڕامانی زانستی و دۆزینەوەی نهێنییەکان و یاساکانییەتی. بۆ ئەوەی زیاتر خزمەتمان بکات. هەر لەم ڕووانگەیەشەوە لە دیدی بیروباوەڕی ئیسلامییەوە بوونەوەر دوژمنمان نییە، تاکو هەوڵبدەین بە سەریدا سەرکەوین و تۆڵەی خۆمانی لێ بکەینەوە ، چونکە ئەو جۆرە تێڕوانینە دەبێتە هۆی ئەوەی ژینگە وێران بکەین و سروشت لە سەرچاوەی خێر و بەخششەوە لە هەندێك ڕووەوە بگۆڕێت بۆ سەرچاوەی هەڕەشە و ترس بۆ سەر ژیان و مرۆڤایەتی، هەروەك ئێستا بە هۆی زیادەڕەوی لە پیسکردنی ژینگە بە هۆی خۆرئاواییەکان و هەندێك وڵاتی پیشەسازیی دیکەوە مەترسیی لەسەر چینی گازی ئۆزۆن دروستبووە و کارەساتە سروشتییەکان بە جۆرێکی بەرچاو زیادیان کردووە. کە ئەگەر مرۆڤایەتی سنوورێك بۆ ئەو خراپ مامەڵەکردنە لەگەڵ سروشتدا دانەنێت ، ئەوا دەبێت چاوەڕێی خراپەی زیاتر بکات، سروشت و بوونەوەر لە ڕووانگەی جیهانبینیی یەکتاپەرستی و بیروباوەڕی ئیسلامییەوە وەك پیشانگایەکی ڕازاوەی خودایی وایە و مرۆڤ دەبێت هەست بە نزیکی و خۆشەویستی بکات لێیەوە و لە پاڵ هەوڵدان بۆ سوودوەرگرتن لە خێروبێرەکانی هەوڵبدات جوانییەکەی نەشێوێنێت.

بۆئەوەی هەلومەرجەکانی ژیان تێیدا بەردەوامبێت و پێشکەوتنی زانستیش لە هۆکارێکەوە بۆ خۆشترکردنی ژیانی ئێمە ، نەگۆڕێت بە هۆیەك بۆ وێرانکردن و مەترسی.

چوارەم –

لە ڕووانگەی ئیسلامەوە بوونەوەر ئامانجدارە و بێهودە و بێ ئامانج دروست نەکراوە: ((وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ)) (ص ٢٧).

واتە:(ئێمە ئاسمان و زەویمان بە بێهودە و بێ ئامانج بەدی نەهێناوە. بیرکردنەوەیەکی لەو جۆرە گومانی خوانەناسەکانە.).

کەواتە ئەقڵی باوەڕدار لەوە تێگەیشتووە کە ئەم بوونەوەرە بێ ئامانج بەدی نەهاتووە، چونکە کاری لەو جۆرە لە حیکمەت و زانست و دانایی بەدیهێنەرەکەی، کە خودای گەورەیە، ناوەشێتەوە و دوورە لێیەوە، لە بوونەوەردا هەموو شتێك بۆ ئامانجێك بەدیهاتووە و ئەرکێکی هەیە جێبەجێی دەکات.

خودای گەورە ئەم مەسەلەیەمان لە قورئاندا لەسەر زمانی کۆمەڵێك باوەڕدارەوە کە لەو ڕاستییەی سەرەوە گەیشتوون لە تابلۆیەکی پڕ لە هەست و گەرموگوڕی و جووڵەدا بۆ دەخاتەڕوو دەفەرموێت: ((إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُوْلِي الألْبَابِ...)) (آل عمران ١٩٠)

واتە:(لە بەدیهێنانی ئاسمانەکان و زەوی و جیاوازی شەو و ڕۆژدا بەڵگەگەلێکی زۆر هەن بۆ مرۆڤە خاوەن ئەقڵ و هۆشمەندەکان، ئەوانەی ئەقڵی خۆیان وەگەڕدەخەن بۆ دۆزینەوەی ڕاستییەکان.).

ئەم باوەڕدارانە کە لە ئامانجداربوونی بوونەوەرەوە تێگەیشتوون، مرۆڤیش بۆ ئامانجێك بەدیهێنراوە و دەبێت بەو گیانەشەوە بژییێت، وە دۆزینەوە و دەرککردنی ئەو ئامانجەش لە ڕێی گوێگرتن لە پەیامی خودا و سروشییەوە دەبێت و دەڵێن:(ئەی پەروەردگار ئێمە گوێمان لە بانگخوازێك بوو کە بانگەوازی دەکرد بۆ باوەڕ، داوای دەکرد کە باوەڕ بە پەروەردگارمان بهێنین، ئێمەش باوەڕمان هێنا، ئەی پەروەردگار دە تۆیش لە تاوان و هەڵەکانمان خۆش ببە و چاوپۆشیمان لێ بکە و لەگەڵ چاکەکاراندا بمانمرێنە و بمانبەرەوە بۆلای خۆت).

ئەی پەروەردگارمان، ئەو بەڵێنانەمان بۆ ئەنجام بدە کە لەسەر زاری پێغەمبەرانتەوە بە ئێمەت داوە و لە ڕۆژی قیامەتدا خەجاڵەت و ڕووزەردمان مەکە، بێگومان تۆ بەڵێنشکێن نیت و بەڵێنی خۆت دەبەیتە سەر، خودای گەورەش پاڕانەوەکەی لێ وەرگرتن و دڵنیای کردنەوە کە من کار و کردەوەی هیچ باوەڕدارێك، ژن بێت یاخود پیاو تیا نابەم و نافەوتێنم، ئێوە ژنان و پیاوانی باوەڕدار ڕێز و کەرامەتی وەك یەکتان هەیە و هەندێکتان لە هەندێکی دیکەتانن. هەروەها خودای گەورە دەفەرمووێت:((وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاء وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ))(الأنبياء ١٦). واتە:(ئێمە ئاسمان و زەویمان بۆ گاڵتە و بێ ئامانج بەدی نەهێناوە.) کەواتە ئەگەر مرۆڤ بە گوێرەی ڕێبازێکی دروست و بەجوانی ئەقڵی بەکارهێنا و بیری لە سروشت و ئاسمانەکان و زەوی و بەڵگە و نیشانەکانی خودای گەورە کردەوە، دەگاتە ئەو ڕاستییەی کە بوونەوەر ئامانجدارە و هەست بە حیکمەت و وردەکاری و دەستڕەنگینیی پەروەردگار لەم بوونەوەرەدا دەکات.

پرس :

١ – ئایا لە بەدیهێنانی بوونەوەردا هیچ ئامانجێك هەیە ؟ ئەگەر هەیە چییە ؟

٢ – كاتێك خودای گەورە دەفەرموویێت ئێمە بوونەوەرمان بێهودە بەدی نەهێناوە، واتای چی دەگەیەنێت؟

٣ – پەیوەندیی نێوان ئامانجداربوونی بوونەوەر و ژیانی مرۆڤ لەسەر ئەم زەوییەدا چییە ؟

٤ – پەیوەندیی نێوان مرۆڤ و بوونەوەر لە ڕووانگەی ئیسلامەوە چییە ؟

ئەرك :

بوونەوەر چەندەها بەڵگەی تێدایە كە نیشانی دەدەن خودای گەورە بەدیهێنەری بوونەوەرە و بێهودەش بەدی نەهێناوە ، چەند بەڵگەیەك لەوانە بنووسە ؟

گفتوگۆ :

خودای گەورە بوونەوەری خستووەتە ژێر دەستی مرۆڤەوە و ملكەچی ئەوی كردووە، ئەمە چ كاریگەرییەكی بەسەر بیركردنەوە و ژیانی مرۆڤ و كۆمەڵەوە هەیە ؟

وانەی چوارەم

باوەڕ و ڕاستیی پشت بەستن بە خودای گەورە

دەتوانین پێناسەی پشت بەستن بە خودا بەم جۆرەی بکەین:

بریتییە لە متمانەی بەندە بە خودای گەورە و سپاردنی کاروبارەکانی بە ئەو، و باوەڕکردن بە کارسازی و کۆمەك و لا لێکردنەوەی بۆ بەندەکانی، ئەمەش ئەوە دەردەخات پشت بەستن بە خودای گەورە هەڵقوڵاوی دڵی باوەڕدارە و سەرچاوە لەو متمانەیەوە وەردەگرێت کە مرۆڤ بە پەروەردگاری خۆی و جیهانیان هەیەتی. چونکە پشت بەستن بە خودا یەکێکە لە بەرهەمە شیرینەکانی باوەڕ بە خودای گەورە و ناسینی سیفەتەکانی.

باوەڕدارانیش پشت بە خودای خۆیان دەبەستن

واتە پشت بەستن بە خودا بە یەکێك لە نیشانەکانی باوەڕداربوون دەژمێررێت، هەروەك دەفەرموێت:((...وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ)) (المائدة١١) واتە: (با باوەڕداران تەنها پشت بە خودا ببەستن.).

پشت بەستن بە خودا و هەوڵ و تێکۆشانی مرۆڤ

ئەم باسە یەکێکە لە گرنگترین باس و بابەتەکانی پەیوەست بە مەسەلەی پشت بەستن بە خودا و هەر لە ڕابردووەوە زانایان قسەی زۆریان لە سەر کردووە، ناوەڕۆکی مەسەلەکەش ئەوەیە کە ئاخۆ پشت بەستن بە خودا و کار سپاردن بە خودا و متمانەی دڵ بە کۆمەك و ڕەحمەتی پەروەردگار، لەگەڵ هەوڵ و تێکۆشان و نەخشەکێشان و سوودوەرگرتن لە ئامراز و هۆکارە سروشتی و مادییەکان ناکۆکە؟؟

لە ڕاستیدا بە تێڕامان لە قورئان و ژیاننامەی پێغەمبەری ئیسلام (د.خ) و هاوەڵان و شوێنکەوتووان و پیاوچاکان زۆر بە ئاسانی لەوە تێدەگەین کە نەخێر ئەم دوو شتە بە هیچ جۆرێك لەگەڵ یەکدا ناکۆك نین، بەڵکو تەواوکەری یەکترن و هەریەکەیان باس لە ڕوویەکی کار و چالاکیی مرۆڤی باوەڕدار دەکەن. خودای گەورە لە قورئاندا دەفەرموێت:((وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى)) (النجم٣٩) واتە:(مرۆڤ جگە لە بەری هەوڵ و تێکۆشانی خۆی نابێت چاوەڕوانی هیچی دیکە بێت.)

خودای گەورە سەبارەت بە پێغەمبەریش(د.خ) دەربارەی بەڕێوەبردنی کاروبارەکان دەفەرموێت: ((... وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ ...)) (آل عمران١٥٩)، واتە:(ڕاوێژ بە هاوەڵانت بکە و بابەتەکانیان لە گەڵدا تاوتوێ بکە دوای ئەو کردەیە و گوێگرتن لە ڕا جۆراوجۆرەکان و باسکردن لە ئەگەرەکان و گەیشتن بە بڕیار، جا پشت بە خودا ببەستە)، سەیردەکەین لێرەدا پشت بەستن بە خودا کەوتووەتە دوای دوو قۆناغ بۆ دروستکردنی بڕیارێکی ڕاست و دروست ، هەروەها پێغەمبەر (د.خ) لە وەڵامی پیاوێکدا کە گوتی: من وڵاخەکەم بەرەڵادەکەم و پشت بە خودا دەبەستم، ئەو بۆچوونە هەڵەیەی

دەربارەی پشت بەستن بە خودا بۆ ئەو و سەرجەم باوەڕداران ڕاستکردەوە و فەرمووی:((**اعقلها ثم توكل على الله**)) واتە:(بیبەستەرەوە جا پشت ببەستە بە خودا. کەواتە هەستی پشت بەستن بە خودا جگە لەوەی لە ناو دڵەوە هەڵدەقوڵێت لە ناو جەرگەی هەوڵ و تێکۆشان و نەخشەکێشانەکانیشەوە سەرچاوەدەگرێت.

چونکە خودای گەورە گەردوونی بە گوێرەی کۆمەڵێك یاسا و ڕێسا (**السنن الكونية**) بەڕێوەدەبات و بۆ کەس نایانگۆڕێت، بۆ نموونە: توانای سوتانی بە ئاگر بەخشیووە ئەم توانایەشی بۆ باوەڕدار و بێ باوەڕێك وەکو یەك وایە، واتە هەروەك چۆن بێباوەڕێك دەسوتێنێت وەها باوەڕداریش دەسوتێنێت، تەنها بە ویستی خودا نەبێت، وەك بۆ پێغەمبەری خودا (ئیبراهیم) (د.خ) ئاگر ساردکرایەوە.

شوێنەوار و بەرهەمەکانی پشت بەستن بە خودا

گومانی تێدا نییە پشت بەستن بە خودا شوێنەوار و ئاسەوارێکی گەورە لە سەر ڕەهەندە جۆراوجۆرەکانی ژیانی مرۆڤی باوەڕدار دادەنێت و بەجێدەهێڵێت . کە لە خوارەوە بە کورتی ئاماژە بە هەندێك لەو ئاسەوار و بەرهەمانە دەکەین :

١ – پشت بەستن بە خودا و خۆڕاگری لەبەردەم کێشە و گرفتەکاندا :

لەو ڕووەوە کە پشت بە خودا بەستووانی باوەڕدار بەرەنجامی کاری خۆیان بە خودا دەسپێرن، خودایەك کە لە هەموو شوێنێك ئامادەیە و توانای بەسەر هەموو شتێکدا هەیە. یەکەمین بەرهەمی ئەم قەناعەت و باوەڕە پشت بە خۆ بەستن و خۆڕاگریی دەبێت لە بەردەم کێشە و گرفتەکانی ژیاندا، مرۆڤ کاتێك هەست دەکات لە بەردەم کێشەکاندا تەنها نییە و خودای گەورەی لەگەڵدایە و دەتوانێت پەنای بۆ ببات و پشتی پێ ببەستێت و داوای خۆڕاگری و کۆمەکی لێ بکات، هەستکردن بە لاوازی و شکستی لە لا دەرەوێتەوە و لە بری ئەوەی خۆی بدات بە دەست ڕەشبینی و هەستکردن بە بێ تواناییەوە ، بە پشت بەستن بە خودا درێژە بە برینی ڕێگای ژیان دەدات و لە بەرامبەر فشار و ناڕەحەتییەکاندا بەرهەڵستیی دەکات و، دەشزانێت لەگەڵ تەنگانەدا ڕزگابوونی. ((... وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ...)) (الطلاق٣).(ئەوەی پشت بە خودا ببەستێت، خودای بەسە). ((وَمَا لَنَا أَلاَّ نَتَوَكَّلَ عَلَى اللهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَى مَا آذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ)) (ابراهيم١٢). واتە: (دەبێت چی وامان لێ بکات کە پشت بە خودا نەبەستین، لەکاتێکدا ئەو ڕێنوێنی ڕێگاکانی کردووین و ئارام بگرین لە سەر ئەو ئازارانەی کە دەماندەن، دەبا ئەوانەی دەیانەوێت پشت بە یەکێك ببەستن، پشت ببەستن بە خودا).

لە بەرامبەر فشارەکانیشدا سروودی جاویدانیی نەمری باوەڕداران لە درێژایی مێژوو تا ڕۆژی دواییش بریتییە لە:((...حَسْبُنَا اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ...)) (آل عمران١٧٣) واتە: (خودامان بەسە بۆ پشتیوانیمان و ئەو باشترین پشتیوان و کارڕاسایە).

٢ – هەستکردن بە هێز و توانای بڕیاردان : مرۆڤ کاتێك بڕیاری دا پشت ببەستێت بە خودای گەورە ، لە دۆخی دوودڵی و ڕاڕایی دەردەچێت و ڕزگاری دەبێت، ئومێدی بە کۆمەکی خودا لە لا پەیدادەبێت چونکە یەکێك لەو شتانەی ناهێڵێت مرۆڤەکان لە کاتی پێویستدا بڕیاربدەن هەست بە نەبوونی پشتیوانی و ئەگەری شکست و هەستکردنە بە بێ توانایی. لە دۆخی پشت بەستندا بە خودا مرۆڤ هەستدەکات کە خودا یارمەتیی دەدات و پشتی دەگرێت، لێرەشەوە بە ئازایەتی و بوێرییەوە هەنگاو دەنێت و لەکاتی پێویستدا بڕیاردەدات.

هەروەها پێغەمبەر(د.خ) بە (ئیبن عباس) ی فەرموو :((استعن بالله و لا تعجز)) پشت ببەستە بە خودا و خۆت بە لاواز و بێتوانا و هیچ لەبارانەبوو نیشان مەدە. کەسێك پشتی بە دەسەڵاتێکی بێ سنوور ببەستێت لەم گەردوونەدا کە هەموو شتێکی لەبەر دەستدایە چۆن دەبێت هەست بە هێزی خۆی نەکات ؟

٣ – بەدەستهێنانی خۆشەویستیی خودا : یەکێکی تر لە بەرهەمەکانی پشت بەستن بە خودا ئەوەیە کە خودای گەورە ئەو باوەڕدارەی خۆشدەوێت کە پشتی پێ دەبەستێت و متمانەی خۆیی پێ دەبەخشێت: ((... إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ)) (آل عمران ١٥٩) واتە :(بێگومانبێ کە خودای گەورە ئەو کەسانەی خۆشدەوێت کە پشتی پێ دەبەستن). دیارە دەستخستنی خۆشەویستیی خوداش بۆ باوەڕدار سەرمایەیەکی یەکجار بە نرخە.

٤ – نەمانی دەستەڵاتی شەیتان بەسەر کەسی پشت بە خودا بەستووەوە، مرۆڤەکان بەو ئەندازەی (باوەڕ) و (پشت بەستن بە خودا) یان هەبێت، بە هەمان ئەندازە لە دەستەڵاتی شەیتان ڕزگاریان دەبێت و دووردەکەونەوە، سەرەنجام لە لادان و خراپە کردنیش دەپارێزرێن، خودای گەورە لەم بارەیەوە دەفەرموویت:((إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُواْ وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ)) (النحل٩٩) واتە:(بە دڵنیاییەوە شەیتان دەستەڵات و توانای بەسەر ئەوانەدا نییە کە باوەڕیان هێناوە و پشت دەبەستن بە خودا).

شەیتان لە کاتێکدا دەتوانێت بەسەر مرۆڤدا زاڵ ببێت کە پەیوەندی مرۆڤ بە خوداوە لاواز بووبێت و بە دوای هەوا و ئارەزووی خراپی خۆی کەوتبێت، بەڵام ئەگەر پەیوەندیی لەگەڵ خوادا بەهێز بێت و پشتی پێ ببەستێت لە فێڵ و خراپەکانی شەیتان بەدوور دەبێت.

٥ – ئاسوودەیی و ئارامی دڵ: یەکێك لە ئاسەوارەکانی (پشت بەستن بە خودا) ئارامی و ئاسوودەیی دڵە، پشت بەستن بە خودا تۆوی ئومێد لە دڵدا دەڕوێنێت و زەمینەی ڕزگاربوون لە فشاری دەروونی و دڵەڕاوکێ و پەرێشانی فەراهەم دەکات، چونکە هۆکاری سەرەکیی فشار و دڵتەنگی لە مرۆڤدا لێکدانەوەی نادروستی مرۆڤە بۆ ڕووداو و پێشهاتەکانی ژیان و هەست کردن بە بێ توانایی و تەنهایی و لەلایەکی دیکەوە مرۆڤ کاتێك پشت بە خودا دەبەستێت و باوەڕی بە دادپەروەری و میهرەبانی و توانای ئەو هەیە، ئەمە ئارام و دڵنیای دەکات.

مرۆڤ کاتێك پشتی بە خودا بەست، هەست بە تەنهایی ناکات و، لە هەموو ساتەکانی ژیانیدا هەست بە بەزەیی و میهرەبانی و چاودێریی پەروەردگار دەکات دەرهەق بەخۆی و پەیوەندییەکی گەرموگوڕ بە خودای گەورەی دەبەستێتەوە، لێرەوە فشار و دڵتەنگی و پەستی لە ژیانیدا بە بەراورد لەگەڵ کەسانی دیکە کەمتر دەبێت و بە چاوی گەشبینییەوە دەڕوانێتە ژیان، هەروەها ئەگەر سەرچاوەیەکی دیکەی خەفەت و نیگەرانیی مرۆڤ پشتکردنی هەندێك لە مرۆڤەکان و بە تایبەتیش مرۆڤە خراپەکان و ئازاردانی ئەوان بێت، ئەوا باوەڕ و پشت بەستن بە خودا وای لێدەکات هەڵنەچێت و زۆر خەفەت نەخوات و ئەم باش بێت و ئەوەکەی دیکەش بە خودا بسپێرێت خودای گەورە لەم ڕووەوە بە پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموویێت:((... فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ وَكَفَى بِاللهِ وَكِيلاً)) (النساء ٨١) واتە: (گوێ مەدە پێیان (دووڕووەکان) و لە نەخشەکانی ئەوان ترس و بیم دات نەگرێت، پشت ببەستە بە خودا، بەسە کە ئەو پشتیوان و بەرگریکارت بێت).

پرس :

١ – جیاوازیی نێوان پشت بەستن بە خودا و پشت لێکردنەوە (تواكل) چییە ؟

٢ – پشت بەستن بە خودا لەبەردەم کێشەکاندا چ بەرهەستێکی بۆ باوەڕدار هەیە و پشت بە خۆ بەستن چییە و چ پەیوەندییەکیان بە یەکەوە هەیە؟

٣ – بۆ دەبێت لە ژیاندا پشت ببەستین بە خودا ؟

٤ – ئایا مرۆڤ تەنها لە کاتی تەنگانەدا پشت دەبەستێت بە خودا ؟

گفتوگۆ :

پەیوەندیی نێوان پشت بەستن بە خودا و هەستکردن بە سەربەرزی چییە ؟

وانەی پێنجەم

پشت بەخودا بەستن و پشت بە خۆ بەستن

وەك باسكرا قورئان و ڕێنوێنییە ئیسلامییەكانی دیكە هانمان دەدەن پشت ببەستین بە خودا، لە كاتێكدا زانا دەروونناسەكان مرۆڤ ڕێنوێنی دەكەن پشت بە خۆی ببەستێت، و ئەمەیان بە یەكێك لە خەسڵەتە ئیجابییەكان لە قەڵەم داوە؛ بە جۆرێك كە لە ڕێی متمانە بەخۆبوون و پشت بە خۆ بەستن مرۆڤ دەتوانێت ڕێگەی پڕ لە هەوراز و نشێوی ژیان ببڕێت و بە لوتكەی بەختەوەری بگات.

بە بڕوای دەروونناسەكان پشت بە خۆ بەستن بناغەی هەموو ڕزگاری و پێشكەوتنێكە، بە پشت بە خۆ بەستن ئیرادەی مرۆڤ بەهێز دەبێت و بە پشت بەستن بە غەیری خۆشی بێهێز و لاواز دەبێت. ئەو یارمەتییەی لە كەسانی ترەوە پێی دەگات زۆر جار دەبێتە هۆی سست و خاوكردنەوەی **مرۆڤ** و وای لێ دەكات لە هەوڵدان و كۆششكردن بەردەوام نەبێت.

ئەگەر بە ڕواڵەت سەیری ئەمە بكەین وا دەردەكەوێت كە پشت بە خۆ بەستن، لەگەڵ پشت بەستن بە خودا ناكۆكە و لەگەڵ یەكدا كۆنابنەوە، و مرۆڤێك كە پشت بە خودا ببەستێت ئیتر ناتوانێت پشت بە خۆی ببەستێت و كارەكانی بداتە ئەو و چاوەڕێی كۆمەكی لێ بكات، یاخود پشت بە خۆی ببەستێت و هەوڵبدات خۆی ئەنجامیان بدات و پشت بە توانا و وزەكانی خۆی ببەستێت.

بەڵام ئەگەر تێگەیشتنێكی ڕاست و دروستمان بۆ پشت بەستن بە خودا هەبێت و جیای بكەینەوە لە پاڵدانەوە و تەمبەڵی و ناكارایی، و وەك باسكرا دوای هەوڵی بەدەستهێنانی هۆكار و پێداویستییە مادییەكان و فەراهەمكردنی مەرجەكانی سەركەوتن بێت، و پشت بە خۆ بەستنیش گەر بە پشت بەستن بە وزە و تواناكانی مرۆڤ خۆی بزانین، ئەوا هەموو خراپ تێگەیشتنێك لەم ڕووەوە لادەچێت؛ چونكە باوەڕدار باوەڕی وایە هەموو ئەو وزە و توانایەی بە مرۆڤ بەخشراون سەرچاوەكەی خودای گەورەیە و بۆ ئەوەش پێیداوە كە لەسەر پێی خۆی بوەستێت و چاوی لە دەستی كەسانی دیكە نەبێت و سەربەرزانە بژیێت.

بەم جۆرە پشت بە خۆ بەستن نەك هەر لەگەڵ پشت بەستن بە خودا ناكۆك نابێت، بەڵكو دەبێت بە یەكێك لە ڕەهەندە گرنگەكانی ئەو و بەرەنجامەكانی و وای لێدێت كە لە ڕێگای سوودوەرگرتن لەو وزە و توانایەی خودا پێی بەخشیوین، ئازایانە ڕووبەڕووی ژیان ببینەوە و هەوڵی سەركەوتن بدەین، نەك بە نیازی كەسانی دیكە پاڵی لێبدەینەوە و بێ دەستەڵات لێی بكەوین. كەواتە پشت بەستن بە خودا، هێز و گوڕمێكی گەورەتر دەدات بە پشت بە خۆ بەستنی مرۆڤ و ئەو هەستەی كە پێی وایە خودایەك هەیە كۆمەكی دەكات و دەتوانێت پشتی پێ ببەستێت، هەستكردن بە هێز و گەورەیی زۆرتر لە مرۆڤدا دروست دەكات و وای لێدەكات زیاتر بڕوای بە خۆی و وزە و تواناكانی بێت، لە هەموو بارێكدا سوپاسی خودا بكات لە سەر دەستكەوت و سەركەوتنەكانی و هەروەها لە سەر ناڕەحەتی و كۆسپەكانی سەر ڕێگایشی ئارام بگرێت و نەبەزێت و هەوڵبدات بە سەریاندا زاڵ ببێت.

باوەڕ و نزا و پاڕانەوە

نزاو پاڕانەوە بەرهەمی باوەڕبوونە بە خودا و ناسینی زاتی پەروەردگار، نزا هۆی بەرزبوونەوەی گیانی مرۆڤی باوەڕدارە بەرەو خودا و چێژێکی گەورە و ئارامی و خۆشی بە دڵ و دەروون دەبەخشێت.
نزاش بریتییە لەوەی کە مرۆڤ داوای کۆمەك لە خودای گەورە بکات بۆ دەستەبەرکردنی پێویستی و پێویستییە ماددی و مەعنەوییەکانی.

پایەکانی نزا و پاڕانەوە

نزا و پاڕانەوە چوار پایەی سەرەکیی هەیە، بەم جۆرەی خوارەوە:

یەکەم - داوا لێکراو:

داوالێکراو لە نزادا خودای گەورەیە. خودایەك موڵکی ئاسمانەکان و زەوی هی ئەون:((أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللهِ مِن وَلِيٍّ وَلاَ نَصِيرٍ)) (البقرة ١٠٧) دەستگیرۆیی و بەخششی ئەو بۆ بەندەکانی هیچ لە خەزێنە و موڵکی ئەو کەم ناکات.

((إِنَّ هَذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِن نَّفَادٍ))(ص٥٤)واتە:(دەبینی ڕزق و ڕۆزی هی ئێمەیە و تەواوبوونیشی بۆ نییە)

گرنگە ئەوە بزانین کە خودای گەورە خۆی داوای لێکردوین کە داواکارییەکانمان بۆ لای ئەو بەرزبکەینەوە و هاواری بۆ ببەین و لێی بپاڕێینەوە، هەروەك دەفەرموویێت:((وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ)) (غافر٦٠) واتە: (داوام لێبکەن هاوارم بۆ بهێنن، وەڵامتان دەدەمەوە و دێم بە دەنگتانەوە، بە دەم داواکەتانەوە دێم، ئەوانەی بەرامبەر بە پەرستنی من خۆ بە گەورە دەگرن (نزا ناکەن و داوام لێناکەن و خۆیان بە بێ نیاز لە خودا نیشاندەدەن) بابزانن بە (**داخرین**) ەوە دەخرێنە دۆزەخەوە).

هەستکردن بەم نزیکی و لەگەڵبوونەی خودای گەورەش متمانە و ئومێدێکی زۆرتر دەدات بە باوەڕداری نزاکار، کە لەم سارای بوونەدا بە تەنها نییە و خودایەکی بەسۆز هەیە چاودێریی دەکات و گوێ لە داواکانی دەگرێت.

دووەم –نزاکار:

بریتیە لەو باوەڕدارەی نزا دەکات و پێداویستییەکانی دەباتە لای خودا و داوای سۆز و بەزەیی لێدەکات و بە ڕاز و نیازکردن لە گەڵیدا دڵ و دەروونی تینووی بە خۆشەویستیی پەروەردگار ئاسودە و تێرئاو دەکات . خودای گەورە دەفەرموویێت: ((يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاء إِلَى اللهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ)) (فاطر١٥)، واتە: (ئەی خەڵکینە ئێوە ئاتاجی(موحتاج)ی بارەگای خودان و خودای گەورەش بێ نیاز و سوپاسکراوە).

مرۆڤ خاوەن هەرچی بێت لەم ژیانەدا بەرامبەر بە خودا هەژارە و پێویستی بە سۆز و ڕەحمەت و لا لێکردنەوەی ئەو هەیە.

لێرەوە ئەوەی گرنگە بۆ باوەڕدار ئەوەیە کە لە خۆشی و ناخۆشیدا خودای لە بیرنەچێت و پەیوەندی لەگەڵ خودای خۆی گەرم ببێت و نزا بکات و بەندایەتی خۆی بۆ دەرببڕێت.

سێیەم –نـزا:

بریتیە لەو داوا و دەربڕین و گوتە و هەستە دەروونی و شێوازانەی مرۆڤ لە ڕێگای ئەوانەوە پێویستی و داواکارییە ماددی و مەعنەوییەکانی دەباتە لای خودای گەورە.

دیارە مرۆڤ تا پێداگرتر و گەرموگوڕتر بێت لە نزاکردندا، زیاتر جێگای لوتف و ڕەحمەتی خودایە، چونکە نیشانەی باوەڕ و متمانە و دڵخۆشیی ئەوە بە پەروەردگار.

چوارەم – نزا بۆ کراو:

بریتیە لە هەموو ئەو پێداویستیو پێویستییانەی مرۆڤ داوا لە خودای گەورە دەکات بۆی دابین بکات و بەدەمیەوە بێت و ئاوڕی خێری لێبداتەوە.

مرۆڤ دەتوانێت هەموو شتێك لە خودای گەورە داوابکات بە هەندێك مەرجەوە کە دواتر باسیان دەکەین، شتێك هەرچەند زۆر و گەورە بێت، بۆ دەستەڵات و موڵکی خودای گەورە هیچ نییە.

شوێن و بایەخی نزا و پاڕانەوە لە ئیسلامدا

ئیسلام بە سیفەتی پەیامێکی ئاسمانی و ئاینێکی خودایی و بانگەشەکەری مرۆڤەکان بۆ خوداناسین و یەکتاپەرستی بایـەخێکی یـەکجار زۆری داوە بـە نزاکـردن و پاڕانـەوە، چـونکە نـزا نوێـژی دڵـە بێـدار و پێویستییەکانە و هـەروەك پێغـەمبـەر (د.خ)لـە فەرموودەیەکدا دەفـەرمووێت :((الـدعاء مـخ العبـادة)) واتـە: نـزا و پاڕانـەوە لـە خـودای گـەورە مـۆخ و کرۆکـی عیبادەتـە و مـرۆڤ لـە ڕێگـای ئـەوەوە دەگاتـە قووڵایی بەندایەتی و خۆشەویستیی خۆی بۆ پەروەردگارە بەخشندە و میهرەبانەکەی.

ئەو شتانەی کە مرۆڤ بۆیان دەپاڕێتەوە لە خودا

دەتـوانین بڵـێین بێجگـە لـەو هـەموو بەرهـەم و جێگـە و گوتـە جوانانـەی کـە لـە نـزا و بـاوەڕدا هـەن، بـە شێوەیەکی گشتی پاڕانەوەکانی مرۆڤ بۆ داواکردنی ئەم سێ شتەن :

یەکەم –

بۆ داواکردنـی لـێ خۆشـبوون لـە بـەردەم خـودای گـەورە لـە بەرامبـەر تاوانـەکانی، کەسـی گوناهکـار لـە خودای گەورە دەپاڕێتەوە بۆ ئەوەی پەروەردگار لێی خۆشببێت و لاپەڕەیـەکی نوێ لەگەڵیدا هەڵبداتـەوە و بە چاوی سۆز و بەزەییەوە بۆی بڕوانێت.

دیارە مرۆڤ بە حوکمی مرۆڤبوونی ئەگەری تووشبوون بە گوناه و بێ ئاگایی هەیە:((كل ابن آدم خطاء و خير الخطائين التوابون)) واتە: (هەموو مرۆڤێك هەڵە دەکات و باشترین مرۆڤە

هەڵەکەرەکانیش ئەوانەن کە تەوبە دەکەن و دەگەڕێنەوە بۆلای خودای گەورە و پەشیمانی دەردەبڕن و هەوڵدەدەن نەچنەوە سەر گوناه و تاوان).

ئێمە کاتێك بە هۆیەك لە هۆیەکان دووچاری گوناه و سەرپێچی دەبین نابێت لە سۆز و بەزەیی و لێخۆشبوونی خودا نائومێد ببین، بەڵکو هەروەك خودای گەورە خۆی ڕێنوێنیی کردووین دەبێت بە دڵ داوا لە خودای گەورە بکەین بۆ ئەوەی لێمان خۆشببێت و هەوڵبدەین بە چاکەکردنی زیاتر قەرەبووی ئەو هەڵەیە بکەینەوە.

پێداویستیی مرۆڤ کە لە ڕێگای نزا و پاڕانەوەوە دەری دەبڕێت کە بریتییە لە ئومێد و نیاز و پێویستی بە ڕێنوێنی و دەستگیرۆیی و چاودێریی خودایی.

دووەم –

مرۆڤ بە حوکمی ئەوەی لەم ژیانەدا لە ناو کۆمەڵگەیەدا دەژی و هەوا و ئارەزووی خراپی هەیە و فشاری دەوروبەر و کۆمەڵگەش لە ئارادایە و، پێویستی بە هۆشیاری و بێداری تەواو هەیە و، دەبێت داوا لە خودای گەورە بکات بۆ ساتێکیش چاوی لێ کەلا نەکات و لە چاودێری و ڕێنوێنیی خۆی بێ بەشی نەکات. پێغەمبەر(د.خ) لە فەرموودەیەکدا فێری نزای کردووین کە دەفەرموویێت:((اللهم لا تكلني إلى نفسي طرفة عين)) . واتە: (ئەی پەروەردگارم بۆ چاو تروکانێك مەمدەرە دەست نەفسی خۆم و لە بەزەیی و چاودێریی خۆت بێبەشم مەکە).

ئێمەش لە شەو و ڕۆژدا دەیان جار لە نوێژەکانماندا داوا لە خودای گەورە دەکەین:((اهدِنَا الصِّرَاطَ المُستَقِيمَ)) (الفاتحة[6]) خودایە گیان ڕێنوێنیمان بکە بۆ ڕێگای ڕاست و وامان لێ بکە لە کات و شوێنە جۆراجۆرەکاندا بڕیاری ڕاست بدەین و ڕەفتار و هەڵوێستی ڕاست بنوێنین و کارێك نەکەین لەگەڵ ناسنامەی باوەڕدارانەمان و ڕازیبوونی تۆدا نەگونجێت.

هەروەها مرۆڤ دەتوانێت ئاتاجی و پێداویستییە ماددی و ڕۆحییەکانی خۆی لە ڕێگای نزا و پاڕانەوەوە لە خودای گەورە داوا بکات، لە قورئانیشدا نموونەی چەندین نزای لەم جۆرەمان هەیە لە وێنەی: ((... رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ)) (البقرة[201]) واتە: (ئەی پەروەردگارمان لە دونیا و ڕۆژی دواییدا چاکەمان بهێنە ڕێگا و لە سزای ئاگر بەدوورمان بکە). ((... وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا)) (طه [114]). واتە: (خودایە زانیاریم زیاد بکە).

مەرجەکانی نزا و پاڕانەوە

نزا و پاڕانەوە بۆ ئەوەی جێگای قبوولّی بارەگای پەروەردگار بێت دوای ئەوەی بە ناوی خودای گەورە دەست پێ دەکرێت درورد و سلاّو بۆ گیانی پێغەمبەری مەزن(د.خ) ڕەوانە دەکرێت نزاکار دەبێت ڕەچاوی ئەم خالاّنەی خوارەوە بکات:

١ – نزاکە دەبێت تەنها بە زمان نەکرێت بەڵکو لە ناخی دڵەوە هەڵقوڵێت و لەگەڵ دەستەکان و زمانمان، ڕووی دڵمان بکەینە پەروەردگار.

٢ – باوەڕبوون بەوەی کە خودای گەورە نزا و پاڕانەوەکەت لێوەردەگرێت و نائومێدت ناکات، لە فەرموودەیەکی قودسیدا هاتووە:((أنا عِنْدَ ظَنِ عَبْدِي بِي)) (بوخاری ریوایە تی کردووە) واتە: (بەندەکەم نیازی بە من چۆن بێت منیش بەو جۆرە دەبم لە گەڵیدا)، با ئێمەش نیازی باشمان بە خودا هەبێت.

٣ – شتی داواکراو شتێك نەبێت پێچەوانەی ئەو یاسایانە بن کە بوونەوەر بەڕێوە دەبەن، چونکە نزا کۆمەکییە بۆ گەیشتن بە کۆمەڵە ئامانجێك، نزاکردن جێگەی هەوڵ و تێکۆشان و کردەوە ناگرێتەوە.

٤ – هەوڵدان بۆ خۆگونجاندن لەگەڵ ناوەرۆکی نزا و پاڕانەوەکاندا، هەوڵ بدەیت دڵت پاك بکەیتەوە خۆت لە خواردنی حەرام و ڕەفتاری ناشیرین دوور بخەیتەوە، هەروەها مافی خەڵکی نەخۆین.

٥ – هەندێك لەو شتانەی داوای دەکەیت لە خۆتدا ڕەنگ بداتەوە، بۆ نموونە تۆ داوا لە خودای گەورە دەکەیت لێت ببوورێت و لێت خۆش ببێت، دەبێت خۆیشت بەرامبەر ئەو کەسانەی هەڵەیان بەرامبەرت کردووە لێبوردە بیت، دەنا چۆن داوای شتێك لە خودا دەکەیت کە خۆت بە کردەوە تیاتدا نییە.

٦ – نزای خراپ نەکردن دژ بە موسوڵمانان و داوانەکردن بۆ ئەوەی خودای گەورە نعمەتێکی پێ بەخشیون لێیان بستێنێتەوە.

٧ – خۆ دوورگرتن لە هەندێك گوناه لەوانەش دەنگ لێوەرگرتن و قسە نەکردن لە گەڵ موسوڵماناناندا، ئازاردانی دڵی دایك و باوك، بوونی کینە لە ناو دڵ و دەروونمدا، چونکە هەموو ئەوانە دەقیان لەسەرە کە ڕێ دەگرن لەوەی نزا گیرا ببێت.

٨ – نزاکردن لە حاڵەتێکدا مرۆڤ لە نێوان ئومێد بە خودا و ترس لە ئەودا بێت، خودای گەورە لە چەندین ئایەتی قورئاندا باسی ئەم دۆخەی مرۆڤی خوداناس و نزاکار دەکات هەروەك دەفەرموێت: ((... وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ)) (الاعراف ٥٦) واتە: (داوای لێ بکەن و هاواری بکەنێ بە جۆرێك کە ترس لە پەروەردگار و ئومێد بە ئەو، تێکەڵ بووبێت، بە ڕاستی ڕەحمەتی خودا لە چاکەکارانەوە نزیکە.

ئەو كات و حاڵەتانەی زۆرتر نزایان تێدا گیرا دەبێت

هەڵبەت وەك باسكرا نزاكردن و پاڕانەوە لە خودا كات و ساتێكی دیاریكراوی نییە، بەڵام سەرەڕای ئەوە وەك لە هەندێك فەرموودە و لێكدانەوەی زانایاندا ئاماژەی پێكراوە لە هەندێك حاڵەت و كات و شوێندا نزا زووتر گیرا دەبێت لەوانەش:

١ – نزاكردن لە دوای نوێژە فەرزەكان.

٢ – نزاكردن لە تاریكایی شەو و بەرەبەیاندا.

٣ – نزاكردن لە ڕۆژی هەینیدا.

٤ – نزاكردنی مرۆڤی ستەم لێكراو.

٥ – نزاكردنی دایك و باوك بۆ منداڵەكانیان.

٦ – نزاكردنی باوەڕدار بۆ خوشك و برا موسوڵمانەكانی دیكەی بێ ئەوەی خۆیان ئاگایان لێی بێت، كە نیشانەی دڵپاكی و دڵسۆزییە بەرامبەریان.

٧ – نزاكردن لە پاڵ كەعبەدا.

٨ – نزاكردن لە كاتی ناڕەحەتی و لێقەوماندا بە تایبەتیش ئەو حاڵەتانەی مرۆڤ دەستی لە هەموو شتێك دەپچڕێت و تەنها خودا دەمێنێت بە هانایەوە بچێت.

پرس :

١- بۆچی دەبێت نزا بکەین و لە خودا بپاڕێینەوە ؟

٢- نزاکردن چ کاریگەرییەك بەسەر دەروون و ژیانی مرۆڤی باوەڕدارەوە بەجێ دەهێڵێت ؟

٣- گیرابوونی نزا لەلایەن خودای گەورەوە چ پەیوەندییەکی بە ڕەفتار و ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤەوە هەیە ؟

گفتوگۆ :

بایەخدانی گەورەی زانستی پەرەپێدانی مرۆیی و دەروونزانی بە نزا و پاڕانەوە وەك هۆکارێك بۆ چارەسەرکردنی نەخۆشییە دەروونییەکان و هەستکردنی مرۆڤ بە ئارامی دەروونی لە چییەوە سەرچاوەی گرتووە ؟

الله

بەشی دووەم

ڕەوشت

وانەی شەشەم

پێگەی ڕەوشتی جوان لە ئیسلامدا

ئیسلام ئاینی سروشتی (فطرة) ی پاك و تەندروست و ژیرە پێگەیشتوەکان و دەروونە خاوێنەکانە، ئەگەر ڕەوشتیش لە سەرجەم ئاینە ئاسمانییەکاندا پێگەیەکی خولگەیی و بەهێزی هەبووبێت، ئەوا لە ئیسلامیشدا بە هەمان شێوە و بەهێزتریشە، بە جۆرێك دەتوانین بڵێین دوای باوەڕ، ئیسلام بە پلەی یەکەم پەیامێکی ڕەوشتییە .

ئیسلام هەر لە یەکەم ساتی هاتنەخوارەوە و سەرهەڵدانیدا، هاوشان لەگەڵ دژایەتیکردنی بیروباوەڕ و بۆچوونی نەفامانەی ئەو سەردەمە، دژایەتیی ئاشکرای خۆشی بۆ هەموو ئەو ڕەوشت و ڕەفتارانە ڕاگەیاند کە هەڵقوڵاوی ئەو بیروباوەڕە نەفامییە بوون و لەگەڵ ئەو ڕێز و ڕۆڵە نەدەگونجان کە خودای گەورە بە مرۆڤی بەخشیوە و دەخوازێت بەو شێوەیە بژیێت .

ڕەوشتە جوانەکان هۆکارێکی گرنگی پێشکەوتن و ئارامی و ئاسایشی کۆمەڵایەتین . ڕەوشتی خراپیش هۆکارێکی هەڵوەشاندنەوە و ئاژاوە و نائارامی کۆمەڵەکانە.

ئیسلام هانی مرۆڤ و خەڵکی دەدات بۆ پەیرەوکردنی ڕەوشتە جوانەکان و دەیکات بە پێوەری دوور و نزیکی لە پێغەمبەرەکەی (د.خ) لە ڕۆژی دواییدا . هەروەك لەم بارەیەوە پێغەمبەر (د.خ) لە فەرموودەیەکدا دەفەرمووێت:((إنّ أقربكم منّي منزلاً يوم القيامة أحاسنكم أخلاقاً الموطأون أكتافاً الذين يألفون ويؤلفون، وأبغضكم إليّ وأبعدكم منّي منزلاً يوم القيامة الثرثارون المتشدقون المتفيقهون))، واتە: (خۆشەویستترین و نزیکترین کەستان لە منەوە لە ڕۆژی قیامەتدا ئەوانەن کە لە ژیانی دونیادا خاوەنی ڕەوشتی جوانبوون).

لە بەرامبەرەوە پێغەمبەر(د.خ) باس لەوە دەکات کە ڕق لێبووەوەترین کەستان بۆ من و دوورترینتان لێم لە ڕۆژی دواییدا زۆربڵێ و قسەزل و خۆبەزلزانەکانتانە، ئەوانەی کە گوێ نادەن بە ڕەفتاری خۆیان و وادەزانن تەنها بە هەندێك قسەی لوس و بریسکەدار هەستی ڕەوشتی خەڵك تێردەکەن، لە کاتێکدا ڕەوشت ڕەفتار و کردەوەیە، خراپ بەکارهێنانی زمانیش جۆرێکە لە ڕەفتارناشیرینی و ڕەوشتنزمی.

ئیسلام لە قورئانەکەی خۆیدا بانگەشە بۆ ڕەوشتە بەرزەکان دەکات و هانی باوەڕداران و سەرجەم خەڵکی دەدا بۆ دەست گرتن بە چاکەکان و دوورکەوتنەوە لە هەموو خراپە و ڕەوشتە ناشیرین و کردارە قێزەونەکان:((إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالإِحْسَانِ وَإِيتَاء ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُون)) (النّحل٩٠) واتە: (خودا فەرمان بە دادپەروەری و چاکەکاری دەکات وە قەدەغەی تاوان و خراپە و ڕەفتارە دزێوەکان و زوڵم و ناڕەوایی دەکات و ئامۆژگاریتان دەکات بۆ ئەوەی بە بیرتان بێتەوە و تووشی بێ ئاگایی نەبن و ئەرکەکانی سەرشانتان بیر نەچێتەوە).

یەکێك لە بەرهەمە شیرینەکانی عیبادەت و بەڵگە لەسەر باش ئەنجامدانیان و تێکەڵاوبوونیان بە دڵ و دەروونی مرۆڤەوە باش ژیان و ڕەوشتی جوانی ئەو باوەڕدارانەیە کە ئەو خوداپەرستییە ئەنجام دەدەن بۆ نموونە خودای گەورە دەربارەی کاریگەریی نوێژ لەسەر ئاراستەی ڕەوشتی مرۆڤی باوەڕدار دەفەرموویێت:((...إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ ..)) (العنکبوت٤٥) واتە: (لە ڕاستیدا نوێژ خاوەنەکەی لە هەرچی کردەوەی خراپ و دزێو و نەشیاوە دەگێڕێتەوە ، لەو سۆنگەیەشەوە کە ڕەوشتجوانی لە مامەڵەکردن لەگەڵ خەڵکدا بەرجەستە دەبێت، ئەوا ڕای خەڵك لە بارەی کەسێکەوە، حوکمدانە بەسەر ڕەوشتی ئەو کەسەدا، لە هەندێك فەرموودەی پێغەمبەریشدا هاتووە کە ڕای گشتی خەڵك و حوکمدانیان بەسەر کەسێکدا لە ڕووی ڕەوشتییەوە شوێن و پلە و پایەی ئاینی کەسەکە لای خودای گەورە دەستنیشان دەکات.

لەم بارەیەوە لە پێغەمبەر(د.خ) دەگێڕنەوە کە:((ان النبي (ﷺ) کان ذات یوم جالساً مع أصحابه ، فمرت جنازة أثنى الحاضرون على صاحبها خيراً فقال النبي(ﷺ): وجبت، و سكت ثم مرت جنازة أخرى فقال الحاضروون عن صاحبها شراً فقال النبي (ﷺ):وجبت ، فسأله أصحابه عن معنى قووله وجبت في الحالتين المختلفتين، فقال:((أمّا الأول فاثنيتم عليه خيراً فوجبت له الجنة، وأمّا الثاني فقلتم عنه شراً فوجبت له النار)) ترمزی ریوایە تیکردووە.

واتە: ڕۆژێك لە ڕۆژان پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ هاوەڵەکانیدا دانیشتبوو ، تەرمێك بە لایاندا تێپەڕی و ئامادەبووان ستایشی چاکە و کارە باشەکانیان کرد پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: بۆی بڕایەوە یاخود چەسپا، جا بێدەنگ بوو،دوای ماوەیەك تەرمێکی دیکە تێپەڕبوو ئەمجارەیان ئامادەبووان بە خراپە باسی خاوەنەکەیان کرد، ئەمجارەشیان دووبارە فەرمووی: وەرگیرا یاخود چەسپا، جا هاوەڵانی پرسی جیاوازی مانای بۆی بڕایەوە (وجبت) یان لە هەردوو شوێنەکەدا لێ پرسی، ئەویش لە وەڵامدا فەرمووی :هەرچی یەکەمیان بوو ئێوە بەباش ناوتان برد و ستایشتان کرد بەهەشتی بۆ بڕایەوە. بەڵام دووەمیان کە بە خراپە ناوتان هێنا دۆزەخ و ئاگری بۆ بڕایەوە . ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ڕازیبوونی خەڵکی لە کەسێك بەڵگەیە لەسەر ڕەوشت جوانی، ئەمەش لە پاڵ باوەڕدا دەبێتە مایەی خودا لەخۆ ڕازی کردن و بە پێچەوانەشەوە .

باوەڕدارانیش تێدەگەیەنێت کە چاکەخوازی(البر) پەیوەندیی بەهەندێك شتی ڕواڵەتییەوە نییە بەڵکو ناونیشانە بۆ هەموو ئەو کار و کردەوە چاك و جوانانەی لە هەستێکی ڕەوشتی پاك و دڵێکی رووناك بە باوەڕ و خۆشەویستی خودا و خەڵکی سەرچاوە دەگرن:((لَّيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَالْمَلآئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّآئِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُواْ وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاء والضَّرَّاء وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ))(البقرة ١٧٧) واتە: (چاکەخوازی ئەوە نییە ڕوو بکەینە ڕۆژهەڵات یاخود ڕۆژئاوا، بەڵکو چاکە بریتییە لەوەی مرۆڤ باوەڕی بە خودا و ڕۆژی دوایی و کتێبە ئاسمانییەکان و پێغەمبەران هەبێت، و لەگەڵ ئەوەی کە ماڵ و سامانەکەی خۆشدەوێت، بەشی خزمانی هەژار و بێ باوکان و ڕێبواران و داواخوازان (السَّآئِلِينَ) و ئەو بەندانەی لێ بدات کە دەیانەوێت لە بەرامبەر پێدانی بڕیك پارە ئازادی خۆیان بکڕنەوە، هەروەها نوێژ دەکەن و زەکات دەدەن و پەیمان بەجێ دەگەیێنن کاتێك کە پەیمان دەدەن، ئەوانەی لە کاتی سەغڵەتی و برسێتی و ڕووبەڕووبوونەوە لە جەنگدا ئارام دەگرن بەڕاستی ئەوانە ڕاستگۆ و لەخوداترسن).

پرس :

١ - بۆچی پێگەی ڕەوشت لە ئیسلامدا بەهێزە و لە تەرازووی چاکەی مرۆڤی باوەڕداردا لە ڕۆژی دواییدا قورسە ؟

٢ - لاوازیی ڕەوشت لەگەڵ بوونی خواپەرستی لە ڕواڵەتیدا چی دەگەیەنێت ؟

گفتوگۆ :

هاتنی پێغەمبەر (د.خ) بۆ تەواوکردنی ڕەوشتە جوانەکان چی دەگەیەنێت؟.

وانەی حەوتەم

پێغەمبەر (د.خ) سەرمەشقی مەزنی ڕەوشـــتی بەرز و چـــاکـــە خـــوازی

پێغەمبەر (د.خ) مەزنترین سەرمەشقی ڕەوشتی باوەڕداران و بەڵکو سەرجەم ڕەوشتدۆستانە. قورئان دەربارەی پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموویت:((لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا))(الاحزاب[21]). واتە: (ئێوە لە پێغەمبەر (د.خ) دا سەرمەشقێکی باش و پێشەنگتان هەیە چاکەخوازە بۆ هەموو ئەوانەی ئومێدیان بەستووە بە خودا و ڕۆژی دوایی و زۆر یادی خودا دەکەن.

کەواتە بە گوێرەی دەقی قورئان و جێکەوتی ژیاننامەی پێغەمبەر(د.خ) خۆشی (..پێغەمبەری مەزن سەرمەشقێکی ڕەوشتی مەزنی باوەڕداران و بەڵکو تەواوی مرۆڤایەتییە).

ژیانی ڕۆژانەی پێغەمبەر(د.خ) و مامەڵە و هەڵسوکەوتی لە ناو خێزان و کۆمەڵ و لەگەڵ هاوەڵ و دوژمنەکانیدا بە گشتی، ئەوەمان بۆ دەردەخات کە لە هەموو کاتێکدا بە گوێرەی بنەماکانی ڕەوشتە بەرزەکان جوڵاوەتەوە و مامەڵەی کردووە، بە کردەوە ناوەڕۆکی ئیسلامی لە ڕێگای ژیانی خۆیەوە بەرجەستەکردووە و نیشانی داوە، بە جۆرێك کە دەتوانین بڵێین وەکو قورئانێکی زیندوو وابووە لە ناو خەڵکیدا.

هەر بۆیەشە کاتێك دەربارەی ڕەوشتی پێغەمبەر (د.خ) لە خاتوو عائیشەی هاوسەریان پرسی، لە وەڵامدا وتی:((**كان خُلُقُهُ القرآن**)) واتە: (ڕەوشتی ئەو قورئان بوو)، واتە بەرجەستەکردنی ناوەڕۆکی قورئان بوو . ڕەوشتی بەرزی پێغەمبەر (د.خ) بەڵگەیەکی بەهێزی ڕاستی پێغەمبەرایەتی ئەوە، خودای گەورەش لە قورئاندا شایەتی ئەم ڕەوشتە مەزنەی بۆ دەدات و سەبارەت بەو دەفەرموویت:((وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ))(القلم[4]). واتە: (ئەی (محمد) بە ڕاستی تۆ لەسەر ڕەوشتێکی یەکجار مەزنیت).

لەم ئایەتە و هەندێك لە ئایەتەکانی دوای ئەمیشدا بە جوانی تێدەگەین کە ململانێی پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ نەیارە هاوبەشپەیداکەر و بێباوەڕەکانی سەردەمی خۆیدا ململانێ بووە لە نێوان دووجۆر لە ڕەوشت، ڕەوشتی باوەڕ و پێغەمبەرایەتی، لەگەڵ ڕەوشتی بێباوەڕی و هاوبەشپەیداکردن و نەفامی دا. هەروەها روون دەبێتەوە کە جەنگی پێغەمبەر (د.خ) لە ڕووبەرێکی گەورەیدا جەنگ و جیهادێکی ئەخلاقی بووە.

لەم سۆنگیەشەوە پێغەمبەر (د.خ) پەیام و ئەرکی پێغەمبەرایەتیی خۆیی بەوە پێناسە دەکرد و لێکدایەوە کە هاتووە ڕەوشتە بەرزەکان بەرەو تەواوی بەرێت:((**إنما بعثت لأتمم مكارم الأخلاق**)) لێرەشدا جێی خۆیەتی ئاماژە بەوە بکەین کە (**مكارم الأخلاق**) تەنها باسی هەندێك ڕەوشتی کۆمەڵایەتی ئاسایی ناکات بەڵکو لە ناوەڕۆکدا ئاماژەیە بە هەموو ئەو بەهاو بنەمایانەی کە کەرامەتی مرۆڤ دەپارێزن.

هەر لەبەر ئەوەش خودای مەزن خۆی پێغەمبەری پێگەیاندبوو لە ژێر چاودێریی خۆیدا بووبووە نموونەی کەسێتییەکی مەزن و سەرمەشقێکی گەورە بۆ هەموو مرۆڤایەتی بە گشتی و بەتایبەتیش بۆ شوێنکەوتووان و خۆشەویستانی.

بەم جۆرە ئێمە لە بوارە جۆراوجۆرەکانی ژیانماندا دەتوانین بە شوێنکەوتنی ئەم سەرمەشق و ڕابەرە ڕەوشتییە گەورەی خۆمان بە چاکەخوازی برازێنینەوە و ژیانێکی ئارام و بەختەوەر بەسەر بەرین.

ئەو تەنها لەگەڵ شوێنکەوتووانی خۆیدا سینەفراوان و لێبووردە نەبووە، بەڵکو لەگەڵ شوێنکەوتەی ئاینەکانی دیکە و بە گشتی هەموو مرۆڤەکاندا بە هەمان ڕۆحەوە مامەڵەی کردووە، ئەویش تەنها ڕەنگدانەوەیەکی ئەم ئایەتە قورئانییە کە لە وەسفی پێغەمبەردا (د.خ) دەفەرموویت:((وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ))(الانبياء ١٠٧)، واتە: (ئێمە تۆمان بۆ ئەوە ڕەوانەکردووە کە ببیتە سەرچاوەی سۆز و بەزەیی بۆ جیهانیان).

هەر لەم پێناوەشدا جەختی دەکردەوە لەسەر ڕەوشتی یەکسانی، زۆر هەوڵی دەدا مرۆڤەکان لەوە تێبگەیەنێت کە هەموویان نەوەی یەك دایك و باوکن و لەیەك بنەڕەتەوە هاتوون، بۆیە دەبێت لەگەڵ یەکتردا بە گیانی برایەتی و لێبووردەییەوە بجوڵێنەوە.

بۆیە دەبینین لە وتاری حەجیماڵئاواییدا ڕوو دەکاتە هاوەڵەکانی و دەفەرموویت:((**أيها الناس من كنت أخذت له مالاً فهذا مالي فليأخذ منه، ومن كنت ضربت له ظهراً فهذا ظهري فليضربه، أيها الناس كلكم لآدم و آدم من تراب لا فضل لعربي على أعجمي ولا لأعجمي على عربي الاّ بالتقوى**)) .واتە:(ئەی خەڵکینە ماڵ و سامانم لە هەر کەسێك ستاندبێت ئەوە ماڵەکەم و با بێت مافی خۆی وەربگرێتەوە، و قامچییەکم لە پشتی هەرکەسێك دابێت ئەوە پشتم با لێی بداتەوە، ئەی خەڵکینە هەمووتان لەئادەمن و ئادەمیش لە خۆڵە، نە عەرەب ڕێزی هەیە بەسەر غەیری عەرەبدا نە غەیری عەرەبیش ڕێزی بەسەر عەرەبدا هەیە، تەنها بە لە خوداترسان و کردەوەی چاکە نەبێت.

پرس:

بۆچی خودای گەورە بە پێغەمبەر (د.خ) دەفەرمووێت تۆ لەسەر ڕەوشتێکی بەرزیت ؟

گفتوگۆ:

پێشەنگیی پێغەمبەر (د.خ) لە ڕووی ڕەوشتییەوە بۆ موسوڵمانان چی دەگەیەنێت؟.

وانەی هەشتەم

هەندێك لە خەسڵەتەكانی ڕەوشت لە ئیسلامدا

ڕەوشت لە ئیسلامدا چەند تایبەتمەندی و خەسڵەتێكی تایبەت بە خۆیی هەیە لەوانەش :

پەیوەندیی ڕەوشت بە بیروباوەڕەوە :

خودای گەورە بەڵێنی داوە كە هەر كەسێك پابەندی ئاكار و ڕەوشتە جوانەكان ببێت و كردەوەی باش ئەنجام بدات بە بەهەشت پاداشتی بداتەوە، خودای گەورە دەفەرموویت:((مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ)) (النحل٩٧) واتە: (هەركەسێك لە هەردوو ڕەگەزەكە چاكەكار بێت لە پاداشتی ئەوەدا لە ژیانێكی خۆشدا دەیژیێنین و لە دواڕۆژیشدا بە گوێرەی باشترین كردەوەی پاداشتی دەدەینەوە. ئەمەش لە بەیەكەوەگرێدانی ئاین و ڕەوشتجوانی لە قورئان و فەرموودەكانی پێغەمبەردا بە جوانی دەردەكەوێت، چەندەها ئایەت لە قورئاندا ئاماژە بە پەیوەندیی تووندوتۆڵی نێوان باوەڕ و كردەوەی چاك و ڕەوشت دەكەن، و دەیخەینەڕوو كە باوەڕ و بیروباوەڕ مرۆڤ لە خراپە و ڕەوشتی نزم دەپارێزن بۆ نموونە: دەبینین لە قورئاندا لە كاتێكدا داوا لە باوەڕداران دەكرێت دەست بگرن بە یەكێك لە ڕەوشت و ئاكارە جوانەكانەوە لە پێشەوە بیری ئەوەیان دەهێنێتەوە كە ئەوان باوەڕدارن و ئەمەش ئەو هەڵوێستە ڕەوشتییەیان لێ دەخوازێت، بۆیە ئەگەر باوەڕ درەختێك بێت یەكێك لە بەرە شیرینەكانی چاكەخوازی و ڕەوشتبەرزییە.

ئەگەر تەماشای سەرەتای سورەتی (المؤمنـون) یش بكەین دەبینین باسی كۆمەڵێك كاری چاك و ڕەوشتی بەرز دەكات كە بەرهەمی باوەڕن و باوەڕدارانی ڕاستەقینەیان پێ دەناسرێتەوە:((قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ۝الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ۝وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ۝وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ۝وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ۝إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ۝فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ۝وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ۝وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ۝أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ۝الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ۝)) (المؤمنون١-١١).

واتە: (بەڕاستی باوەڕداران سەرفراز بوون، ئەو باوەڕدارانەی ئەم سیفەتانەی خوارەوەیان تێدا بێت:

أ – ئەوانەی كە بە ملكەچی نوێژەكانیان دەكەن.

ب – ئەوانەی گوێ بە قسەی هیچوپوچ و نزم و بێئامانج نادەن و پشتی لێ هەڵدەكەن.

پ – ئەوانەی زەكات دەدەن.

ت – ئەوانەی داوێنی خۆیان دەپارێزن و داوێنپاكن و پەیوەندیی جنسیان تەنها لەگەڵ هاوسەری شەرعی خۆیاندایە، چونكە ئەو كەسانەی لەوە تێپەڕن و چاویان لە شتی دیكە بێت لەو مرۆڤانە دەژمێررێن كە سنوورەكانی خودایان شكاندوە و دەستدرێژیان كردووە.

ج – هەروەها ئەوانەی دەستپاکن و ئەو پەیمان و بەڵێنانەی بە کەسانی دیکەی دەدەن بەجێیان دەگەیەنن.

چ – ئەوانەی پارێزگاری لە نوێژەکانیان دەکەن و پچڕپچڕ نایانکەن و ناهێڵن نوێژیان بچێت و بە جوانیش ئەنجامیان دەدەن.

ح – ئەو باوەڕدارانەی ئەم خەسڵەتانەیان تێدابێت خودای گەورە بەڵێنی پێداون کە دەبنە میراتگری (فیردەوس) کە بەرزترین و خۆشترین شوێنی بەهەشتە و بۆ هەتاهەتایی و بە نەمری تێیدا دەمێننەوە.)

هەروەها دەفەرموویێت: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ)) (الحجرات[٦]).واتە : (ئەی باوەڕداران، ئەگەر خراپەکارێك هەواڵێکی بۆ هێنان یەکسەر باوەڕ مەکەن و لێی وەرمەگرن بەڵکو هەوڵبدەن لە ڕاستی و ناڕاستیی هەواڵەکە بکۆڵنەوە بۆ ئەوەی بە هەڵەدا نەچن و بڕیاری نادروست نەدەن.

هەر بۆیە هۆکارێکی گرنگی لاوازی ڕەوشت لە کۆمەڵێکی موسوڵمانیدا لاوازیی باوەڕ و کەمبوونەوەی کاریگەریی ئەوە بەسەر ئاڕاستەکردنی ژیانی مرۆڤەکاندا .بۆ نموونە پێغەمبەر(د.خ) دەفەرموویێت:((لا إيمان لمن لا أمانة له ولا دين لمن لا عهد له)) (ئەحمەد ریوایەتی کردووە) .

واتە : (ئەوەی ئەمانەت نەپارێزێت باوەڕی تەواو نییە، کەسی پەیمانشکێن و بێ بەڵێنیش ئاینی تەواو نییە، واتە لەو هەڵوێستەیدا وەك ئایندار دەرناکەوێت؛

بەڵکو هەروەکو گوتراوە: (باوەڕ ڕاستییەکە لە دڵ و دەرووندا دەچەسپێت و ڕەگ دادەکوتێت و بە زمان دەردەبڕدرێت و ڕەزامەندیی لەسەر دەدرێت و کردەوە و ئاکاری بەرزی باوەڕدارانەش ڕاستی دەکاتەوە و دەیسەلمێنێت.)

پرس :

١ – چۆن لە پەیوەندی ڕەوشت بە بیروباوەڕی موسوڵمانەوە تێدەگەیت ؟

٢ – دەبێت بیروباوەڕ چ کاریگەرییەکی بۆ سەر ڕەوشتی موسوڵمان هەبێت ؟

گفتوگۆ :

بۆچی هەندێك کەس سەرەڕای ئەوەی باوەڕدارن ڕەوشتیان لە هەندێك ڕووەوە ڕەنگدانەوەی بیروباوەڕەکەیان نییە ؟

وانەی نۆیەم

هۆیەکانی پەروەردەکردنی ڕەوشتی

پەروەردەکردنی ڕەوشتی لە ئیسلامدا هۆی جۆراوجۆری خۆیی هەیە کە بە شێوەیەکی باش کار لەسەر پەروەردەی تاك و کۆمەڵ دەکات.

با بزانین واتای پەروەردەی ڕەوشتی و بایەخ و هۆیەکانی چین ؟

واتای پەروەردەی ڕەوشتی

پەروەردەی ڕەوشتی لە ئیسلامدا بریتییە لە کارکردن لەسەر ڕەوشتە جوانەکان لە دەروونی باوەڕداران بە گشتی و بە تایبەتیش نەوەی نوێ .

لە پێناو ڕاستکردنەوەی ڕەفتار و پاککردنەوەی و پاراستنیان لە لادان و هەڵخلیسکان و دورخستنەوەیان لە ڕەوشتە ناشیرینەکان و چاندنی تۆوی لە خوداترسان لە دڵ و دەروونیاندا.

ڕواندنی ڕەوشتە جوانەکانیش لە ڕێی چەند هۆیەکەوە دێتە دی لە وێنەی: سەرمەشقی باش، فێرکردنی ڕاستەوخۆ، چاودێریی خودی، خوداپەرستی و ئامۆژگاری، ئاڕاستەکردن، ترساندن و ئومێد خستنەبەر (**الترغيب والترهيب**).

بایەخی پەروەردەی ڕەوشتی

بایەخی پەروەردەی ڕەوشتی لەوەدایە ڕەوشتە ئیسلامییەکان بە تاکەکان دەناسێنێت و ئامادەیان دەکات بۆ ئەوەی ڕەوشتەکان و ئەوەی فێری بوونە لە ژیانیاندا پیادەی بکەن و بە ڕەفتاری ڕۆژانە و هەڵسوکەوتیانەوە دیاربێت.

کەواتە پەروەردەی ڕەوشتی کار لەسەر بڵاوکردنەوەی ڕەوشت و چاکە لە ناو کۆمەڵ و هۆشیارکردنەوەی خەڵك بەرامبەر ڕەوشتە ناشیرینەکان دەکات، بۆ ئەوەی مرۆڤەکان بتوانن هەڵسوکەوتی خۆیان بەجۆرێك بگۆڕن کە لەگەڵ ڕێنوێنییەکانی پەروەردگار و ڕەوشتە بەرزەکان بگونجێن و مرۆڤ لە مامەڵەکردنیدا ڕەچاوی بنەما ڕەوشتییە جوانەکانی وەکو: دادپەروەری، چاکەخوازی، چاوپۆشی و لێبوردەیی و بەدەمەوەچوون و میهرەبانی و سینەفراوانی و ... هتد، بکات.

شێوازەکانی پەروەردەی ڕەوشتی

باسمان لەوە کرد کە پەروەردەی ڕەوشتی لە ڕووانگەی ئیسلامەوە لە ڕێگای چەندین هۆوە ئەنجام دەدرێت:

سەرمەشقی چاکە (**القدوة الصالحة**): پەروەردەکردن بە سەرمەشقی چاکە لە کاریگەرترین هۆیەکانی پەروەردەی ڕەوشتییە: بۆیە ئیسلام زۆر بایەخی بەم هۆیە داوە:((لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا)) (**الاحزاب**[٢١]).واتە: بۆ هەموو ئەوانەی

ئومێدیان به خودا و ڕۆژی دوایی بەستووەتەوە و زۆر یادی خودا دەکەن لە پێغەمبەردا سەرمەشقی چاکەیان هەیە و دەست دەکەوێت.

بۆیە پێویستە ئەوانەی پەروەردەی ڕەوشتیی کەسانی دیکە دەکەن، هەوڵ بدەن خۆیان لەو ڕووەوە نموونە و پێشەنگبن و ئاسەواری ئەوەی بانگەشەی بۆ دەکەن بە ژیان و ڕەفتاریانەوە دیاربێت.

ئەرکی سەر شانی هەر باوەڕدارێکیشە برا بێت یاخود خوشك و باوك و مامۆستا و کاربەدەست و خاوەن هەر پیشەیەك بێت. جگە لە بوارە گشتییە ئیسلامییەکە وەك موسوڵمانێك لە بوارەکەی خۆیشیدا نموونەی پاکی و دڵسۆزی و پێشەنگی بێت و پێش قسە بە کردەوە هەڵە ڕەوشتییەکان بۆ دەوروبەری ڕاست بکاتەوە، ئێمە هەر یەکەمان ئەگەر قوتابی بین لەبەردەم یەکێکی دیکەدا و شتیان لێ فێرببین لە هەمان کاتدا کەسانێك هەن چاویان لەسەر ئێمەیە و شتمان لێوە فێردەبن.

بۆیە لاوێکی باوەڕدار دەبێت هەر لە تاف لاوێتییەوە خۆی لەسەر ئەوە پێبگەیەنێت کە نەك هەر خۆی نموونەی ڕەفتار و ئاکاری جوان بێت، بەڵکو لەم ڕووەوە کار لەسەر دەوروبەرەکەشی بکات و ببێتە هێمایەکی چاکەخوازی و میهرەبانی و خزمەت و خۆشەویستی و پەرۆشی بۆ کەسانی تر .

بۆ ئەوەی مرۆڤ لەم ڕووەشەوە سەرکەوتووبێت هەڵبژاردنی هاوڕێ هەمیشەییەکانی گرنگە. دەبێت کەســـانێك بکات بە هاوڕێی خۆی و ڕازونیازیان لەگەڵ بگۆڕێتەوە لە ڕووی ڕەوشتییەوە لەکەدار نەبن و خراپەکار نەبن بۆ ئەوەی بە خراپەکانیان کاریگەر نەبێت.

خوێندنەوەی ژیاننامەی پێغەمبەر(د.خ) سوودێکی زۆر بە مرۆڤ دەگەیەنێت، چونکە لە ژیاننامەی ئەوەوە فێری زۆرشت دەبێت و هانی دەدەن بۆ هیممەت بەرزی و ئاکارجوانی، لە هەموو ئەوەی باسمان کرد دەگەینە ئەوەی ئەرکی لاوی باوەڕدار و هەموو مرۆڤێکی ژیر و چاکەخوازە کە لە ژیانی خۆیدا چاو لەو کەسانە بکات کە بە ڕەوشتبەرزی و شایستەیی و ئامانجبەرزی ناسراون و خۆیشی ببێتە سەرمەشقێکی باش بۆ دەوروبەرەکەی.

پرس :

١. گرنگی پەروەردەی ڕەوشتی لە چیدایە ؟

٢. چۆن سوود لە سەرمەشقە ڕەوشتبەرزەکان وەربگرین ؟

گفتوگۆ :

چۆن خۆمان ڕۆڵمان لە پەروەردەکردنی ڕەوشتیی خۆماندا هەبێت ؟

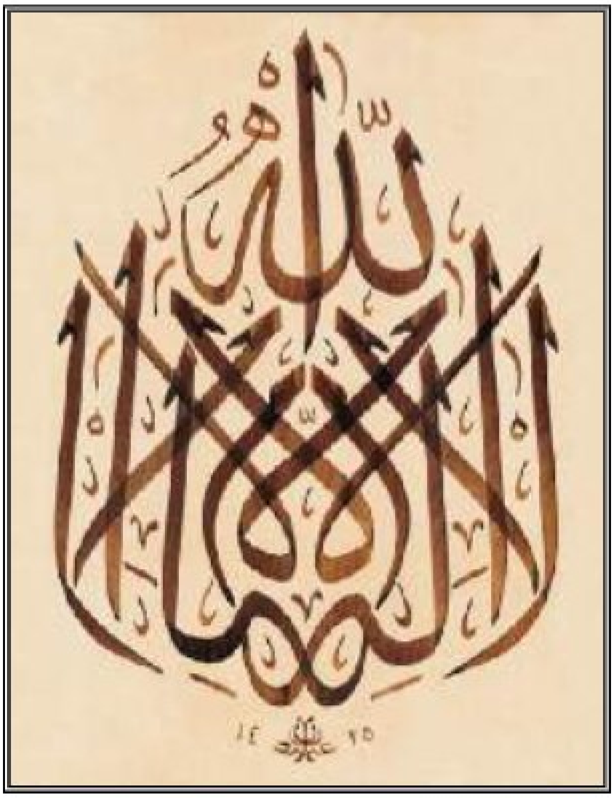

وەرزی دووەم

بەشی سـێیەم

ئیسـلام و مافـەکـانی مرۆڤ

وانەی دەیەم

ئیســـلام و مافـــەکـانی مرۆڤ

ئەمرۆ مافەکانی مرۆڤ لە جیهاندا بایەخێکی زۆری پێدەدرێت و جاڕنامەی گەردوونی مافی مرۆڤیش بە یەکێك لە دەسکەوتەکانی مرۆڤایەتی لە سەدەی بیستەمدا دادەنرێت، ئێمە لەم بەشەدا هەوڵ دەدەین بە کورتی لە ڕووانگەی بیری ئیسلامییەوە باسی ئەم مافانە بکەین و هەندێك لە مافەکانیش بە درێژی بخەینەڕوو.

پێناسەی مافەکانی مرۆڤ و بەشەکانی:

مافەکانی مرۆڤ بریتین لەو مافانەی کە مرۆڤ بە حوکمی ئەوەی مرۆڤە دەستی دەکەوێت و لێیان بەهرەمەند دەبێت و لەگەڵ لەدایکبوونیدا لە دایك دەبن و بە کۆچی دواییشی کۆتاییان پێدێت، بە مەبەستی پارێزگاری کردن لە قەوارە و کەسێتی و پاراستنی خۆی و ئەو بەهایانەی بەوەوە بەندن.

کەواتە مافەکانی مرۆڤ هەروەك لە پێناسەکەشدا دەردەکەوێت، لەسەر بیرۆکەیەکی بنەڕەتی دادەمەزرێت، کە ئەویش مرۆڤبوونی مرۆڤە. واتە مرۆڤ بە حوکمی مرۆڤبوونی و بەدەر لە ڕەنگ و ڕوخسار و ڕەگەز (واتە نێر و مێ)و نەتەوەو نەژاد و ئایین و ڕەگەز و پێگەی کۆمەڵایەتی، خاوەنی کۆمەڵێك مافی خوداپێداو و سروشتییە و پەیوەستە بە خودی مرۆڤبوونی ئەوەوە و بۆ هیچ کۆمەڵ و دەوڵەت و هێزێك نییە ئەم مافانەی لێ زەوت بکات. چونکە مافەکانی دەکەونە پێش دروستبوونی دەوڵەت و کۆمەڵیشەوە. بەڵکو لەسەر هەموو دەسەڵات و حوکمەتێك پێویستە بە دەقی یاسا و بە کردەوە بیانپارێزێت و کەشوهەوایەك بخوڵقێنێت مرۆڤ لێیان بەهرەمەند ببێت و سوودیان لێ وەربگرێت، دەنا بە دەسەڵاتێکی نادادپەروەر و ستەمکار لەقەڵەم دەدرێت.

ئیسلام و کەرامەتی مرۆڤایەتی و مافەکانی مرۆڤ

کەرامەتی مرۆڤ سەرچاوەی سەرجەم مافە بنەڕەتییەکانییەتی، کەرامەت بەڵگەی مرۆڤایەتیی مرۆڤە کە لە ئاژەڵ و گیانلەبەرانی دیکە جیای دەکاتەوە، کەرامەتی مرۆڤ گەورەترین پاساو و هاندەری مرۆڤ بووە لە مێژوودا بۆ جێ لێژکردن بە دابونەریت و یاسا توندوتیژەکان و گۆڕانیان بە ڕێسا ئاینییە میهرەبانەکان و یاسا نەرمەکان .

لە (**جاڕنامەی گەرودنی مافەکانی مرۆڤ**) یشدا کە لە ساڵی (١٩٤٨) دەرچووە، هاتووە کە : ((داننان بە کەرامەتی خوداپێداو و یەکسانیی مرۆڤەکان و بە مافە چەسپاوە یەکسانەکانیان، بریتییە لە بناغەی ئازادی و دادپەروەری و ئاشتی لە جیهاندا)) .

لە (**بەیاننامەی نێودەوڵەتی مافە مەدەنی و سیاسی**) یەکانیشدا کە ساڵی (١٩٦٦)دا دەرچووە، هەمان بۆچوون دووبارەکراوەتەوە و تێیدا هاتووە :((هەموو ئەم مافانە لە کەرامەتی یەکسانیی مرۆڤەکانەوە سەرچاوەی گرتووە)).

دوای ئەوەش ڕێزگرتنی ئەم کەرامەتە لە کاتی چەسپاندنی سزای یاسایشدا بە پێویست داناوە، کەواتە کەرامەتی مرۆڤ سەرچاوەی سەرەکی و گەورەیی مافەکانی مرۆڤە.

ئاینە ئاسمانییەکان هەمیشە جەختیان لەسەر کەرامەتی خوداپێداوی مرۆڤ کردووەتەوە، قورئان کەرامەتی مرۆڤی بە یەکێك لەو نیعمەتانە داناوە کە خودای گەورە بە مرۆڤی بەخشیوە و بە هۆی ئەویشەوە فەزڵ و ڕێزی بەسەر تەواوی بەدیهێنراوەکانی دیکەی خۆی لەم گەردوونەدا داوە و مرۆڤی کردووە بە سەرداری بوونەوەر:((وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً)) (الاسراء٧٠). واتە:(ئەم ڕێزلێنانەش لە مرۆڤ کردوویەتی بە جێنشین لەسەر زەوی و،تەواوی خێروبێرەکانی ئاسمان و زەویی خستووەتە بەردەست).

کەرامەت و ئەم بەخششانەی خودایش بۆ هەموو مرۆڤێکە بە حوکمی مرۆڤبوونی و بێ ئاوڕدانەوە لە ڕەچەڵەك و بنەچە و ڕەگەز و ڕەنگ و نەژاد و ئاین و پێگەی کۆمەڵایەتی، چونکە خودای گەورە کەرامەتی بە جۆری (جنس) ی مرۆڤ بەخشیوە نەك بە دەستەیەك لەوان، بۆ نموونە بە باوەڕداران یاخود بە پیاوان ئەم بەخششەی نەبەخشیوە و ئیتر ئەوانی دیکەی لێ بێ بەشبن، لە ڕووانگەی ئیسلامەوە مرۆڤایەتی بە سەرجەم ئاین و نەتەوە و زمان و ڕەگەز و ڕەنگەکانییەوە یەك سەرچاوەیان هەیە و لە یەك (نفس) کەوتوونەتەوە و خودای گەورەش کەرامەتی بەو (نفس) ە بەخشیوە.

بۆیە کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەبەر تەرمی جوویەك وەك ڕێزگرتن هەڵدەستێت، یەکێك لە هاوەڵەکانی پێی دەڵێت: ئەی پێغەمبەری خودا ئەو تەرمە جوووە! وەك ئەوەی پێی بڵێت شایەنی ئەوە نییە پێغەمبەرێکی خودا لەبەری هەڵبستێت) بەڵام پێغەمبەر (د.خ) بە ئیلهاموەرگرتن لەو (نفس) ەی سەرەتا و کەرامەتی یەکسانی خوداپێداوی مرۆڤ بە مرۆڤەکان، وەڵامی دایەوە و فەرمووی : **ألیسَ نَفساً** ؟ . ئایە (نفس) نییە؟ واتە: مرۆڤ نییە ؟ کە دیوی دووەمی نەگوتراوی فەرموودەکە ڕوونە و ئەوە دەگەیەنێت کە چونکە بە هەناسەی خودا ژیاوە و مرۆڤە و مرۆڤیش بە حوکمی مرۆڤبوونی بەدەر لە ئاین و مەزهەب و ڕەنگ و زمانی، دەبێت ڕێزی لێبگرین و سووکایەتی پێ نەکەین.

سەبارەت بە دادپەروەریش ئەوەندە بەسە کە بزانین خودای گەورە ئامانج لە ڕەوانەکردنی سەرجەم پێغەمبەرانی خۆی لە مێژوودا لە بەرپاکردنی دادپەروەریدا کورت کردووەتەوە و دەفەرموێت:((لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ...)) (الحدید٢٥) واتە: ئێمە پێغەمبەرانی خۆمان بە بەڵگەی ئاشکرا و ڕوونەوە ڕەوانە کرد و، کتێب و تەرازوومان لەگەڵ ناردوونەتە خوارەوە بۆ ئەوەی خەڵکی دادپەروەری بەرپا بکەن.

دادپەروەریش یەکسانی لەخۆگرتووە، واتە یەکسانی بەشێکە لە دادپەروەری، هەروەکو چۆن (ئازادی) یش بەشێکی دیکەیەتی، یەکسانیش لێرەدا واتە سەرجەم مرۆڤەکان لە نەوەی ئادەمن و یەك دایك و باوکیان هەیە، ئادەمیش لە خاك دروستکراوە، بەم جۆرەش هەموویان لەبەردەم یاسادا یەکسانن و

هەمووشیان شایستەی ئەوەن ببنە خاوەنی ئەو مافانەی بۆ مرۆڤ دیاریکراون، یەکسانیی مرۆڤەکانیش لە کەرامەت و مرۆڤایەتیدا پایەیەکی گەورەی مافەکانی مرۆڤە .

هەروەها لە فەرموودەیەکی قودسیدا هاتووە، خودای گەورە دەفەرموویّت :((يا عِبادي : إنّي حَرّمْتُ الظّلْمَ عَلى نَفسِي، وَ جَعَلْتهُ بَيْنَكُمْ مُحَرّماً فَلا تَظَالَمُوا)). واتە: ئەی بەندەکانم بە ڕاستی من ستەمم لەسەر خۆم حەرامکردووە ، لە نێوان ئێوەشدا حەرام و قەدەغەم کردووە بۆیە ستەم لە یەکدی مەکەن.

مافەکانی مرۆڤیش لەم سەردەمەدا ئەگەر جوان جێبەجێ بکرێن تا ڕادەیەکی زۆر ڕێگە لەوە دەگرێت مرۆڤەکان ستەم لە یەکتی بکەن و دەسەڵاتە ستەمکارەکان دابمەزرێن و بێنە کایەوە.

پرس :

١. ئیسلام چۆن دەڕوانێتە کەرامەتی مرۆڤ ؟

٢. ئایا لە ئیسلامدا جیاوازی لە نێوان کەرامەتی مرۆڤ و مرۆڤێکی دیکە هەیە ؟

وانەی یازدەیەم

دەســـــتە بەرییەکانی

ئیسلام بۆ مافی ئاسایشی تاکەکەس

ئیسلام مافی ئاسایشی تاکەکانی هەروا بە گشتی وەك بنەمایەك مسۆگەر نەکردووە. بەڵکو کۆمەڵێك ڕێسای داناوە بۆ دەستەبەرکردنی مافەکانی بە تایبەتیش لە بواری یاسا و دادگاکاندا لە گرنگترین ئەو دەستەبەرییانەش ئەمانەی خوارەوەن:

١ - **بنەمای کەسێتی بوونی لێپرسراوێتی تاوانکاری** (مبدأ شخصية المسؤولية الجنائية): ئەویش ئەوەیە کە هەموو کەس لە کردەوەکانی خۆی لێپرسراوە و لە تاوانی کەسێکی دیکە لێی ناپرسرێتەوە و بە هۆی خراپەی یەکێکی دیکە سزا نادرێت:((وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ...)).(فاطر١٨) واتە: (هیچ کەس ئۆباڵی تاوانی کەسی دیکەی ناکەوێتە ئەستۆ) .

پێغەمبەریش(د.خ) لە فەرموودەیەکدا دەفەرمووێت :((**لا يؤخذ الرجل بجريرة ابيه ولا بجريرة أخيه**)). واتە: (مرۆڤ بەهۆی تاوانی باوکی یاخود براکەیەوە لێی ناپێچرێتەوە و دووچاری لێپرسراوێتی نابێت، لێرەشەوە ڕەفتاری دوژمنایەتی لە ناو خێڵەکاندا و ڕەفتاری دەسەڵاتە ستەمکارەکان کە کەسوکاری مرۆڤ لەسەر هەڵوێست یاخود تاوانی کەسێك خێزانێك یاخود بنەماڵە و خێڵێك ئازار دەدەن و ئاسایشی ژیان و شەرەف و ماڵیان دەخەنە مەترسییەوە، نائیسلامی و ناڕەوایە.

٢ - **مافی شەرعیبوون یاخود یاساییبوونی سزا و تاوانەکان**: واتە: هیچ تاوانێك سزای لەسەر نییە مەگەر لە پێش ئەوەوە مرۆڤەکان لە ئەنجامنەدانی هۆشیار نەکرابێتنەوە و قەدەغەبوونی ڕانەگەیەنرابێت. ئەمەش لە یاسای دانراوی سەردەمدا بە بنەمای : (هیچ تاوان و سزایەك بە گوێرەی یاسا نەبێت بوونی نییە) ناودەبرێت، چەندین ئایەت و فەرموودەمان هەیە جەخت لەسەر ئەم بنەمایە دەکەنەوە:((... وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا))(الاسراء١٥) واتە: (هیچ گرووپ و نەتەوەیەکمان سزا نەداوە پێش ئەوەی پێغەمبەریان بۆ ڕەوانە بکەین و حەڵاڵ و حەرامیان بۆ ڕوون نەکاتەوە).

بە گوێرەی ئەمەش ئیسلام لایەنگریی دەوڵەتی یاسایە و نابێت کەس لە دەرەوەی یاسایەکی پەیڕەوکراوی دادپەرورانە و بنەما شەرعییەکان دووچاری لێ پێچینەوە ببێت و ماف و ئەرکەکانی فەرمانڕەوا و هاووڵاتییانیش روون و ئاشکرا بێت.

٣ - **بنەمای نەگەڕانەوەی کاریگەریی یاساکانی سزادان بۆ پێش دەرچوونیان** (مبدأ عدم رجعية القوانين): چونکە خەڵکی لە کاتێکدا لە ماف و ئازادییەکانی خۆیان بەهرەمەندن لەو کاتانەی ئەوەی دەیکەن ڕێگا پێدراوە و هیچ قەدەغەیەکی یاسایی لەسەر نییە، ئەگەر ئەم بنەمایە نەبووایە دەترسان لەوەی لە دواڕۆژدا ئەم ڕەفتارانە بە یاسا قەدەغە بکرێن و لەسەری سزا بدرێن و بەمەش هەستیان بە دڵنیایی نەدەکرد.

کاتێك زینا و دزی و خواردنەوە و بوختانکردن لە قورئاندا حەرامکران ئەو دەقانەی لەم ڕووەوە دابەزین بەسەر ئەم ڕەفتارانەدا لە پێش دابەزینەکەدا جێبەجێ نەکران و لەدوای ئەوەوە دەست بە پیادە کردنیان کرا .

٤ – بنەمای لە بنەڕەتدا هەموو کەس بێ تاوانە:

لە ڕووانگەی ئیسلامەوە هەموو مرۆڤێك بێ تاوانە تا لە ڕێگای ڕێوشوێنە یاسایی و دادگاییەکانەوە تۆمەتێکی بەسەردا ساغ دەبێتەوە، پێغەمبەر(د.خ) دەفەرمووێت:((کُلُّ مَولوُدٍ یُولَدُ عَلی الفطرة)). واتە: (هەموو منداڵێك بە پاکی لەدایك دەبێت و هیچ تاوان و خراپەیەکی لەگەڵ لەدایك نابێت).

یەکێك لە بەرەنجامەکانی ئەم بنەمایەش ئەوەیە ئەگەر یەکێك باسی ئەوە بکات مافی لەلای یەکێکی دیکەیە، دەبێت ئەم داواکارە بەڵگە و شایەت بهێنێت بۆ چەسپاندنی داواکەی و کەسی شکات لێکراو داوای بەڵگەی لێناکرێت بۆ ڕەتکردنەوەی ئەو داوایە ، چونکە لە بنەڕەتدا وا دانراوە کە مافی کەسی لا نییە، هەروەها یەکێکی دیکە لە بەرەنجامەکانی بنەماکە ئەوەیە ئەگەر گومانێك لە کێشەیەکدا هەبوو لە بەردەم دادگا بە قازانجی لایەنی سکاڵا لێکراو و تۆمەتبار لێکدەدرێتەوە و یەکلایی دەکرێتەوە.

پرس:

١. بۆچی بۆ بەهرەمەندبوون لە مافی ئاسایش پێویستیمان بە کۆمەڵێك دەستەبەرییە ؟

٢. بوونی دەستەبەرییەکان لە ئیسلامدا بۆ بەهرەمەندبوون لە مافی ئاسایش چی دەگەیەنێت ؟

وانەی دوازدەیەم

٣ - مافی یەکسانی :

بنەمای یەکسانی بنەمایەکی بنەڕەتیی ئاینە ئاسمانییەکان و بیرۆکەی مافەکانی مرۆڤیشە، ئاینە ئاسمانییەکان جاڕی ئەوەیان دا کە بەندەکان لەبەردەم خودادا یەکسانن. ئیسلام لە کەرامەت و مافەکاندا یەکسانی لە نێوان خەڵکیدا بڕیاری داوە و هەر هەڵاواردنێك لە نێوان مرۆڤەکاندا لەسەر بناغەی ڕەنگ و نەژاد و ڕەگەز و زمان ڕەت دەکاتەوە، مرۆڤایەتی بە گشتی لە ڕووانگەی ئیسلامەوە یەك بنەڕەتی هەیە و لە یەك دایك و باوکەوە پەیدابووە، هەروەك قورئان دەفەرموویێت:((هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ)) (الاعراف١٨٩) واتە: (ئەو خودایەی ئێوەی لە یەك (نفس) و بنەڕەتەوە بەدیهێناوە) :((يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ)) (الحجرات١٣). واتە: (ئەی خەڵکینە ئێمە ئێوەمان لە نێر و مێیەك بەدیهێناوە، وە کردوومانن بە هۆز و گرووپ و گەلی جیاواز بۆ ئەوەی یەکدی بناسن وە بە میهرەبانی مامەڵە لەگەڵ یەکدی بکەن. بە ڕاستیش بەڕێزترینتان لای خودا (بۆ ئەو دونیا) ئەوەتانە کە زۆرتر خۆپارێز و چاکەکار بووە.

ڕووی ئایەتەکە لە هەموو خەڵکییە(يَا أَيُّهَا النَّاسُ) نەك تەنها باوەڕداران و جەخت لەسەر یەکبوونی بنەڕەتیی سەرجەم مرۆڤایەتی دەکاتەوە. پێغەمبەر (د.خ) لە چەندین فەرموودەی خۆیدا گرنگیی بنەمای یەکسانیمان بۆ ڕوون دەکاتەوە.

هەروەك دەفەرموویێت:((أيها الناس ان ربّكم واحد، وان أباكم واحد، كلكم لآدم و آدم من تراب، ان أكرمكم عند الله أتقاكم، لا فضل لعربي على أعجمي ولا لأعجمي على عربي، ولا لأسود على أحمر ولا لأحمر على أسود إلاّ بالتّقوى، اللّهم هل بلغت اللّهم فاشهد ، ألا فليبلغ الشاهد منكم الغائب)). واتە: (ئەی خەڵکینە (هەموو خەڵکی بەبێ جیاوازی ئاین و ڕەگەز و ڕەنگ و زمان) بە ڕاستی پەروەردگارتان یەکە، و باوکتان یەکە، هەمووتان لە ئادەمن و ئادەمیش لە خۆڵە، بەڕێزترینتان لای خودا خۆپارێزترین و چاکەکارترینتانە، با بزانن عەرەب ڕێزی نییە بەسەر غەیری عەرەبدا، غەیری عەرەب ڕێزی نییە بەسەر عەرەبدا، ڕەشپێست ڕێزی نییە بەسەر سوورپێستدا، سوورپێستیش ڕێزی نییە بەسەر ڕەشپێسدا، بە خۆپارێزی و چاکەکاری نەبێت، خوداوەندە ئەوە من پەیامەکەی تۆم گەیاند و تۆش شاهید بە لەسەری؛ با ئەوەتان لێرەیە و ئامادەیە و ئەم پەیامەی بیست، بیگەیەنێت بەوانەی نەیان بیستووە و لێرە نین).

لەبەر ئەوە لە ئیسلامدا مرۆڤی پلە یەك و پلە دوو نییە، هەموو مرۆڤێك بەدیهێنراوی خودای گەورەیە و بەو هەناسەیە زیندووە کە خودای گەورە پێی بەخشیووە و کەرامەتی مرۆڤی هەیە. ڕێز و پلە و پایەش بە ڕەچەڵەك و بنەچە و نەتەوە و ڕەنگ و زمان و هۆز و بنەماڵە نییە، بەڵکو بە شتێکە کە لەبەر دەستی هەموواندایە و هەر مرۆڤێکیش دەتوانێت سوودی لێ وەربگرێت و پەیوەندیی بە ئیرادەی خۆیەوە هەیە کە ئەویش تەقوا و چاکەکارییە.

هەژار و دەوڵەمەندێك سپیپێست و رەشپێستێك، كورد و عەرەب و هەر نەتەوەیەكی دیكە، لەبەردەم یاسای خودادا یەكسانن، پێویستە ئەم هەست بە یەكسانی كردنەش لە ناخی هەر یەكەماندا بە قووڵی بچەسپێت.

جۆرەكانی یەكسانی

بنەمای یەكسانی كۆمەڵێك لقی لێدەبێتەوە و چەند جۆرێكی هەیە وەك ئەمانەی خوارەوە :

‌أ – یەكسانی لەبەردەم شەرع و یاسادا :

ئیسلام پێشەنگ بووە لە بڕیاردانی مافی یەكسانی لە بەردەم شەرع و یاسادا، خەڵكی هەموویان لە پەیوەندی بە ماف و ئەركەكانەوە مامەڵەیەكی یەكسانیان لەگەڵدا دەكرێت و لە بەردەم هەمان دادگا و یاسادا دادوەرییان لەگەڵدا دەكرێت, لە پیادەكردنی حوكمە شەرعی و یاساییەكاندا كەس هەڵاناوێررێت و جیاناكرێتەوە .

هیچ كەسیش بێ بوونی بیانوویەكی شەرعی و یاسایی كە یاسا خۆی دیاریی دەكات لە پیادەكردنی یاسا نابووررێت، لەبەر ئەوە چینایەتی و دەستەگەرایی و تایەفەگەری و رەگەزپەرستی لە ئیسلامدا بوونیان نییە و شوێنیان نابێتەوە .

پێغەمبەریش(د.خ) لە فەرموودەیەكدا جیاوازیكردن لەنێوان هەژار و دەوڵەمەندەكاندا لە كاتی پیادەكردنی یاسا بە سەرچاوەی تیاچوون و كارەساتی نەتەوە و شارستانییەتەكان دەزانێت و دەفەرمووێت:((انّما اهلك الذين قبلكم انّهم كانوا اذا سرق فيهم الشريف تركوه و اذا سرق فيهم الضعيف أقاموا عليه الحد، وأيْمُ الله لو انّ فاطمة بنت محمد سرقت لقطعتُ يدها)).واتە: (خەڵكانی پێش ئێوە بەوە تیاچوون كە هەركاتێك پیاوماقووڵ و نەجیبزادەیەك دزیی بكردایە وازیان لێدەهێنا، وە هەر كاتێك هەژار و بێدەستەڵاتێك دزیی بكردایە یاسایان بەسەردا جێبەجێ دەكرد، بەڵام با ئێوە بزانن سوێند بە خودا ئەگەر فاتیمەی كچی موحەممەد دزی بكات ئەوا یاسای بەسەردا جێبەجێ دەكەم).

لاپەڕە گەشەكانی مێژووی ئیسلامیش پڕە لەو نموونانەی یەكسانی مرۆڤەكان لەبەردەمی یاسادا دەخەنەڕوو، بۆ نموونە پێشەوای چوارەمی موسوڵمانان (عەلی كوڕی ئەبی تاڵیب) جولەكەیەك سكاڵای لەسەر تۆمار دەكات لە دادگا و بەوە تاوانباری كردووە كە زرێكەی لێ بردووە ، ئەویش لەگەڵیدا دەچێتە بەردەم دادگا و ڕازیش نابێت دادوەر هیچ مامەڵەیەكی لەگەڵدا بكات كە لە بەرامبەرەكەی جیای بكاتەوە، لە سۆنگەی ئەو قەناعەتەی بە دادپەروەریی ئیسلام و یەكسانیی هەمووان لەبەردەم دادگا هەیبووە.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت كە لە ڕووانگەی ئیسلامەوە فەرمانڕەوا و هاوڵاتی وەك یەك یاسایان بەسەردا پیادە دەكرێت و هیچ كەسێك و بە هیچ پاساوێك لەسەرو شەرع و یاساوە نییە.

ب - یەکسانی لەبەردەم دادگادا:

ئەگەر یەکسانی مانایەکی دادپەروەری بێت، و دادپەروەریش مەبەستی هەرە باڵای ئیسلام بێت، ئەوا یەکسانی سەرجەم هاووڵاتییان لەبەردەم دادگادا بەرەنجامێکی سروشتیی بنەمای یەکسانییانە لە بەردەم شەرع و یاسادا.

ئەم بنەمایەش ئەوە دەگەیەنێت کە سەرجەم هاووڵاتییان دەبێت ملکەچی دادگا بن و کەس نابێت لەم رووەوە مافی تایبەتی هەبێت و لەم ڕێسا گشتییە جیابکرێتەوە، لە جۆری لێکۆڵینەوە لە تاوان و دەستەبەرییە یاساییەکان و لە سەپاندنی سزاشدا دەبێت هەمووان یەکسان بن.

پ -یەکسانی لە گرتنە دەستی پلە و پایە گشتییەکاندا(الوظائف العامة).

ئیسلام لێهاتوویی و دەستپاکی و دڵسۆزی کردووەتە پێوەری گرتنەدەستی پلە و پایە گشتییەکان و ئەم مافەش مافی تایبەتی هیچ توێژ و چین و گرووپێکی دیاریکراو نییە ، گرنگ ئەوەیە کەسی شیاو لە شوێنی شیاودا بێت و دادپەروەری پیادە بکرێت و خزم خزمێنە و نایەکسانی و گەندەڵی و خراپ بەکارهێنانی دەسەڵات لە ئارادا نەبێت. خودا دەفەرموویێت:((... إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ)) (القصص[26]) قورئان لەسەر زمانی کچەکانی شوعەیب پێغەمبەر (سلاوی خودای لێ بێت) سەبارەت بە موسا پێغەمبەر، دەفەرموویێت: (باشترین کەسە بە کرێی بگریت چونکە بەتوانا و دەستپاك و سەرڕاستە) پێشەوا(عومەری کوڕی خەتتاب)یش(ر.خ) دەربارەی هەندێك لە مەرجەکانی دیاریکردنی کاربەدەستەکانی دەوڵەت دەڵێت:((أريد رجلاً إذا كان في القومِ وليس أميرهم كان كأنه أميرهم، و إذا كان أميرهم كان كأنه رجلٌ منهم)). واتە: (من کەسێکم دەوێت بیکەم بە کاربەدەست کە پێش کاربەدەستبوونی وەك کار بەدەست وابێت و دوای کاربەدەستبوونی وەك هەر یەکێکی تر لە هاوڵاتیان وا بێت.

ت - یەکسانی لە عیبادەت و ئەرکە گشتییەکاندا:

ئیسلام لە رووی عیبادەت و ئەرکە گشتییەکانەوە جیاوازی لە نێوان خەڵکیدا ناکات، دەوڵەمەندەکان جۆرێك خوداپەرستییان نییە و هەژارەکان جۆرێکی دیکە، یاخود پیاوان بە جۆرێك و ژنان بە جۆرێکی دیکە، هێندە هەیە هەندێك ئاسانکاری بۆ هەندێك کەس و توێژ کراوە بۆ چەسپاندنی دادپەروەری لەوانەش هەڵگرتنی زەکات و حەج لەسەر کەسانی هەژار.

پرس:

1. ئیسلام بە شێوەیەکی گشتی چۆن دەڕوانێتە یەکسانی نێوان مرۆڤەکان ؟
2. ئایا لە ئیسلامدا هیچ ڕەگەز و گەل و نەتەوەیەك ڕێزی بەسەر ئەوی دیکەدا هەیە؟ ئەگەر نییە بۆ ؟
3. هەستکردن بە یەکسانی چ کاریگەرییەکی لەسەر مرۆڤ هەیە ؟

وانەی سێزدەیەم

٤ - ئازادی بیروباوەڕ و ئاین

ئازادی بیروباوەڕ و ئاین واتە مرۆڤ ئازاد بێت لە هەڵبژاردنی بیروباوەڕ و ئاین و بۆ هیچ هێز و دەسەڵات و کەسێك نەبێت لە دەرەوەی قەناعەت و ئیرادەی ئازادیی خۆیەوە بیروباوەڕێکی بەسەردا بسەپێنێت.

ئیسلام لە سەردەمێکدا کە بەزۆر سەپاندنی ئاین و بیروباوەڕ لە زۆر شوێنی دونیادا باو بوو، جاڕی ئازادی باوەڕهێنان و ئاین و بیروباوەڕیدا و دژی زۆرلێکردن (**إکراه**)و دەمارگیریی ئاینی و بیروباوەڕی وەستایەوە ، ئەم بنەما بەرز و ئازادییەش لە چەندین ئایەت و فەرموودەدا چەسپیوە،((لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّۚ)) (**البقرة**٢٥٦) واتە: (زۆرکردن لە ئایندا نییە و کەس نابێت بە زۆر بکرێت بە موسوڵمان ڕێگەی ڕاست و گومڕایی لە یەکدی جیاکراوەتەوە و مرۆڤ ئازادە کامیان هەڵدەبژێرێت).

خودا ئازادیی هەڵبژاردنی ئاین و باوەڕی بە مرۆڤ بەخشیوە و لە بەرامبەر ئەو ئازادییەشەوە بەرامبەر بە خـــودا لە ڕۆژی دواییدا لێپرســراوی کردووە، ئەوەی ئـەرکی پێغەمبەر(د.خ)و زانا و بانگخوازانی دوای ئەوە تا ڕۆژی دوایی روونکردنەوەی هەق و ڕاستییەکان و ئامۆژگاری و هەوڵدانە بۆ قەناعەت پێکردنی مرۆڤەکان، بۆ ئەوەی ڕێگەی ڕاستی خودا بگرن:((وَقُلِ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكُمۡۖ فَمَن شَآءَ فَلۡيُؤۡمِن وَمَن شَآءَ فَلۡيَكۡفُرۡۚ ...))(الکهف٢٩) واتە: ئەی محمد تۆ ئەو حەقەی کە لەلایەن خوداوە هاتووە بە خەڵکی بگەیەنە، دوای ئەوە هەر کەس خواستی با باوەڕبێنێت و هەر کەسێکی دیکەش ویستی با کافر و بێ باوەڕ بێت.

وەك بەشێك لەو دەستەبەرییانەی قورئانیش بۆ ئازادیی ئاین و پەرستن و پاراستنی مافی ئەوی دی ئاینی و شوێنکەوتەی ئاینەکانی دیکە و بە تایبەتیش ئاینەئاسمانیەکان خستوویەتییەڕوو لە موسوڵمانانی قەدەغەکردووە هیچ شێوازێکی نادروست لەکاتی مشتومڕکردنندا بەرامبەر خاوەن پەیامەکانی دیکە بەکار بێنن:((وَلَا تُجَٰدِلُوٓاْ أَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنۡهُمۡۖ)) (العنکبوت٤٦) واتە: بە باشترین شێواز نەبێت مشتومڕ لەگەڵ خاوەن ئاینەکانی دیکە مەکەن.

لەبەر رووناکی ئەم بنەما و دەقە پیرۆز و بەرزانەی ئیسلام و شەریعەتەکەی؛ ئازادیی پەرستنی بۆ شوێنکەوتووی ئاینەکانی دیکە دەستەبەر کردووە، بۆیە قەدەغەی کردووە لە موسوڵمانان دەستدرێژی بکەنە سەر پەرستگە و بیروباوەڕیان و بۆیان هەیە لە بواری بیروباوەڕ و باری کەسێتیدا بەگوێرەی ئاینەکانی خۆیان بجوڵێنەوە و تەنانەت هەندێك شت کە لە ئیسلامدا حەرامە و لە هەندێك لە ئاینەکانی دیکەدا حەرام نەکراوە وەکو مەی خواردنەوە و خواردنی گۆشتی بەراز لێیان قەدەغە ناکرێت.

به کورتی ئیسلام ئازادی بیروباوەڕ و ئاینی بۆ ناموسوڵمانەکان دەستەبەرکردووە، و ئازادی خواپەرستی پێداون و زانایانیش لەم بارەیەوە ڕێسای گشتییان لە قورئان و فەرموودەکان هەڵهێنجاوە کە دەڵێن (اترکوهم و ما یدینون) واتە: وازیان لێبێنن با بەگوێرەی ئەو ئاینەی باوەڕیان پێیەتی خواپەرستی بکەن و ژیان و ڕەفتاری خۆیان ڕێکبخەن. لە ڕووی مێژووییشەوە ئیسلام خاوەنی دروشمی زێڕینی زۆر لێکردن لە ئایندا نییە (لَاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ) تەنانەت دووڕووەکانیش لە ژێر سایەی ئیسلامدا ئازادییان پارێزراو بوو لە کاتێکدا جەنگی دەروونییان دژ بە موسوڵمانان بەرپاکردبوو و بە شێوازی ناشیرین باسی پێغەمبەر (د.خ) و باوەڕدارانیان دەکرد، هەر بۆیە نە بەزۆر کەسێك دەکاتە موسوڵمان و نە موسوڵمانێکیش بە زۆر لەناو بازنەی ئیسلامدا دەهێڵێتەوە چونکە باوەڕ پەیوەندیی بە دڵ و دەروون و قەناعەتی ناوەوەی مرۆڤەوە هەیە، بۆیە لە هەموو قورئاندا ئایەتێك نییە باس لەوە بکات کە یەکێك لە ئیسلام هەڵبگەڕێتەوە دەکوژرێت، بەڵکو تەنها باسی ئەوەیە لە قیامەتدا ڕووبەڕووی سزا دەبێتەوە.

پرس :

١. چۆن دەیسەلمێنیت کە ئیسلام بڕوای بە ئازادی ئاین و بیروڕا هەیە ؟

٢. بۆچی دەستدرێژیکردن بۆ سەر ئاین و بیروباوەڕ و پەرستگە و مافەکانی شوێنکەوتووی ئاینەکانی دیکە قەدەغەیە ؟

وانەی چواردەیەم

٥ - ئازادیی بیر و بیروڕادەربڕین:

ئەم مافە ئەوە دەگەیەنێت کە مرۆڤ بە ڕاشکاوی یاخود بە ئاماژە ئازاد بێت لە دەربڕینی ئەو بیروباوەڕەی کە هەیەتی، جا بە زمان بێت یاخود بە نووسین یان بە هەر هۆیەکی دیکەی ڕاگەیاندن و بڵاوکردنەوە.

ئیسلام لە ڕووی مێژووییەوە یەکێك لەو ئاین و شەریعەتانە بووە کە عەقڵ و بیری مرۆڤی لە چەندەها کۆت و پێوەند و ترس ڕزگارکردووە، و هانی داوە کە ئازادانە بیر بکاتەوە لە نهێنییەکانی گەردوون و ژیانی خودی مرۆڤ. هەروەها خودای گەورە ستایشی زۆری خاوەن هۆشەکان و ئەو کەسانەی کردووە کە توانا ئەقڵییەکانی خۆیان بەکاردەهێنن و بە لاساییکردنەوەی کوێرانەی باب و باپیران و یاخود خەڵکانی دیکە ڕازی نابن:((إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُون))(**الجاثية١٣**). :((وَمَا يَذَّكَّرُ إِلاَّ أُوْلُواْ الأَلْبَابِ)) (**آل عمران٧**).

ئەم ئایەتانە دەری دەبڕن کە خاوەن هۆش و گۆشەکان و ئەوانەی بیردەکەنەوە توانای تێگەیشتن لە نیشانەکانی خودای گەورە و ناوەرۆکی پەیامی ئەویان هەیە.

مرۆڤ لە ڕووانگەی ئیسلامەوە ئازادە لەوەی لە چ بوارێکدا بنووسێت و لێکۆڵینەوە بکات بە ڕەچاوکردنی نیزامی گشتیی کۆمەڵ، نیشانەی ڕێزی ئیسلام بۆ بیروباوەڕیش بە ئازادیی بیری بەڕوونی لە مافی کۆششکردندا (**اجتهاد**) دەردەکەوێت، زانایان مافی خۆیانە بۆ وەڵامدانەوەی پرسیار و کێشە تازەکان بە پشتبەستن بە سەرچاوە ئیسلامییەکان هەوڵدان (**اجتهاد**) بکەن، واتە بیری خۆیان بخەنەگەڕ و ڕای خۆیان لەمەڕ ئەو بابەتانە و چۆنییەتی وەڵامدانەوە و چارەسەرکردنیان بخەنەڕوو.

باوەڕبوون بە مافی(**اجتهاد**) یش باوەڕبوونە بە مافی جیاوازیی بیری و ڕێز لێگرتنی چونکە زاناکان بیرکردنەوەیان وەکو یەك نییە و زۆر جار دەربارەی مەسەلەیەکی دیاریکراو چەندەها ڕاوبۆچوونی جیاوازیان هەبووە و هەیە.

مافی جیاوازبوونیش ئەوە دەخوازێت کە نە دەسەڵات و دەوڵەت نە کۆڕێکی زانایان ناتوانن خەڵکی ناچار بکەن شوێن ڕایەکی دیاریکراو بکەون و ڕاکانی دیکە قەدەغە بکەن.

ئیسلام پەیامێکی بیرمەندیی خودایی روون و ئاشکرا و بەهێزە هەرگیز لە ئازادیی بیر و بیروباوەڕ نەترساوە چونکە لە دۆخی ئازادیدا بەهاکانی دەگەشێتەوە، ئیسلام کە مرۆڤی لە هەستیارترین مەسەلەدا واتە مەسەلەی باوەڕهێنان و هەڵبژاردنی ئاین ئازادکردبێت و مافی جیاوازیی ئاینیشی بۆ خاوەن ئاینەکانی دیکە مسۆگەرکردبێت، ڕوونە کە لە ئاستەکانی دیکەی وەك بیر و بیروڕای سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوریدا ئازادیی ڕێباز و دروشمیەتی، بۆیە هەموو هەوڵێکی بۆ سەپاندنی بیرێکی دیاریکراو یاخود ڕێگەگرتن لەوەی خەڵکی لە چوارچێوەی یاسا و پاراستنی پێکەوەژیانی

ئاشتیخوازانەدا ئەگەر بەناوی ئیسلامیشەوە ئەنجام بدرێت، لە ناوەڕۆکدا دژی گیانی ئیسلام و بەها باڵاکانییەتی و پێی ڕازی نییە، ئەگەر ئازادیی بیر و بیروڕا لە ڕابردوودا گرنگ بووبێت و ئیسلام بەو جۆرە سەیری کردبێت مێژووی ئیسلامی ئەو هەموو بیر و بیروڕا جیاوازانەی بەخۆیەوە بینیبێت، ئەوا بۆ ئەمڕۆ زۆر گرنگترە و خەڵکی بەرامبەر ئەم مەسەلەیە هەستیارترن.

پرس:

١. بۆچی دەبێت ئازادیی بیر و بیروڕا دەربڕین دەستەبەر بکرێت ؟

٢. ئایا ئیسلام قەدەغەی کردووە ئەقڵمان بەکاربهێنین لە پێناو پێشخستنی شارستانییەت و داهێنانی نوێدا؟

وانەی پازدەیەم

٦ - مافی ئازادیی کار کردن:

ڕوونە کە کارکردن لە گرنگترین هۆیەکانی ژیان و بەرهەمهێنانە، ئاین و کلتووره جۆراوجۆرەکان و چاکسازان هانی مرۆڤ دەدەن بۆ کارکردن و دوورکەوتنەوە لە تەمبەڵی و بێکاری. ئاینی ئیسلامیش بایەخێکی زۆر بە کارکردن دەدات.

چەندین فەرمووده هەن هانی کارکردن و سەرزەنشتی بێ کاری دەکەن:((أفضَلُ الكَسبِ بيعٌ مبرورٌ، وعمل الرجل بيدهِ)) واتە: (باشترین کارکردن کڕین و فرۆشتن و کارکردنی مرۆڤە بە دەست و بازووی خۆی). ((انّ الله يحبُ المؤمن المحترفَ)) واتە: (خودای گەورە باوەڕداری خاوەنپیشـەی خۆشدەوێت). ((انّ الله تعالى يحب اذا عمل احدكم عملاً ان يتقنه)). واتە: (بەڕاستی خودای گەورە پێی خۆشە کاتێك یەکێکتان کارێکتان کرد بە وردی و دڵسۆزییەوە بیکات).

دیارە کارکردن و شۆڕشی پیشەسازی لە کۆمەڵگە هاوچەرخەکاندا، بایەخێکی گەورەی پەیداکردووە و کرێکارانیش بوونەتە چینێکی گەورە و کاریگەری ناو سەندیکا و کۆمەڵە کرێکارییەکانیش ڕۆڵێکی گەورە لە ژیانی پیشەیی و هەندێك جار سیاسیش دەبینن.

مەبەست لە مافی کارکردنیش ئەوەیە کە مرۆڤ ئەو مافەی بەسەر دەوڵەت و کۆمەڵگەوە هەیە کە بێکار نەبێت و دەرفەتی کاری بۆ پەیدا بکرێت و ڕێ لە کارکردنی نەگیرێت .

ئازادیی کارکردنیش بریتییە لەوەی کە تاك مافی ئەوەی هەیە کارێك بکات یاخود وازی لێ بهێنێت و جۆری کاری دڵخوازی خۆی هەڵبژێرێت و بەزۆر کارێکی دیاریکراوی لێ قەدەغە نەکرێت و یەکێکی دیکەی بەزۆر بەسەردا نەسەپێنرێت، کە لە هەندێك قۆناغی مێژووشدا بەم جۆرە بووە.

هەوڵدەدەین هەرچی پەیوەندیی بەم مافەوە هەیە بەم جۆرەی خوارەوە کورتی بکەینەوە:

١ - هاندانی ئیسلام بۆ کارکردن:

ئیسلام هانمان دەدات کارکردنمان خۆش بوێت و ببێت بە بەشێك لە ژیانمان و تەمبەڵی و بێکاریش واز لێ بهێنین پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموویێت:((من أمسى كالاً من عملِ يَدِه أمسى مغفوراً لهُ)). واتە: (هەرکەسێك نانی ڕەنجی شانی خۆی بخوات و ڕۆژ بە کارکردنەوە بەسەر ببات، خودا لێی خۆش دەبێت).

ئەم فەرموودەیە بەهای کارکردن هێندە بەرز و پیرۆز دەکات، کە خودا بەو گەورەییەی خۆیەوە پاداشتی مرۆڤ دەداتەوە لە سەری، کە ئەویش لێخۆشبوونە، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە کارکردنی حەڵاڵ و بێ فڕوفێڵ بە ئەنجامدانی کردەوەی چاك دەژمێررێت.

هەروەها پێغەمبەر(د.خ) هەڕەشە لە بێئیشی و ڕازیبوون بە ژیانی کولەمەرگی دەکات و دەفەرموویێت: ((اشدُ الناس عذاباً يوم القيامةِ الكفي الفارغ)) واتە: (ئەوانەی پاڵیان داوەتەوە و کار ناکەن و بە ژیانێکی کولەمەرگی پڕ لە کوێرەوەری ڕازین، خودا سەختترین سزایان دەدات). چونکە

ئیسلام نایەوێت مرۆڤ مشەخۆر بێت بەسەر کەسانی دیکەوە، بەڵکو دەبێت ئەندامێکی چالاکی کۆمەڵ بێت و کار بکات و بەسەربەرزی بژیێت و بەهێز بێت: ((المؤمن القوي خيرٌ وأحبُّ الى الله من المؤمن الضعيفِ)) واتە: پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموویێت: (باوەڕداری بەهێز لە باوەڕداری بێهێز و لاواز باشتر و خۆشەویستترە لە لای خودا. بۆیە ئەرکی سەرشانی ئێمەیە لە بەر تیشکی هەق و دادپەروەریدا بەدوای سەرچاوەکانی هێزدا بگەڕێین و لەم پێناوەشدا کار و چالاکیمان خۆش بوێت.

٢ - مافی مرۆڤ لەوەی دەرفەتی کاری بۆ دابین بکرێت:

ئیسلام بە ئەرکی دەوڵەتی دەزانێت دەرفەتی کار بۆ هاووڵاتییان بدۆزێتەوە بۆ ئەوەی توانا جۆراوجۆرەکانیان بخەنەگەڕ و سەرچاوەیەکی ژیانێکی ئابڕومەندانە بۆ خۆیان بەدەست بهێنن و تواناکانیان نەپوکێتەوە و نەبن بە بار بەسەر کۆمەڵگەوە.

٣ - مافی کرێکار لە وەرگرتنی کرێکەی لە کاتی خۆیدا و بە بێ دواکەوتن:

ئیسلام لەسەر خاوەنکاری پێویستکردووە پێش دەستبەکاربوون کرێی کرێکار دیاری بکات و دوای تەواوبوونی کارەکەیشی یاخود لەو کاتانەی لەسەری ڕێك کەوتوون بێ دواکەوتن کرێکەی پێ بدات، لە پێغەمبەر(د.خ) دەگێڕنەوە: **نهى رسول الله (ﷺ) عن استئجار الأجير حتى يبين له أجره،** واتە: (پێغەمبەر(د.خ) فەرمانی کردووە پێش بەکرێگرتنی کرێکار کرێکەی دیاری بکرێت. بۆ ئەوەی ستەمیان لێ نەکرێت و پێگەی کۆمەڵایەتییان خراپ بەکار نەهێنرێت).

هەروەها پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموویێت: ((اعطوا الاجير اجره قبل ان يجفَّ عرقه)) واتە: (پێش ئەوەی ئارەقی کرێکار وشك ببێتەوە کرێکەی پێ بدەن، چونکە بەشێك لە کرێکاران لەبەر سنوورداریی داهاتیان لەسەر ئەو پارەیە دەژیێن کە ڕۆژانە لە بازاڕی کاردا دەستیان دەکەوێت).

هەندێك لە زانایانی شەرعناسیش ڕایان وایە ئەگەر خاوەن کارێك پارەی کرێکارەکانی نەدات ئەوا ئەو شتەی ئەو کارەیان تێداکردووە (ضامن) ی پارەکەیانە و دەتوانێت پۆلیس بێ گەڕانەوە بۆ دادگا بیفرۆشێت و پارەکەیانی لێ بدات، لە هەموو بارێکیشدا دادگا ڕێگە نادات مافی هیچ کرێکارێك بخورێت و لە حاڵەتی بوونی سکاڵای یاساییش لەسەر نەدانی کرێ، دەبێت باج و پارەی پارێزەر و هەر ئەرکێکی دیکە بکەوێتە ئەستۆی خاوەن کار.

٤ - دابین کردنی مووچەی فەرمانبەران و کرێی کرێکاران بە جۆرێك پێداویستییەکانی ژیانێکی مامناوەندییان بۆ دابین بکات:

دادپەروەری کە بەهایەکی مەزنی ئیسلامە ئەوە دەخوازێت کە کرێی هەر مرۆڤێك لەگەڵ گرنگیی کارەکەیدا گونجاو بێت و لانی کەم ژیانێکی ئابڕومەندانەی هەبێت. چونکە کرێی کەم لای هەندێك کەس دەبێتە سەرچاوەی بەرتیل و دزی لە ماڵی گشتی کە ئەوانەش تاوانن و یاسا سزایان دەدات لە سەری.

لانی کەمی کرێش لە ئیسلامدا بریتییە لەوەی پێداویستییە بنەڕەتییەکانی مرۆڤ پڕ بکاتەوە، هەموو کرێکار و فەرمانبەر و مرۆڤێك لە ڕووانگەی ئیسلامەوە مافی خۆیەتی ماڵ و هاوسەر و هۆکاری هاتوچۆ و سەرچاوەی ژیانی ڕۆژانەی هەبێت.

هەروەك لە فەرموودەیەکدا هاتووە پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموویێت:((مَنْ ولي من امرنا، وليس له منزلٌ فليتخذنَّ منزلاً، او ليس له زوجة فليتزوج، او ليس له خادم فليتخذ خادماً، او ليس له دابة فليتخذ دابّة، فمن اتخذ سوى ذلك، جاء يوم القيامة غالاً مسرفاً)) واتە: (هەرکەسێك کارێکمان بۆ بگرێتەدەست و خانووی نەبوو، با خانوویەکی بۆ دابین بکرێت، و ئەگەر هاوسەری نەبوو با هاوسەر پەیدا بکات، و ئەگەر هۆکاری هاتووچۆی نییە، با دابینی بکات، هەر کەسێك لەوە زیاتر پەل بهاوێت لە ڕۆژی قیامەتدا بە خیانەتکار و دەستبلاو دەژمێررێت).

٥ - قەرزدان بە کرێکاران و بەخشین پێیان:

شێوازێکی دیکەی ئیسلام بۆ بەکارخستنی دەستی کار و زیادکردنی دەرفەتی کار بریتییە لە کڕینی ئامێری کارکردن بۆ ئەو پیشەوەر و شارەزایانەی کە لە پیشەیەکی دیاریکراودا شارەزان، بەڵام توانای دابینکردنی ئەو ئامێرانەیان نییە کە بۆ کارەکانیان پێویستن، پێشەوا غەزالی پێیوایە ئەرکی حکومەتە پێداویستییەکان بۆ ئەو کەسانە دابین بکات و یارمەتیی گشتیاران و خاوەن کارەکان بدات و پشتیان بگرێت، حکومەتە خزمەتگوزارەکانی ئەمڕۆش زۆربەیان ئەم ئەرکە ئەنجام دەدەن.

پێشەوا غەزالی لەم ڕایەیدا پشتی بەستووە بە فەرموودەیەکی پێغەمبەر(د.خ) کە ڕۆژێك پیاوێك هاتە لای و سکاڵای هەژاریی خۆیی لە لا کرد ئەویش دوو درهەمی پێدا و پێی فەرموو: ((کُل باحدِهما، واشترِ بالآخرِ فأساً فاعمَلْ بِها)). واتە: (بە درهەمێکیان خواردن بکڕە و بە درهەمەکەی دیکە تەورێك بکڕە و کاسبی بکە).

زانایەکی گەورەی موسوڵمانیش بەناوی (ئەبو یوسف) کە هاوەڵی پێشەوا (ئەبی حەنیفە) بووە دەڵێت((ئەگەر خاوەن زەوییەك لەبەر هەژاری نەیتوانی زەوییەکە بکات بە کشتوکاڵ، دەبێت (بيت المال) یاخود لەم ڕۆژەدا بانکێکی پسپۆڕی وەك بانکی کشتوکاڵی ئەوەندە یارمەتیی بدات کە توانای بەگەڕخستنی زەوییەکەی و ئیشکردنی تێیدا هەبێت)).

ئەویش ئەوە دەگەیەنێت کە ئەرکی دەوڵەتە یارمەتی جوتیار و خاوەن پیشەکان بدات بە قەرز یاخود بە یارمەتی بۆ ئەوەی بتوانن پێویستییەکانی کارەکەیان دابین بکەن و بێکار نەمێننەوە.

٦ - مافی بێکارانە کە تا کارێکیان دەست دەکەوێت، بیمەی کۆمەڵایەتیان پێ بدرێت:

حاڵەتی ئاسایی ئەوەیە مرۆڤ بە کار و ماندووبوونی خۆی بژیێت، ئەگەر کاریشی دەست نەکەوت دەبێت دەوڵەت هەوڵبدات دەرفەتی کاری بۆ بدۆزێتەوە، هەڵبەت -وەك لە وڵاتی ئێمەدا باوە- مەرج نییە بە دامەزراندن بێت لە دامودەزگا حکومییەکاندا، خۆ ئەگەر دەوڵەتیش توانای فەراهەمکردنی دەرفەتی کاری نەبوو ئەوا دەوڵەت و کۆمەڵ و ڕێکخراوە کۆمەڵایەتییەکان ئەرکیانە لە ماوەی بێکاریی هەر

هاوولاتی و مرۆڤێکدا بیمەی کۆمەڵایەتی پێ بدەن و لانی کەمی ژیانی بۆ دابین بکەن، چونکە هەموو کەس مافی ژیان و پاراستنی کەرامەتی هەیە و سواڵ و دەست پانکردنەوەش لە ئیسلامدا حەرامە و نابێت ڕێگەی پێ بدرێت.

(ئیبن عابدین) زانا و شەرعناس لەم ڕووەوە دەڵێت:((للقاضي ان يلزم ولي الأمر بالانفاق على الفقير العاجز)). واتە: (دادگا بۆی هەیە دەوڵەت ناچار بکات بە ژیانی هەژارە بێ تواناکان، واتە ئەوانەی هەژارن و لە بەر هەر هۆیەك توانای کارکردنیان نییە).

زانای ناودار (ئیبن تەیمیە) ش دەڵێت:((ئەگەر زەکات پێویستیی هەژارانی پڕ نەکردەوە ئەوا ئەرکی دەوڵەتە ئەو پێویستییانەیان بۆ پڕ بکاتەوە، خۆ ئەگەر کاربەدەستانی دەوڵەت ئەمەیان نەکرد خاوەن پێویستییەکان مافی خۆیانە سکاڵا لەبەردەم دادگا لەسەر دەوڵەت و کاربەدەستان تۆمار بکەن)).

٧ - گوزەران و بژێویی ژیان مافی هەموو مرۆڤێکە :

ئیسلام لەگەڵ ئەوەدایە کە دەوڵەت ژیانێکی ئابڕومەندانە بۆ هاوولاتییان بێ جیاوازی دابین بکات، پێغەمبەر(د.خ) و پێشەوا ئەبوبەکری صدیق(ر.خ) بە یەکسانی ئەو داهاتەی دەوڵەت هەیبوو بەسەر دانیشتووانەکەیدا دابەشیان دەکرد، چونکە هەروەك عومەری کوڕی خەتتاب(د.خ) لە وتەیەکدا دەری بڕیوە داهاتی گشتی مافی هەمووانی پێوەیە:((واللهِ الذي لا اله الا هوَ ما احدٌ الا وله في هذا المالِ حقٌّ، وما أحدٌ أحقُّ بهِ مِنْ أحدٍ، وما أنا فيه الا كأحدِهم)) واتە: (سوێند بە خودای تاکوتەنها هەموو کەسێك بەشی لەم ماڵەدا هەیە (ماڵی دەوڵەت) کەسیش شایستەتر نییە بە ماف لەوی دیکە، منیش لەو نێوەندەدا وەك هەر یەکێکم لە خەڵکەکە، لە سەردەمی جێنشینەکانی ڕاشدیندا جگە لەوەی گەورەکان بەشیان هەبووە، منداڵێك کە لەدایکبووە یەکسەر لە (بيتْ المال) بەشی یاخود مووچەی خۆیی بۆ دیاری کراوە.

٨ - مافی خاوەن پێداویستییە تایبەتییەکان لە کەفالەتکردن :

لە پێشەوە باسی ئەوەمان کرد مرۆڤ دەبێت خۆی کار بکات و بە هۆیەوە ژیان و گوزەرانی دابین بکات، وە ئەگەر کاری دەست نەکەوت ئەرکی دەوڵەتە پێویستییەکانی کارکردن یاخود دەرفەتی کاری بۆ دابین بکات، ئەگەر ئەوەش نەکرا دەبێت تا کاری دەست دەکەوێت دەوڵەت خۆی و خێزانەکەی بژێنێت و، ئەوەی ئێستا پێی دەگوترێت بیمەی کۆمەڵایەتی (الضمان الاجتماعي) پێ بدرێت، ئێستا قسە لەسەر ئەوەیە ئەگەر دەوڵەت توانای ئەوەی نەبوو بێکار و ئەو مرۆڤانەی توانای کارکردنیان نییە بژێنێت. دەبێت چ بکرێت؟ زانا موسوڵمانەکان هەر لە کۆنەوە ئەویان ڕوونکردووەتەوە کە لە کاتی بێتوانایی دەوڵەت لە ئەنجامدانی ئەم ئەرکەدا لێپرسراوێتی ڕوو دەکاتە دامودەزگاکانی کۆمەڵ و لەوانەش توێژە دەوڵەمەندەکەی کۆمەڵ.

زانایان لەم ڕووەوە فەرموویانە: ئەگەر زەکات و بانکی مەرکەزی توانای دابینکردنی پێداویستییەکانی هەژار و خاوەن پێداویستییە تایبەتییەکانی کۆمەڵگەیان نەما، ئەوا دەبێت دەوڵەمەندەکان و ڕێکخراوەکان پێویستییە بنەڕەتییەکانیان بۆ دابین بکەن، لە شوێنی حەوانەوە و خواردن و خواردنەوە و جلوبەرگ و چاودێریی تەندروستی.

پوختەی قسە لەم ڕووەوە ئەوەیە کە ئیسلام کارکردن بە بەهایەکی بەرزی خۆی دادەنێت و هانی کارکردن دەدات، مرۆڤ مافی کارکردنی هەیە و ئەرکیشیەتی کار بکات و توانا خواپێداوەکانی بخاتەگەڕ، بۆ کەسیش نییە بە زۆر کارێکی بەسەردا بسەپێنێت، چونکە کاری زۆرەملی و سوخرەش لە ئیسلامدا قەدەغە و حەرامە. لەلایەکی تریشەوە دەبێت مافەکانی کرێکاران بە جوانی بپارێزرێت، هەر بۆیە ڕۆحی ئیسلام و ڕێنوێنییەکانی لەم سەردەمەدا لەگەڵ یاسایەکی کاری دادپەروەرانە و دابینکردنی کار و بیمەی کۆمەڵایەتی و چاودێریی تەندروستی و دابینکردنی ژیانێکی ئابڕومەندانە و خۆشگوزەران بۆ کرێکاران و سەرجەم موچەخۆراندایە.

پرس :

١. ئایە مافی کارکردن لە ئیسلامدا تەنها پەیوەندیی بە بوونی ئیشەوە هەیە بۆ مرۆڤ ؟

٢. لێپرسراوێتی کۆمەڵ لە ڕووانگەی ئیسلامەوە بۆ نەهێشتنی هەژاری و بێکاری چییە ؟

گفتوگۆ :

هەڵوێستی ئیسلام دەربارەی ئازادی و مافی کارکردن پەیوەندی لەگەڵ بیمەی کۆمەڵایەتی (**الضمان الاجتماعي**) لە سەردەمە نوێیەکاندا چییە ؟

وانەی شازدەیەم

٧ - مافی چارەی خۆنووسین

ئەگەر کەرامەتی مرۆڤایەتی پایە و بناغەی مافی تاکەکان بێت، ئەوا هەر ئەویش بەردی بناغەی ماف و ئازادیی گەلانە، چونکە ئەندامانی گەلێکی ژێردەستە و بێ ماف ناتوانن هەست بە پاراستنی کەرامەت و سەربەرزیی خۆیان وەك مرۆڤ بکەن، بۆیە مافی گەل و میللەتان لە دیاریکردنی مافی چارەنووسی خۆیاندا و یەکسانبوونیان لەگەڵ یەکتردا و مامەڵەکردنێکی مرۆڤانە، بەشێکە لە مافەکانی مرۆڤ و پاراستنی کەرامەتیان لە بریندارکردن و سووکایەتی پێکردن.

بەڵگەنامەی نەتەوەیەکگرتووەکانیش دانی بەم مافەدا ناوە، و ئاماژەی بەوە کردووە کە یەکێك لە مەبەستەکانی ئەو نەتەوانەی ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکانیان پێکهێناوە، بریتییە لە پەرەپێدانی پەیوەندیی دۆستانەی نێوانیان (لەسەر بناغەی ئەو بنەمایەی کە مافی یەکسانی بە تەواوی گەلان دەدات وە هەر یەکەشیان مافی چارەنووسی هەبێت).

ماددەی یەکەمی هەردوو پەیماننامەی نێودەوڵەتیی تایبەت بە مافە مەدەنی و سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی و کلتوورییەکانیش ئەم مافەی روونکردووەتەوە و دەڵێت:

((هەموو گەلێك مافی چارەی خۆ نووسینی هەیە، بە گوێرەی ناوەڕۆکی ئەم مافەش، مافی دیاریکردنی پێگەی سیاسی و ئازادیی مسۆگەری پەرەپێدانی ئابووری و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیریی هەیە)).

مافی چارەی خۆ نووسینیش بریتییە لەوەی گەل و نەتەوەیەك بە ئیرادەی ئازادی خۆی و دوور لە هەر زۆر لێکردنێك ڕێ و جێی سیاسی و پەیوەندی بە گەل و نەتەوەکانی دیکە و سیستمی فەرمانڕەوایی خۆی دیاری بکات.

مافی چارەی خۆ نووسینیش دەکرێت بە سێ بەشەوە:

١ . یەکگرتنی ئارەزوومەندانە (فیدراڵییەت).

٢ . چوونەپاڵ دەوڵەتێکی دیکە (دوو بەشی نەتەوەیەك یەك بگرنەوە).

٣ . دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی نەتەوەیی.

ئێستا با بزانین بۆچوونی ئیسلامی دەربارەی مافی چارەنووسیی گەلان چییە و چۆن تێی بگەین؟!.

ئیسلام و مافی چارەی خۆ نووسینی گەلان

ڕوونە کە لە کاتی هاتنەخوارەوەی قورئاندا باسێك لەم زاراوە و مافە لەسەر زەویدا نەبووە، چونکە مافی چارەی خۆ نووسینی گەلان دوای سەرهەڵدانی بیری نەتەوەیی، لە دوای شۆڕشی فەرەنساوە لە ئەورووپا و، ڕوونتریش لە سەدەی نۆزدە و سەرەتای سەدەی بیستەمدا هاتووەتە کایەوە، بەڵام ئەمە مـــانای ئەوە نییە کە ئێمە توانای ئەوەمان نییە لە ڕووانگەی بەها باڵاکان و بنەمـــا گشتییەکانی ئیسلامەوە لەم مافە تێبگەین.

ئەگەر ئێمە سەیری قورئانی پیرۆز بکەین، هەروەك لە باسەکانی پێشووتریشدا ئاماژەمان پێکرد، تێدەگەین کە مرۆڤ لە زەویدا سەرداری خۆیەتی و ئازادیی خۆی بە دەستی خۆیەوەیەتی.
ئەم سەرداری و سەروەرییەی مرۆڤیش لەوێوە سەرچاوە دەگرێت کە خودای گەورە کردوویەتی بە جێنشینی خۆی لەسەر زەویدا و ئیرادە و توانای هەڵبژاردنی پێ بەخشیوە:((وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلاَئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الأَرْضِ خَلِيفَةً ..))(**البقرة٣٠**) واتە: (ئێمە مرۆڤمان کردووە بە جێنشین لە زەویدا).
خودای گەورە ئەو مافەی بە مرۆڤ بەخشیوە کە چارەنووسی خۆی بەرامبەر بە خۆی و کەسانی دیکە و خودای گەورەش دیاری بکات)، هەروەك لە قورئاندا دەفەرموویت:((إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا)) (**الانسان٣**) واتە: ئێمە ڕێگامان نیشانی مرۆڤ داوە، ئەویش بە ئیرادەی ئازادی خۆی ڕێبازی باوەڕ و سوپاسگوزاریی پەروەردگار یاخود بێ باوەڕی و ناسوپاسگوزاری دەگرێتەپێش و هەڵدەبژێرێت.
ئەم مافی هەڵبژاردن و دیاریکردنی چارەنووسەش، هەروەك چۆن مافی مرۆڤێکە، ئاوەهاش مافی گرووپ و گەل و نەتەوەیەکە، **چونکە خودای گەورە ئازادیی بە جۆری مرۆڤ بەخشیوە وەك مرۆڤ و گەل و نەتەوەکانیش پێکهاتەی خێزان و تاکەکان و ئەندامانی نەتەوەن.**
پرس لێرەدا ئەوەیە:
ئەگەر خودای گەورە لە ناسکترین شت و یەکێك لە گرنگترین چەسـپاوەکان (ثوابت)ی ئاین کە باوەڕە، ئەو ئازادییەی بە مرۆڤ دابێت کە باوەڕ بهێنێت یاخـود نەیهێنێت وە بۆ کەسـیش نەبێت زۆری لێبکات، چونکە زۆرکردن لە ئایندا قەدەغەیە: (لاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ...) (**البقرة٢٥٦**). ئاخۆ بۆ مەسەلەیەکی سیاسیی وەك ژیان لە چوارچێوەی دەوڵەتێکی دیاریکراو و سیستمی سیاسی و فەرمانڕەوایی کە یەکێکە لە مەسەلە گۆڕاوەکان (المتغیرات) و بەجێهێڵراوە بۆ ئاڵوگۆڕ و پێشکەوتنەکانی مرۆڤ لە چوارچێوەی بەهاکانی دادپەروەری و ڕاوێژ و ئازادی و یەکسانیدان، چۆن دەبێت زۆر لە گەلان بکات کە بە زۆر و بێ خواستی خۆیان لە ناو قەوارەیەکی سیاسیدا بژیێن ؟
ڕوونە کە ئیسلام لەم مەسەلانەدا ڕێزی لەو ئیرادەیە گرتووە کە خودا بە مرۆڤەکانی بەخشیوە، ئەوەی بەلای خودای گەورەشەوە گرنگە، ئەوە نییە گەلان خاوەنی دەوڵەتی سەربەخۆی خۆیان بن یاخود بە ئیرادەی ئازادی خۆیان بڕیاری پێکەوەژیان بدەن لە چوارچێوەی سیستمێکی فیدراڵیدا بەڵکو گرنگ ڕەچاوکردنی بەها ئیسلامییەکانی وەکو دادپەروەری و کەرامەتپارێزی و ستەم دژی و ڕاوێژ و ئازادی و یەکسانییە، لە ڕووانگەی ئیسلامەوە ڕەوایەتیی فەرمانڕەوایی و فەرمانڕەواکان لە ڕێگەی گوتن (عقد)ێکی نێوان گەل و هاوولاتییان و لە ئەوانەوە سەرچاوە دەگرێت، و گەل سەرچاوەی دەسەڵاتە و بۆ کەس نییە لە دەرەوەی ئیرادە و ڕەزامەندیی گەل و هاوولاتییانەوە خۆیان بەسەردا بسەپێنێت.
کەواتە پێش هەموو شتێك دەبێت ڕاپرسی لە نێوان نەتەوە جیاوازەکاندا بکرێت بە تایبەتیش ئەوانەی کە تا ئێستا خاوەنی قەوارەی سەربەخۆی نەتەوەیی خۆیان نین، کە ئاخۆ دەیانەوێت لە چوارچێوەی

ئەم دەوڵەتانەی ئێستایاندا بمێننەوە یاخود دەخوازن جیا ببنەوە و قەوارەی سەربەخۆی خۆیان پێك بهێنن، بەدەر لەمە پەنابردنەبەر هێز بۆ سەرکوتکردنی نەتەوەیەك و بە زۆر هێشتنەوەی لە چوارچێوەی دەوڵەتێکدا و بێبەشکردنی لە مافی چارەی خۆ نووسین دژە بە گیانی ئیسلام و بەها باڵاکانی و لەوانەش بەهای ستەم دژی؛ واتە دژایەتی و ڕەتکردنەوەی ستەم.

چونکە ئیسلام دژی ستەم و ستەمکارییە و لە هەر بەرگێکدا، بێبەشکردنی گەلانیش لە مافی چارەی خۆ نووسین و ڕێزنەگرتن لە ئیرادەی خواپێداویان جۆرەها ستەم و خراپەکاری لێدەکەوێتەوە، بەم جۆرە و لە ڕووانگەی بنەما و بەها ئیسلامییەکانەوە تێدەگەین کە بۆچوونی ئیسلام لەم ڕووەوە لەگەڵ مافی چارەی خۆ نووسینی نەتەوەکان و یەکسانیی گەلاندایە.

پرس :

١. چۆن ناوەرۆکی مافی چارەی خۆ نووسین لە ڕووانگەی ئیسلامەوە تێبگەین ؟

٢. لەسەر چ بناغەیەك لە ئیسلامدا مافی چارەی خۆ نووسین کراوە بە مافی نەتەوەکان ؟

گفتوگۆ :

پەیوەندیی مافی چارەی خۆ نووسین بە هەردوو چەمکی (برایەتی) و(یەکسانی) لە ئیسلامدا

بەشی چوارەم

بەها ئیسلامییەکان

وانەی حەڤدەیەم

بەها ئیسلامییەکان

یەکەم - گفتوگۆ:

گفتوگۆ بەهایەکی ئیسلامی و ئینسانییە، بەهۆیەوە مرۆڤ دەتوانێت مامەڵەیەکی ڕاست و دروست لەگەڵ دەوروبەرەکەیدا بکات و، نەتەوە و کۆمەڵەکانیش بەرەو لووتکەی پێشکەوتن و تەواوی دەبات.

بایەخی گفتوگۆ لە ئیسلامدا

گفتوگۆ ڕێبازی سەرجەم پێغەمبەرانی خودا بووە (سڵاویان لێ بێت) کاتێك نەتەوەکانیان بۆ خێر و چاکە و خوداپەرستی بانگکردووە، لە ئیسلامیشدا گفتوگۆ بایەخێکی زۆری پێدراوە و یەکێك لە پایەکانی ئەم ئاینە خودایییە.

خودای پەروەردگار گفتوگۆی لەگەڵ فریشتەکان کردووە، و لەگەڵ (ئادەم)دا کاتێك سەرپێچی کرد، و لەگەڵ شەیتاندا کاتێك یاخیبوو، و لەگەڵ خودانەناس و بێباوەڕەکاندا پێش ئەوەی سزایان بەسەردا ببارێنێت، ڕێبازی پێغەمبەری خوداش (د.خ) بووە بۆ گەیاندنی پەیامەکەی و مامەڵەکردن لەگەڵ شوێنکەوتەی ئاینەکانی دیکە و دەوروبەرەکەیدا،چونکە ئیسلام هەرگیز لە گفتوگۆی ئازاد و ئازادیی ڕادەربڕین نەترساوە و هێندە بەهێزبووە کە هەمیشە لەو کەشوهەوایانەدا پێگەی زیاتر بەدەست بخات و دڵانێکی زۆرتر بۆ لای خۆی کەمەنکێش بکات.

بایەخی گفتوگۆ لە ژیاندا

گفتوگۆ بایەخێکی یەکجار گەورەی لە ژیانی نەتەوە و کۆمەڵەکاندا هەیە کە لێرەدا تەنها ئاماژە بە دوو بایەخ دەکەین:

١ - گفتوگۆی هێمنانە و هەتەری ڕۆڵێکی گەورەی لە چارەسەرکردنی کێشەکاندا هەیە ئەویش لە ڕێگای کەمکردنەوەی جیاوازی و ناکۆکییەکان و کۆکردنەوەی دڵەکان و فراوانکردنی بازنەی ڕێککەوتن لە نێوان لایەنە جیاواز و ناکۆکەکاندا.

٢ - پتەوکردنی کاری هاوبەش و قووڵکردنەوەی بەیەکەوەژیان و لێبووردەیی لە نێوان ئاین و گەل و نەتەوەکاندا، لە پێناو بیناکردنی ئایندەیەکی هاوبەشی ڕووناکدا بۆ هەمووان.

گفتوگۆ چییە ؟

گفتوگۆ بریتییە لە گۆڕینەوە و پێداچوونەوەی قسەکردن لەنێوان دوو لایەندا بە مەبەستی گەیشتن بە کۆمەڵێك خاڵی هاوبەش لە کەشوهەوایەکدا کە هێمنی و هاوسەنگی بەسەردا زاڵ ببێت و باڵی بەسەردا بکێشێت.

گفتوگۆ و پەیوەندیی بە جیاوازییەوە:

جیاوازی لە ناو کۆمەڵی مرۆڤایەتیدا یەکێکە لە یاساکانی خودای گەورە لەم ژینەدا، چونکە ئەستەمە خەڵکی لەسەر یەك شێوەی ژیان و بیرکردنەوە کۆ ببنەوە، لەبەر ئەوە تا ئەو ڕۆژەی ژیان لەسەر ئەم زەوییەدا بمێنێت جیاوازیش هەر دەمێنێت.

دیارە لەگەڵ بڕوابوون بە گفتوگۆ، جیاوازی و فرەیی ئاینی و نەتەوەی و سیاسی و ئابوری و فەرهەنگی، نەك هەر نابێتە سەرچاوەی خراپە، بەڵکو دەبێتە هۆکارێکی گرنگی دەوڵەمەندبوونی شارستانیەتییەکان و جوانترکردنی ژیان.

گفتوگۆ لە قورئاندا

قورئانی پیرۆز هانی باوەڕداران دەدات بۆ ئەوەی لە گەیاندنی پەیامەکەیاندا پشت بە گفتوگۆ و قەناعەتپێکردن ببەستن و، لێی قەدەغەکردون بە زۆر بیروباوەڕ بەسەر کەسانی دیکەدا بسەپێنن. لەم ڕووەشەوە چەندین نموونەی گفتوگۆ لەگەڵ جیاواز و نەیارەکان خستووەتە بەردەممان، بۆ ئەوەی باوەڕداران بە سوودوەرگرتن لەم نموونانە، ئەوانیش بتوانن کێشەکانیان لە ناوخۆ و دەرەوەدا بە گفتوگۆ چارەسەر بکەن و تا ئەو پەڕی کە دەکرێت پەنا نەبەنە بەر هۆیەکی دیکە، دیارە خودای گەورە خاوەن دەسەڵاتێکی بێسنورە و زۆر بە ئاسانی دەیتوانی ئەوانەی دژی دەوەستنەوە و نەیاریی لەگەڵدا دەکەن نەك هەر بێ دەنگ بکات، بەڵکو لەناویان ببات و لە بووندا بیانسڕێتەوە، بەڵام خودای گەورە ئەو کارە ناکات و بەمەش دەیەوێت ئەوەمان تێ بگەیەنێت کە ڕێگای سروشتی بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان و مامەڵەکردن لەگەڵ ئەوانەی کە لە ئێمە جیاوازن، جا ئایە جیاوازی ئاینی بێت یاخود نەتەوەیی و سیاسی و هەر شتێکی دیکە ، بریتییە لە گفتوگۆ و پێکهاتن.

بایەخدانی قورئان بە گفتوگۆ (**حوار**) لە ئاستێکدایە کە (١٧٠٠) جار بە شێوە و داڕشتەی جۆراوجۆر ئاماژەی پێکردووە.

قورئان چیرۆك و داستانی چەندین پێغەمبەری خودامان بۆ دەگێڕێتەوە کە چۆن ویستوویانە لە ڕێگای گفتوگۆ و شێوازی جوان دوواندنەوە نەتەوەکانی خۆیان قەناعەت پێ بکەن و پەیامی خودایان پێ بگەیەنن .

هەروەها قورئان بانگی شوێنکەوتەی ئاینە ئاسمانییەکانی دیکە دەکات بۆ کۆبوونەوە لەسەر کۆمەڵێك خاڵی هاوبەش کە لە بنەڕەتدا هەموو ئاینەکان تێیدا هاوبەشن:((قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْاْ إِلَى كَلَمَةٍ سَوَاء بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اللهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللهِ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَقُولُواْ اشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ))(**آل عمران٦٤**) واتە: (ئەی خاوەن کتێبەکان وەرن بۆ ڕێککەوتن لەسەر وتە و مەسەلەگەلێکی هاوبەش لە نێوانماندا کە بۆ هەردووکمان وەك یەك وابێت کە ئەوانیش بریتین لە: هیچ

شتێك نەكەین بە هاوبەشی خودا، جگە لە خودا كەسمان ئەوی دیكەمان نەكات بە خوداوەند و دەسەڵاتێكی نیمچە ڕەهای پێ بدەین و بە ئارەزووی خۆی چی دەوێت بیكات و ئێمەش ملكەچ بكات).

پێویستییەكانی گفتوگۆیەكی سەركەوتوو

بۆ ئەوەی گفتوگۆ سەركەوتوو بێت دەبێت لایەنەكان ڕەچاوی چەند بنەمایەك بكەن لەوانەش:

١ – **قسە كردنی زانستی و بابەتی:**

لایەنەكان پێش ئەوەی بچنە ناو گفتوگۆوە دەبێت لەم ڕووەوە جوان خۆیان ئامادە كردبێت و لایەنەكانی بابەتی گفتوگۆ لەسەر كراوو ئامانجەكانیان لا ڕوون بێت و لایەنی بەرامبەریش جوان بناسن، قورئان لەم ڕووەوە دەفەرمووێت:((قُلْ هَاتُواْ بُرْهَانَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ))(**البقرة**١١١). واتە: گەر لە داواكەتاندا ڕاست دەكەن بەڵگە لەسەر ڕاستی قسە و بۆچوونەكانتان بهێننەوە.

٢ – **پەی بردن بەوەی كە جیاوازی یاسایەكی گەردونییە :**

وەك باسكرا خودای گەورە مرۆڤەكانی بە ڕەنگ و زمان و نەتەوە و ئەقڵی جیاوازەوە بەدیهێناوە هەموو ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت كە فرەیی (التعددیة) حاڵەتی سروشتی ژیان و بوونەوەرە و دەبێت ڕێزی لێ بگیرێت و هەركەسێك بە زۆر هەوڵی سڕینەوەی جیاوازییەكان بدات دژی ئیرادەی خودای گەورە دەوەستێتەوە، چونكە ویستی خودا وایە ئەو جیاوازییانە هەبن:((وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالِمِينَ)) (**الروم**٢٢)، واتە: یەكێك لە نیشانەكانی خودای گەورە بریتییە لە بەدیهێنانی ئاسمان و زەوی و جیاوازی ڕەنگ و زمانتان ئەوەش بەڵگە و نیشانە گەلێكن بۆ زانایان.

دەبێت لایەنەكانی هەر گفتوگۆیەك لە داننان بەم جیاوازییانە و جیاوازیی نێوانیانەوە دەست پێبكەن و هەر لەوێشەوە بە دوای ڕێككەوتن لەسەر كۆمەڵێك خاڵی هاوبەش بگەڕێن.

٣ – **زۆر لێنەكردن:**

یەكێك لە مەرجە بنەڕەتیەكانی گفتوگۆ ئازادی لایەنەكانە لە دەربڕینی بیروڕا و بۆچوونی خۆیان و ئەو شتانەی كە لەسەری ڕێك دەكەون، بۆلایەنێك نییە زۆر لەلایەنەكەی دیكە یاخود لایەنەكانی دیكەی گفتوگۆ بكات یاخود بترسێنێت: ((لاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ...))(**البقرة**٢٥٦).هەروەها دەفەرمووێت:((... وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَن يَخَافُ وَعِيدِ)) (**ق**٤٥).

واتە: ئەی محمد تۆ زۆردار نیت بەسەر ئەو خەڵكەوە تا شتێك خۆیان ڕازی نەبن پێی بەزۆر پێیان بكەی، ئەتۆ بە قورئان ڕاستییەكان بیری ئەو كەسانە بێنەرەوە كە لە هەڕەشەی خودایی و ڕۆژی دوایی دەترسن.

دیارە ئەگەر خودا مافی زۆرلێكردن لە خەڵكی بۆ وەرگرتنی ئایینی خۆی ڕەتكردبێتەوە، ئەوا بۆ هیچ هێز ولایەنێكی دیكە نییە بە زۆر ئیرادەی خۆی بەسەر ئەوانی دیكە دا بسەپێنێت.

٤ – **بایەخ دان بە خاڵە هاوبەشەکان و بە یەکدی گەیشتن :**

گومانی تێدا نیە کە لایەنەکان کۆمەڵێك خاڵی هاوبەشیان لە نێواندایە. ئەو جیاوازیانە هێندە گەورە نەبن ببنە ناکۆکی و کێشەیان لێ بکەوێتەوە و نەتوانن بەیەکەوە بژین، دەربارەی گیانی گفتوگۆو ڕێزگرتن لە ڕای بەرامبەر ئیمامی شافعی لە وتەیەکدا دەڵێت:((ڕای من ڕاستە و گریمانەی هەڵەبوونیش هەڵدەگرێت، ڕای بەرامبەرەکانیشم هەڵەن بەڵام ئەگەری ئەوە هەیە ڕاست بن)).

ئیمامی(مالك) یش دەڵێت:((**لا تحسم الخلف ، دع الناس وما اختلفوا**)). واتە: جیاوازی کۆتایی پێ مەهێنن و یەکلایی مەکەنەوە، واز لە خەڵکی بێنن لەو شتانەی لەگەڵ یەکدیدا جیاوازن، مێژوی ئیسلامیش چەندین لاپەڕە و هەڵوێستی گەشی ڕێزگرتن لە جیاوازی تێدایە .

گفتوگۆکاری سەرکەوتوو ئەوەیە کە قسەکان لەم خاڵانەوە دەست پێ بکات و هەر لە سەرەتاوە جیاوازییەکان نەوروژێنێت، بۆئەوەی مەسەلەی گەیشتن بە چارەسەرێکی هاوبەش و کەمکردنەوەی جیاوازی و ناکۆکیەکان ببێت بە هەوڵی هاوبەشی هەردوولا یاخود سەرجەم لایەنە بەشداربووەکانی گفتوگۆکە، وەك لە پێشەوە ئاماژەمان پێ کرد قورئان بانگەشەی خاوەن کتێبەکانی دیکە دەکات بۆ ڕێککەوتن لەسەر کۆمەڵێك خاڵی هاوبەش کە ئاینە ئاسمانییەکان تێیدا هاوبەشن.

٥ – **جوان گوێ گرتن:**

گفتوگۆکاری سەرکەوتوو دەبێت گوێ گرێکی سەرکەوتوو بێت، چونکە بەهۆی جوان گوێ گرتنەوە دەتوانێت بە جوانی لە مەبەستی بەرامبەرەکەی تێبگات و بزانێت چۆن بیر دەکاتەوە ، هەروەها قسەی پێ نابڕێت و بەمەش ڕێزی خۆی لای ئەو زیاتر دەکات و ئامادەیی زۆرتر دەبێت بۆ پێکهاتن.

٦ – **دەست پێکردن لە گرنگترینەوە:**

گفتوگۆکاری سەرکەوتوو لە شتە گرنگەکانەوە دەست پێ دەکات و کاتی خۆی و بەرامبەرەکانیش بە سەرقاڵ بوون بە مەسەلە لاوەکیەکانەوە لەسەر حسابی بابەتە گرنگەکان ناکوژێت، بۆنموونە پێغەمبەرانی خودا(سڵاوی خوایان لێ بێت) کاتێك نەتەوەکانیان بۆ لای ئاینی خودا بانگهێشت کردووە لە بیروباوەڕەوە دەستیان پێ کردووە چونکە بناغەی شتەکانی دیکەیە:((...اعْبُدُواْ اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ...)) (**الاعراف**٥٩و٦٥و٧٣و٨٥). واتە: خودا بپەرستن و جگە لەو هیچ خودایەکی دیکەتان نییە.

٧– **ڕێزگرتن لە ڕاستی:**

مرۆڤ لەکاتی گفتوگۆدا بە تایبەتیش لە کاتی گفتوگۆی بیرمەندیدا دەبێت ڕێز لە ڕاستی بگرێت با لەسەر زمانی بەرامبەرەکەشیەوە دەربکەوێت، ئیمامی شافیعی لە وتەیەکدا لەم ڕووەوە دەڵێت:((مشتومڕی زانستیم لە گەڵ هەر کەسێك کردبێت لە خودا پاڕاومەتەوە کە هەق بە زمانیدا بێت))، ئەمەش ئەوە دەردەخات کە گفتوگۆکاری هەق ویست مەبەستی شکاندنی بەرامبەرەکەی نییە بەڵکو مەبەستی گەیشتنە بە ڕاستی و ڕێز لێگرتنیەتی.

٨ – دوور کەوتنە لە ڕاناوی (من):

مرۆڤ تا بۆی بکرێت دەبێت لە کاتی گفتوگۆدا خۆی زۆر لە بەکارهێنانی ڕاناوەکانی من و ئێمە بپارێزێت چونکە بەربەست لە نێوان خۆی و لایەنی یاخود لایەنەکانی بەرامبەردا دروست دەکات و وێنەیەك دەخاتە ڕوو کە تەنها ڕای خۆت بەلاوە شتە و زۆر بایەخ بە ڕای بەرامبەر نادات و دەشتەوێت ئەم ڕایەی خۆت بسەپێنیت، خودای گەورە لە ڕەچاوکردنی ئەم جێکەوتەوە هەمیشە جەختی لەوە کردۆتەوە کە پێغەمبەرانی خودا مرۆڤێکن وەك هەر مرۆڤێکی دیکە, تەنها ئەوەیە خودا پەیامی خۆی بۆیان ڕەوانە دەکات و لە پێگەی خۆ بەبەرز گرتنیشەوە نەهاتوون بیروباوەڕی خۆیان بەسەر خەڵکدا بسەپێنن, یاخود بە چاوی نزم سەیریان بکەن.

پرس:

١. بۆچی پێویستە پەنا بەرینە بەر گفتوگۆ و بە ڕێبازی سروشتی ناکۆکی و کێشەکانی دابنێین؟

٢. بڕوابوونی کەسێك بە گفتوگۆ چ کاریگەرییەك دەکاتە سەر بیرکردنەوە و ڕەفتاری ؟

گفتوگۆ :

ئایا بڕوابوون بە گفتوگۆ کردن لەگەڵ بەرامبەرەکاندا یەکسانە بە بەرگری لە خۆ نەکردن کاتێك هێرش دەکرێتە سەر گەل و وڵات ؟

وانەی هەژدەیەم

هەندێك بۆچوونی دژ بە بنەماكانی گفتوگۆ

هەروەك باسمان كرد لەگەڵ ئەوەشدا كە گفتوگۆ بەهایەكی ئیسلامی و شارستانییە، وە ڕێگەی سەركەوتنی گەلانی موسوڵمان و سەرجەم گەلانی دونیایە بەرەو لوتكەی شارستانی و پێشكەوتن بەڵام سەرەڕای ئەوە بەهۆی خراپ تێگەیشتن لە ئیسلام و، هەندێك دەقی قورئان و فەرموودە، كێشە سیاسی و ئابوری و كۆمەڵایەتییەكان و، زۆرداری سیستمی سیاسی لە چەندین وڵاتی ئیسلامیدا و دواكەوتووی بیرەوە، چەندین بیروڕا و بۆچوونی نامۆ بە گیانی ئیسلام و بنەماكانی گفتوگۆ، لە ناو بەشێك لە موسوڵماناندا بڵاو بۆتەوە و، زیانێكی گەورەشیان لە كۆمەڵەكانیان و ئیسلامیش داوە. كە ئەو بۆچونانەش لە بیروباوەڕی، بەكافر كردنی خەڵك و توندڕەویدا بەرجەستە دەبن و ئێمەش لە خوارەوە بە كورتی ئاماژەیان پێ دەكەین.

یەكەم - بەكافر كردن:

بەكافر كردن (**تكفیر**)ی موسوڵمان بە یەكێك لە مەسەلە مەترسیدارەكان دادەنرێت و بیركردنەوەیەكی لەم جۆرەش جگە لەوەی لەگەڵ بنەماكانی ئاینی پیرۆزی ئیسلامدا ناگونجێت، پێچەوانەی گیانی گفتوگۆیە.

مانای بەكافر كردن:

بەكافر كردن واتە دابڕینی ناوەڵناوی (كفر) بەسەر موسوڵمانێكدا شایەتی هێنابێت، لەسەر بناغەی بیروباوەڕێك، وتەیەك یاخود كردارێك كە لێوەی دەبینرێت و دەردەچێت.

حوكمی بەكافر كردنی موسوڵمان لە ئیسلامدا:

هەروەك گوتمان ئیسلام بیری بەكافر كردنی موسوڵمان ڕەتدەكاتەوە و لە چەندین ئایەت و فەرموودەشدا ئەم قەدەغە كردنە بە جوانی بەرجەستە بوە و باس كراوە:

١ - **خودای گەورە دەفەرمووێت:**((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ فَتَبَيَّنُواْ وَلاَ تَقُولُواْ لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلاَمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا...))(**النساء٩٤**) واتە: ئەی باوەڕداران كاتێك چوون بۆ جەنگ لە پێناو خودادا شتەكان لە یەكدی جیابكەنەوە و بەرچاو روونانە مامەڵە بكەن، یەكێك لە مەیدانی جەنگدا سەلامی لێ كردن ئێوە تۆمەتباری مەكەن بەوەی لە ترساندا ئەوە دەكات و ڕاست ناكات و باوەڕدار نییە، ئایە ئێوە بەدوای دەستكەوتی دونیاییەوەن (یاخود ڕێنوێنی كردنی خەڵك).

لەم ئایەتەدا خودای گەورە ڕێنوێنی باوەڕداران دەكات هەركەسێك خۆی بە موسوڵمان داناو موسوڵمان بوونی خۆی ئاشكرا كرد ناوەڵناوی كوفری مەخەنە شوێن و بە كافری دامەنێن.

٢ - پێغەمبەر (د.خ) لە فەرموودەیەكدا و بە مەبەستی هۆشیار كردنەوەی موسوڵمانان بۆ خۆپاراستن لە تاوانی بەكافر دانانی موسوڵمان دەفەرمووێت :((مَن رَمى مؤمناً بِكُفرٍ فَهُوَ كَقَتْلِه)) واتە: هەر كەسێك

تۆمەتی کوفر بداتە پاڵ باوەڕدارێك وەك ئەوە وایە کوشتبێتی، کە ئەوەش بەڵگەیە لەسەر گەورەیی بەکافر دانانی موسوڵمانێك.

لە سۆنگەی شوێنکەوتنی ڕێبازی ئیسلام و دەست گرتن بە ڕێنوێنیەکانی پێغەمبەری ئیسلامیشەوە(د.خ) هاوەڵانی پێغەمبەر خۆیان دەبوارد لە بەکافر دانان و بە فاسق دانانی موسوڵمانان و هەموو ئەوانەی کەعبە بە قیبلەی خۆیان دەزانن.

مەترسییەکانی بەکافر کردن

بەکافر کردن چەندین ئاسەواری خراپی لێ دەکەوێتەوە هەر بۆیە ئیسلام قەدەغەی کردووە، لەو ئاسەوارانەش :

١ – پارچە پارچە کردنی کۆمەڵێکی موسوڵمان. لە ڕێی ئاژاوەو فیتنە نانەوە و بڵاوکردنەوەی بوغز و کینە و تەنانەت هەندێك جار کوشتن‌و تیرۆر و خوێنڕشتنیشەوە، لەکاتێکدا ئیسلام نەهی کردووە لە فیتنەو بوغز و رق و کینە.

٢ – لاوازکردنی ئازادی بیر و بیروڕا بەتایبەتیش بۆ زانا و بیرمەندەکان، لە ترسی تۆمەتی بەکافر دانان، ئەمەش وا دەکات هەندێك خەڵکی نەزان‌و کەم شارەزا لە ئیسلام بکەونە فتوادان‌و گومڕاکردنی خەڵك.

پرس :

بۆچی بەکافر دانانی موسوڵمان لە ئیسلامدا قەدەغە کراوە ؟

گفتوگۆ :

چۆن دەیسەلمێنیت بەکافر کردن لەگەڵ بنەماکانی ئیسلامدا ناکۆکە ؟

بەشی پێنجەم

ئایینناسی

ئاینی جولەکە (الیهودیة)

وانەی نۆزدەیەم

ئاینی جولەکە(اليهودية)

ئاینی جولەکایەتی (**اليهودية**) کە لە ڕووی مێژوییەوە ئاینی نەوەکانی ئیسرائیل(**بني اسرائيل**) بووە، یەکێکە لە سێ ئاینە گەورە ئاسمانیەکە.

نەوەکانی ئیسرائیل: نەوەکانی ئیسرائیل دەگەڕێنەوە سەر ابراهیم پێغەمبەر(د.خ) کاتێك ئەو زاتە کوڕێکی بوو ناوی نا (اسحاق) ئەویش کوڕێکی بوو ناوی نا (یعقوب) بەلآم (یعقوب) ی کوڕی اسحاق ناوێکی تریشی هەبوو کە ئەویش (اسرائیل) بوو، بۆیە ناوی بەنی ئیسرائیل یاخود ئیسرائیلیەکان بەسەر کوڕەکانیدا بڕرا، هێندەی نەبرد ژمارەی بەنی ئیسرائیلیەکان زۆر بوو لە هەوڵیشیاندا بۆ دۆزینەوەی لەوەڕگا و سەرچاوەی ئاوی باشتر، ڕوویان کردە میسرو لەوێ نیشتەجێ بوون.

کنیشتێکی جولەکەکان

میسریەکان ئەو کاتە بت پەرست بوون و خواوەندی جۆراوجۆریان دەپەرست ترسیان لە زۆربوونی ژمارەی عیبریەکان و جیاوازی بیروباوەڕ و ئاینەکەیان لێ نیشت، فیرعەونی دەسەلآتداری میسر ڕۆژێك پیاوە ئاینی و زەیوانەکانی کۆ کردەوە ، بۆ ڕووبەڕوو بونەوەی ئەو مەترسییە پیاوە ئاینییەکان پێشنیازیان بۆ فیرعەون کرد بیانکاتە کۆیلە بۆ ئەوەی وەك میسرییەکان بیر بکەنەوە و بێنە سەر ئاینەکەیان، فیرعەونیش پێشنیازەکەی پەسەند کرد.

بـەم جـۆرە عیبرییـەكان وردە وردە لـە بیروبـاوەڕی یـەكتا پەرسـتی، كـە لـە حـەزرەتی ئیبراهیمـەوە وەریـان گرتبـوو لایانـدا و، جۆرەهـا ڕوالّـەتی فرەخـودایی و بتپەرسـتیان تێكـەڵ كـرد، بـەلاّم سـەرەڕای ئەوە زۆر تێكەڵ میسرییەكان نەدەبوون و بەردەوامیش ژمارەیان زیادی دەكرد، بۆیـە فیرعـەون لـە سـەر ڕاوێـژی پیـاوە ئاینیـەكان بڕیـاری دا هـەموو منـداڵێكی كوڕیـان دوای لـەدایك بـوون لـە نـاو ببرێـت و كچەكانیشیان شوو بە میسرییەكان بكەن و بەم جۆرە لە ناو میسرییەكاندا بتوێنرێنەوە.

لە دایك بوونی موسا (د.خ)

لەم كاتەدا موسا پێغەمبەر(د.خ) لە دایك بوو، دایكی توانی سێ مانگ لە چاوی پیاوەكانی فیرعـەون بیشـارێتەوە دواتـر لەلایـەن خـوداوە سروشـی بـۆ كـرا منداڵەكـەی بخاتـە سـندوقێكەوەو بیـدا بـەدەم ڕوباری نیلەوەو كاری بەسەریەوە نەبێت((إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ۝أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفِيـهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ... ۝)(**طه** ٣٨-٣٩)، موسا پێغەمبەری خودا ڕزگاركەری بەنی ئیسرائیل لـە نزیـك كۆشـكو سـەرای فیرعـەون گیرسـایەوە. هاوسـەری فیرعـەون بینـیو چـوو بـە دڵیـدا و تـوانی مێردەكەی قایل بكات نەیكوژێت، هیواشـی خواسـت عیبری نەبێت وگەورەی بكات و ببێتـە ڕووناكی چاوی، بەم جۆرە ژیانی حەزرەتی موسا(د.خ) دەستی پێ كرد و لەناو كۆشكی فیرعەوندا گـەورە بـوو، ڕۆژێـك موسـا یـەكێك لـەو میسـریانەی بینـی، كـە بـۆ چـاودێری كۆیلـە عیبرییـەكان دانرابـوو، زۆر بـە دڵڕەقـی لـە دوو كۆیلـەی عیـبری دەدا، ئـەویش خـۆی پـێ نـەگیراو لـە میسـرییەكەی داو ئـەویش لـە ئەنجامـدا مـرد، دواتـر كارەكـە ئاشـكرابوو حـەزرەتی موسـا(د.خ) ئـەو ناوچـەیەی بـەجێ هێشـت بـە مەبەستی دەرچوون لە میسر، گەیشتە بیابانی مەدیەن لە دەوروبەری كەنداوی عەقەبە، لەوێ لـە ماڵی (شوعەیب) پێغەمبەر(د.خ) ماوەی (٨) ساڵ مایەوە و یەكێك لـە كچەكانی ئەویشی كـرد بـە هاوسـەری خۆی، لە شەوێكی ساردی تەڕو توشدا موسا(د.خ) لەلایـەن خـودای پـەروەردگارەوە ئاگـادار كرایـەوە كە ئەوی بە پێغەمبەر هەڵبژاردووە، بۆ دڵنیابوونیشی هەر ئەو شەوە چەند موعجیزەیەكی نیشاندا.

خودای گەورە فرمانی بە موسا كرد بچێت بۆلای فیرعەون و بانگی بكات بۆ بیروباوەڕی یەكتاپەرستی، ئەویش داوای كرد (هاروون) ی برای لە گەڵدا بێتو پشتی بگرێت، موسا ڕۆیشت بۆلای فیرعەونو داوای ڕزگار كردنی گەلەكەی كرد لە كۆیلایەتیو ئازادكردنیان لە پەرستنی ئەو خودایەی باوەڕیان پێیەتی، فیرعەون گوتی خوداكەت كێیە ؟ ((قَالَ فَمَن رَّبُّكُمَا يَا مُوسَىٰ))(**طه** ٤٩) ئەویش وڵامی دایەوە:(خودای جیهانیانە)((وَقَالَ مُوسَىٰ يَا فِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ)) (**الاعراف** ١٠٤)، ئەویش گوتی: من ناوی خوداوەندی لەو جۆرەم نەبیستووە، من خوداوەندی هەموو خوداوەندەكانم لەبەر ئەوە ڕێگە بە ڕۆیشتنو ئازادبوونی (بەنی ئیسرائیل) نادەمو دەبێت وەكو كۆیلەی منو گەلەكەم بمێننەوە.

حەزرەتی موسا موعجیزەکانی خۆی نیشاندا، بەڵام فیرعەون هەر باوەڕی نەهێنا، فیرعەون سزای سەر بەنی ئیسرائیلیەکانی زیاد کرد، موسا فیرعەونی ئاگادار کردەوە لە سەرەنجامی خراپی کردەوەکانیو تۆڵەی پەروەردگار، بەڵام بێ سوود بوو.

دوای چەندین موعجیزە و گۆڕانکاری سەرەنجام فیرعەون ڕازی بوو ڕێگە بە بەنی ئیسرائیل بدات بچنە دەرەوە، کاتێك کۆچیان کرد بە فیرعەون راگەیەنرا کە خشڵ و زێڕێکی زۆری میسریەکانیان لەگەڵ خۆیاندا بردووە.

فیرعەون بە خۆی و سوپاکەیەوە شوێنیان کەوت و لەبەر دەم دەریای سور پێیان گەیشت، لەوێدا خودا بە هانای بەنی ئیسرائیلیە لێقەوماوەکانەوە هاتوو دەریاکەی بۆ کردنە وشکانی و موسا و قەومەکەی پەڕینەوە فیرعەونو سەربازەکانیشی لە ئاوەکەدا خنکان. لاشەی مۆمیاکراوی ئەو فیرعەونە خنکاوەش تاوەکو ئێستا لە مۆزەخانەدا پارێزراوە.

دە ئامۆژگارییەکەی حەزرەتی موسا(بە پێی تەورات)

حەزرەتی موسا(د.خ) پێش ئەوەی بمرێت دە ئامۆژگاری جووەکانی کرد بۆ ئەوەی ببێتە ڕێبازی ژیانیان، کە ئەوانیش بریتی بوون لەم خاڵانەی خوارەوە:

١ – جگە لە خودا (یەهوا) هیچ شتێکی دیکە بە خوداوەند مەزانن.

٢ – هیچ بت و پەیکەرێك مەپەرستن.

٣ – ناوی (یەهوا) مەکەنە مایەی گاڵتە و گەپ، (بەناوی یەهوای پەروەردگارتەوە بە ناشیرینی مەدوێ).

٤ – ڕۆژی حەوتەمی هەموو هەفتەیەك پشوو بدەن و بە پیرۆزی بزانن (کە ڕۆژی شەممە یە ڕۆژی دەستبەتاکی و پەرستنی خودایە).

٥ – ڕێز لە دایك و باوکتان بگرن.

٦ – خەڵکی مەکوژن .

٧ – لە ڕێبازی ڕاستەقینە لا مەدەن (زینا مەکەن).

٨ – دزی مەکەن.

٩ – سوێندی درۆ مەخۆن و گەواهی درۆ مەدەن.

١٠ – ئێرەیی (حەسودی) بە خەڵك مەبەن و خۆزگەش بۆ ئەوە مەخوازن کە هەیانە.

کتێبـــی پیرۆزی جـــووەکان

(تەورات) کتێبی پیرۆزی جووەکانە که بە گوێرەی باوەڕی ئێمەی موسوڵمانان لە بنەڕەتدا پەیامی خودایەو لە ئاسمانەوە بۆ موسا پێغەمبەری خودا نێردراوە .

بەڵام پیاوانی ئاینی جولەکە کتێبە پیرۆزەکانیان بەم جۆرە دابەش کردووە:

پەیمانی کۆن (العهد القدیم): کە لای جوو و مەسیحیەکان پیرۆزە وبریتییە لە کۆمەڵێك شیعر و پەخشان و حیکمەت و پەند و چیرۆك و ئەفسانە و فەلسەفە و تەشریع و لاوانەوە، ئەمەش دابەش دەکرێت بە دوو بەشەوە.

١ – **تەورات**: کە (٥) ئەسفار لە خۆ دەگرێت: بەدیهاتن (التکوین) چوونەدەر(الخروج) (اللاوین) هەواڵەکان (الاخبار) ژمارە (العدد) ستایش کردن (التثنیة) کە پێیان دەوترێت ئەسفاری موسا .

بەڵام ئەوەی جێی سەرنجە ئەو تەوراتەی بۆ موسا ڕەوانە کرابوو لە کاتی وێرانکردنی پەیکەرەکەدا لە سەردەمی هێرشی پادشای بابلی (بەختی نەسردا) ون بوو، و سەر لەنوێ نوسرایەوە و بەوەش وەکو خۆی نەما و شتی دیکەی تێکەڵ بوو.

٢ – **ئەسفاری پێغەمبەران**، کە دوو جۆرە:

ئ – ئەسفاری پێغەمبەرە پێشینەکان: یەشوع، یوشەعی کوڕی نون، قازیەکان، موتیلی یەکەم، سامۆئیلی دووەم، پادشاکانی یەکەم، پادشاکانی دووەم.

ب – ئەسفاری پێغەمبەرە پاشینەکان: ئەشقیا، إرمیا، حەزقیال، هوشەع، یوئیل، عاموس، عوبدیا، یونس، میخا، تاحوم، حەبەقەووق، سەفەنیا، حەججی، زەکەریا، مەلاخی.

هەندێك کتێبی دیکەشیان هەیە کە بریتین لە:

١ – نوسراوە مەزنەکان: مەزامیر ، زەبور ، پەندەکان ، پەندەکانی سلیمان ، ئەیوب .

٢ – پێنج بەرگەکە:(نشید الانشاد)،راعوون، مەراسی، مەراسی ارمیا (الجامعة)، (استیر).

٣ – کتێبەکان: عەزرا، نەحەمیا، هەواڵی ڕۆژەکانی یەکەم (أخبار الأیام/الأول)، هەواڵەکانی ڕۆژگاران دووەم (أخبار الأیام/الثاني).

هەندێك بیروباوەڕی دیکەیان

١ – پێیان وایە ئەو منداڵەی کە خودا داوای لە ئیبراهیم کرد سەری ببڕێت ئیسماعیل نییە بەڵکو ئیسحاقی کوڕی سارایە.

٢ – شتێکی وا دەربارەی زیندووبوونەوەو ڕۆژی دوایی و پاداشت و سزای ئەو ڕۆژە لە ئاینەکەدا نەهاتووە تەنها ئاماژەیەکی کەم نەبێت کە بەشێك لەوەش لە ژێر کاریگەری ئاینی زەردەشتیدا وەریان گرتووە.

٣ – پاداشت و سزا دانەوە لەم دونیایەدا دەبێت، پاداشت بریتییە لە پشتیوانی و سەرکەوتن، سزاش بریتییە لە دۆڕان و سەرشۆڕی و بە کۆیلە بوون.

٤ – پێویستە هەموو جوویەك لە ساڵێکدا سێ جار حەج بکات بۆ (قدس) لە جەژنەکانی (فصح) و(الأسابیع) و(المظال) یەکێك لە سروتەکانی حەجەکانیش بریتییە لە پێشکەش کردنی قوربانییەکی برژێنراو بۆ پەیکەر (الهیکل).

٥ – تابوت: بریتییە لەو سندوقەی کە بەبەهاترین سەروەت و سامان و بەڵگەنامە و کتێبەکانی تێدا دەپارێزن.

٦ – کوشتارگە (المذبح): شوێنێکە تایبەت بۆ داگیرساندنی بوخور لەپێش ئەو پەردەیە دانرێت کە لە بەردەم تابوتەکەدایە.

٧ – پەیکەر (الهیکل): بریتییە لەو باڵەخانەیەی (داود) فەرمانی پێکرد و حەزرەتی (سولەیمان) دروستی کرد، لە ناوەوەیدا میحرابی دروست کرد (واتە پیرۆزی پیرۆزییەکان) (قدس الأقداس) هەروەها شوێنێکی لە ناودا ساز و ئامادە کرد بۆ دانانی (تابوت)ی پەیمانی پەروەردگار.

٨ – کەهانە (کهانة): تایبەتە بە کوڕەکانی لیفی (یەکێك لە کوڕەکانی یعقوب) تەنها ئەوان مافی لێکدانەوەی دەقە پیرۆزەکان و پێشکەش کردنی قوربانییان هەیە، لە باج بەخشراون و کەسێتیەکانیان ئامرازن بۆ نزیك بوونەوە لە خودا، بەم جۆرەش وایان لێ هات لە پادشاکان بەهێزتر بن.

٩ – قوربانییەکان (القرابین) : قوربانی مرۆیی لە پاڵ گیانلەبەر و بەروبوم دەگرێتەوە، دواتر خوداوەند بەبەشێك لە مرۆڤ وازی هێنا ئەویش ئەو بەشەیە کە لەکاتی خەتەنە کردندا لە لەشی مرۆڤ دەبڕدرێت و جووەکان تا ئەمڕۆش لە پاڵ بەروبوم و ئاژەڵ دەستیان پێوە گرتووە.

١٠ – بیرۆکەی (دوناندۆن)یش کە لە تلموددا هەیە لە هیندییەکانەوە دزەی کردۆتە ناو ئاینەکە و حاخامەکانی بابل تێکەڵ بە بیروباوەڕەکەیان کردووە.

١١ – ئاینەکەیان بەسەر خۆیاندا داخراوە و بۆ کەس نییە ببێتە جوو.

١٢ – منداڵی گەورە یەکەم کەسە میرات دەگرێت و بەشی دوو لە براکانیشی هەیە، لە میراتیشدا جیاوازی لە نێوان منداڵی شەرعی و نا شەرعی نییە.

١٣ – دوای ژن هێنان ئافرەت دەبێت بە بەشێك لە موڵك وماڵی پیاو، ماڵەكەشی دەبێت بەماڵی ئەو، بەڵام بەهۆی زۆری كێشە و ململانێ لەم ڕووەوە دانیان بەوەدا نا كە ژنەكە خاوەنی ماڵەكەی بێت بەڵام سود و بەروبومەكەی بۆ پیاوەكە بێت.

١٤ – هەركەسێك تەمەنی بگاتە (٢٠) ساڵ و ژنی نەهێنابێت شایستەی نەفرینی خودایە، فرە ژنیش بە ڕەهایی ڕێگەی پێ دراوە، ڕەبانییەكان بە چوار ژنیان دیاری كردووە، بەڵام (القرآون) ـەكان ڕەهایان كردووەو سنوریان بۆ دانەناوە.

پرس :

لەوەی لەم وانەیە باسكرا، ئایا ئاینی جولەكە لە سەردەمی موسا (د.خ) وەك ئاینی جولەكەیە لەم سەردەمەدا؟.

ناوەرۆك

ز	بابەت	ژمارەی لاپەڕە
١-	پێشەكی	٣
	وەرزی یەكەم	
٢-	بەشی یەكەم-باوەڕ	٦
٣-	وانەی یەكەم- باوەڕ ناسی	٧
٤-	وانەی دووەم – باوەڕو بەختەوەری	١٠
٥-	وانی سێیەم – باوەڕو تێڕوانین بۆ بوونەوەر	١٤
٦-	وانەی چوارەم – باوەڕو راستی پشت بەستن بە خودای گەورە	١٨
٧-	وانەی پێنجەم – پشت بە خودا بەستن و پشت بەخۆ بەستن	٢٢
٨-	بەشی دووەم -ڕەوشت	٣٠
٩-	وانەی شەشەم – پێگەی ڕەوشتی جوان لە ئیسلامدا	٣٢
١٠-	وانەی حەفتەم – پێغەمبەر (د.خ)سەرمەشقی مەزن	٣٥
١١-	وانەی هەشتەم – هەندێك لە خەسلەتەكانی ڕەوشت لە ئیسلامدا	٣٨
١٢-	وانەی نۆیەم – هۆیەكانی پەروەردەكردنی ڕەوشتی	٤١
	وەرزی دووەم	
١٣-	بەشی سێیەم – ئیسلام ومافەكانی مرۆڤ	٤٦
١٤-	وانەی دەیەم – ئیسلام ومافەكانی مرۆڤ	٤٨
١٥-	وانەی یازدەیەم – دەستە بەرییەكانی ئیسلام بۆ مافی ئاسایشی تاكەكەس	٥١
١٦-	وانەی دوازدەیەم	٥٣
١٧-	وانەی سێزدەیەم	٥٦
١٨-	وانەی چواردەیەم	٥٨
١٩-	وانەی پازدەیەم	٦٠
٢٠-	وانەی شازدەیەم	٦٥
٢١-	بەشی چوارەم – بەها ئیسلامییەكان	٦٩
٢٢-	وانەی حەڤدەیەم – بەها ئیسلامییەكان	٧١
٢٣-	وانەی هەژدەیەم – هەندێك بۆچوون دژ بە بنەماكانی گفتوگۆ	٧٦
٢٤-	بەشی پێنجەم – ئاینەكان – ئاینی جولەكە (اليهودية)	٧٩
٢٥-	وانەی نۆزدەیەم – ئاینی جولەكە (اليهودية)	٨١
٢٦-	ناوەرۆك	٨٧

ئـاو سـەرچاوەی
ژیانە
بۆیە دەیپارێزم

گشت مافەکانی ئەم کتێبە بۆ وەزارەتی پەروەردە پارێزراوە

ژمارەی سپاردن (٣٧٩) ساڵی ٢٠١٥

تیراژ (   ) دانە

نرخ (   ) دینار

چاپی حەوتەم

٢٠٢٢ ز - ٢٧٢٢ کوردی - ١٤٤٣ ک